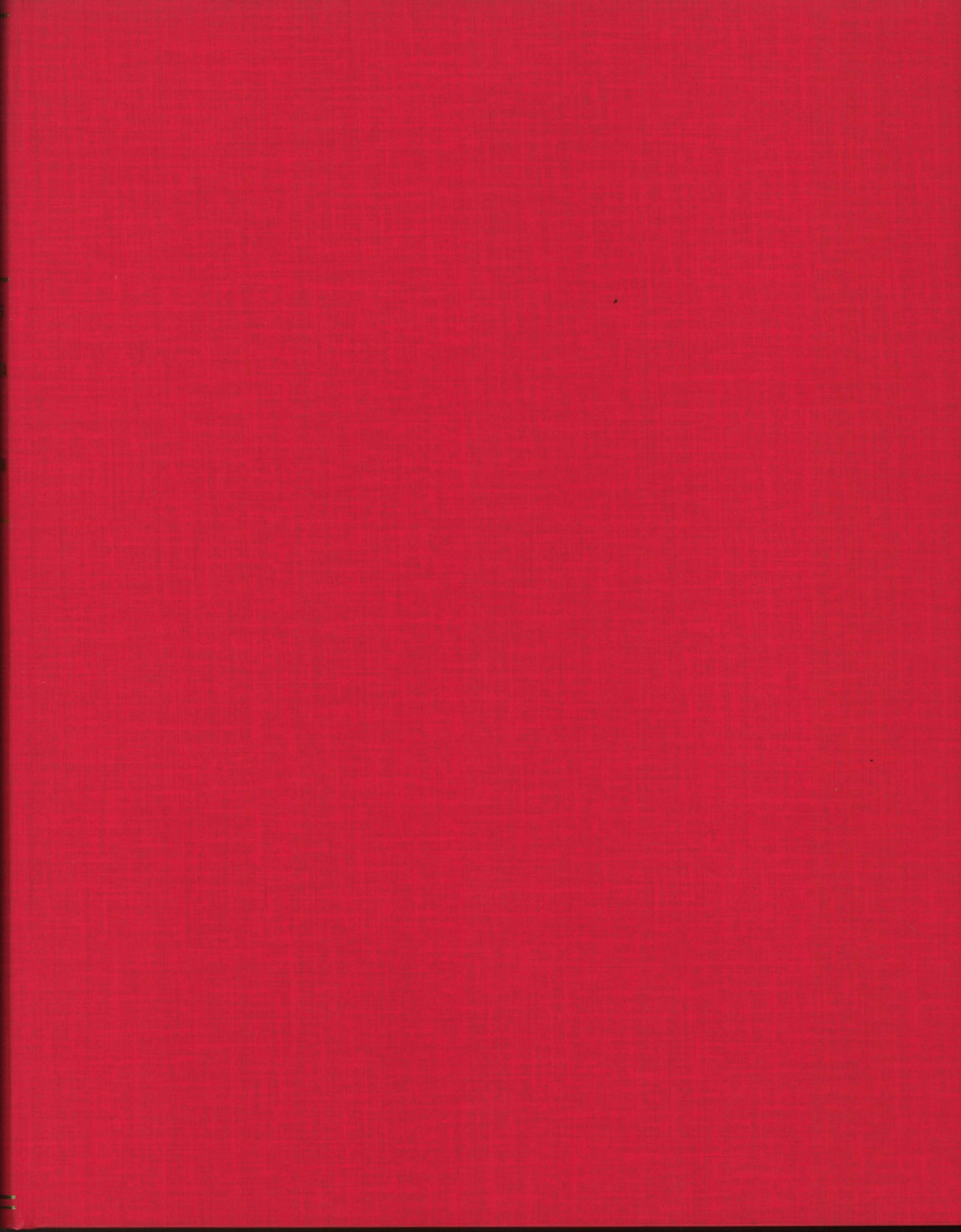
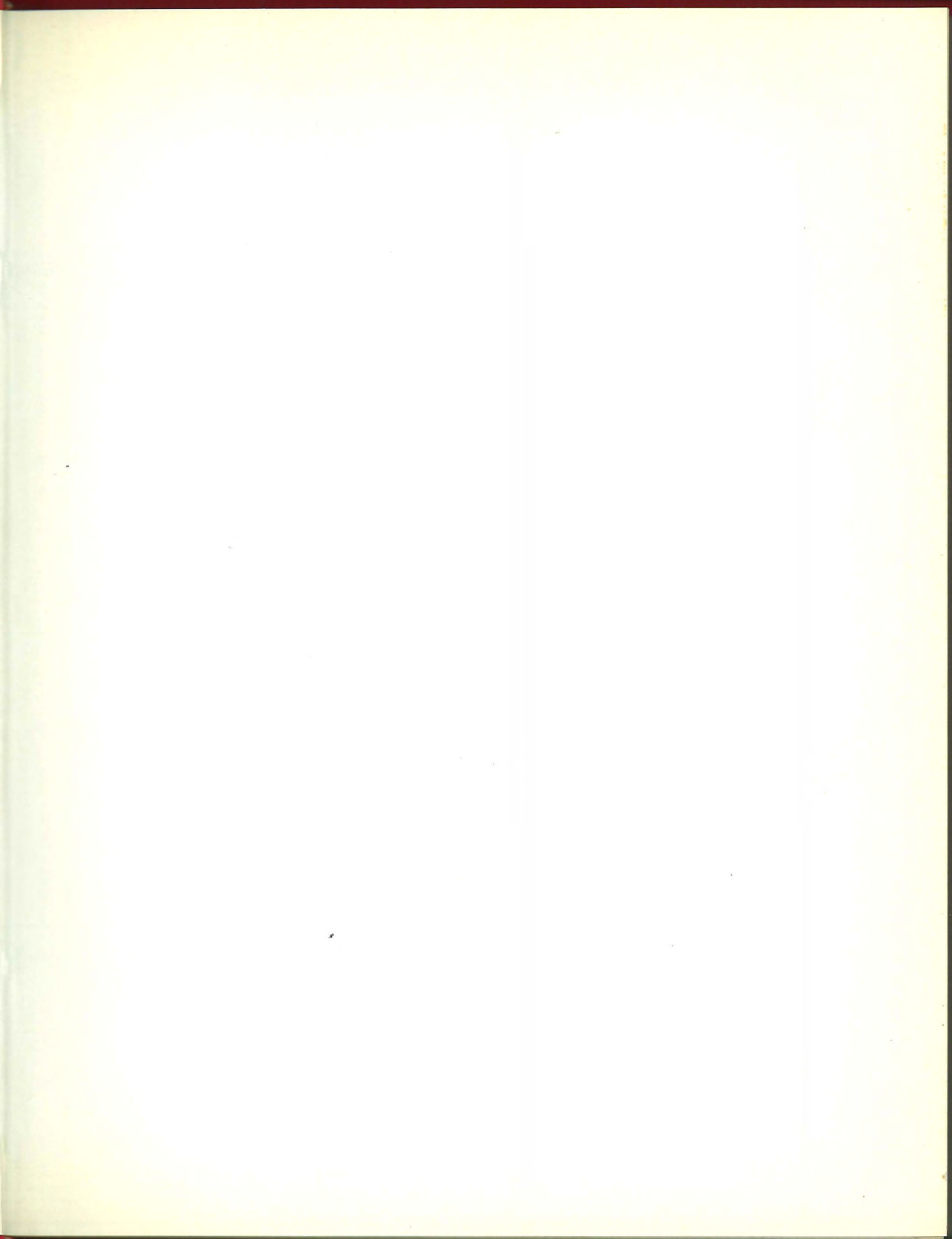

JUSTINETA DEL MAS GRAN

(Amb petites referències a la Història del País)

B e p e s

INDEX

Un senyor guerrer que diu prou	1
Una nit de nuvis amb espasa	
Inici del Llibre dels Fets del Mas Gran	7
✓ Inguda al Mas, de Justineta	18
El misteri de les golfes	25
Les basques de l'àvia Justina	31
El senyor Ambrós	35
Les anques de Magdalena	38
Declaracions del lletraferit	41
Els començaments	44
Els primers separatistes	46
Guifré el Pilós	50
Casoris amb dot alçat	51
Anada a Mallorca amb el rei Jaume	53
El Mas de la pubilla Moragues	54
A València	59
Un capità amb tos.	60
Pere el Gran	61
Les contundents estadístiques del cronista Muntaner	68
Bordeus i desafiament	70
El primer amagat del Mas	72
El Coll de Panissars. Els francesos canvien de coll	85
El cosí Vicenç	91
En temps de Jaume II	94
Un almogàver al Mas	96
El Comte d'Urgell	99
A Casp han fet trampa!	102
Remenços	105
Els mals usos	
Els jueus. Maria i Eleazar.	109
Consells	111
El cas dels dos hereus	114
Furs i privilegis	
Temps de pirates	
"Hablad en cristiano"!	
Tia, del Mas Gran	
Tropes allotjades	
La primera investida contra el País.	
Els Segadors	
El Cardenal Richelieu	
Una gran frontera	
Clavellet del Mas Gran	
La darrera investida de l'odi	
1714.	
El Padri Miquel	
Francesos al país	
L'Oda a la Pàtria, i conseqüències	
Un nou amagat al Mas	
Carlins	
El cas del Mosso Gros	

PROLEG (2)

Aquí no es casa ningú!	
Que més volen, els obrers!	132
Carlinades	
Flaire republicana.	136
El senyor Jordi	138
Els duros del rei Amadeu	140
Reunions a Manresa, ciutat reunionadora	143
Una amagada col·lectiva	146
La guerra del 14	151
Mules ben cuidades	
Maura, no!	152
Una dictadura	154
Lletraferits de Madrid en defensa de la llengua del País	
Tres Repúbliques	158
Jo també hi era!	
Alçament militar	162
No durarà.	
Ja no tenim res	
Mitings amb pa amb tomàtec	167
Els de Figueres	171
-Mira que si no sou ni carlins!	
Dies de pluja	184
L'avia Justina ha rigut	
Una posta de sol especial	
Pau amb Figueres	190
Lectura i amor catalanista	191
La darrera plana del Diari	192
-Avia Justina, et venim a demanar el vot	194
Els carcamals de Figueres!	
El Mas ha votat per l'Estatut!	

PRÒLEG

El llibre té, millor dit, voldria tenir un objecte, una finalitat, una missió: encomanar ganes a la gent de saber coses de la Història del País. Es voldria que fos una mena de convit adreçat a n'els que no n'han pogut saber res, perquè en vulguin saber quelcom i ho vagin a saber, naturalment,, a les històries de debó. Durant molts anys degut a la manera com hem anat guarnits, la gent no ha estat per a històries. La febre, l'aufiment, sembla que va passant una mica i potser es va apropant el moment perquè s'ensenyi o es torni a ensenyar aquella Història a les escoles i centres del saber. I, sobretot, a la mainada. Anys a venir si la mainada ja ha sabut les coses que ara no ha pogut saber, hi haurà molt de guanyat. Els grans...doncs els grans que no se'n donguin vergonya d'aprendre-la aquella Història, que mai se'n serà prou de gran per a saber qui era Felip V i què va fer amb el País.

Durant segles la Història fou comparable a la més pintada. Més encara, hi ha hagut al llarg d'aquesta Història, reis, legisladors, capitans, almiralls, bisbes, poetes i gent de baix que no han estat segons de ningú. Sí, la nostra Història és una Història trista perquè hem perdut sempre, però és la nostra. No en tenim d'altra. A Casp ens van fotre, i el 1714, refotre. A Casp un papa aragonès sembla que feu trampa i va sortir un rei per un altre. El 1714 les tropes castellanes aliades amb les franceses ens esborraren del mapa. Tot perdut? A canonades, sí. Ara...

Durant anys, s'exigia. Després ja s'hagué de demanar.

Durant anys, el País es feia les seves lleis. Després s'havien d'acatar lleis generals.

Durant anys, ens les teniem amb els propis reis. Després ens han fet

llengotes i no les hem pogudes tornar.

Tot perdut, tot perdut...és dir molt, perquè quan ho semblava tot perdut els poetes, ja veuen, els poetes que ací no han estat mai massa ben vistos, feren el miracle. Es clar que hi havia algú que no era afeccionat als versos que possibilità el miracle dels alexandrins de l'Oda a la Pàtria. D'aquest algú se'n diu l'ànima del poble amb la qual les canonades no hi valen. I amb el miracle - si els miracles no fessin coses portentoses ja no serien miracles -, es passà del no-res a tenir de nou una Generalitat la qual, com la d'abans, es perdé a canonades. Però el foc ja s'havia revifat. Un exèrcit no militar de poetes i escriptors recullen l'alçada de teló de l'Oda i no paren. De moment són pocs els que els escolten, però la feina d'ells amb la bandera de la Renaixença ja és imparable. Ho ha vist tothom. Ells han salvat la llengua. Mai els lloarem prou! Quan el País mig parlava amb el parlar del paper segellat, els nostres homes de lletres no defallien per a conservar la llengua de sempre, no defallien perquè el País pogués seguir dient giragola de bruc, d'una giragola de bruc, fetge, del fetge, cuixa d'una cuixa, pardal d'un pardal, blat del blat, comal d'un comal, i lladre d'un lladre...

Això és el que voldria el llibre. Fer fer memòria, repassar fets, actituds, decisions...Ara bé, no es tracta de planes i planes amb noms de reis i llurs ascendents i descendents, de batalles, generals setges i pactes. Els fets hi són només apuntats perquè puguin venir ganes de saber-ne més coses a les històries-històries. Perquè es pugui reposar una estona a la pujada de lletres, hi hem posat unes planes sense malícia perquè llegint la gent no hagi de patir tant i que res tenen a veure amb els fets capdals de la Història veritable.

Els fets històrics que voldriem fer repassar han estat trets, primitius, d'historiadors diversos, antics i moderns. Hi ha historiadors que resnyen un fet i no passen d'aquí. Altres, ja en treuen conseqüències dels fets ressenyats, i segons l'estat del fetge o de butxaca, així surten les històries. Aquest darrer estat és molt interessant tenir-lo en compte ja que darrerament s'han fet moltes històries per encàrreg. Aquest darrer temps per a dinar mòdicament i estrenar unes calces de tant en tant, s'han tingut de fer i dir coses que quan es dinava sense mal-de-caps i s'hi estrenaven calces, no s'ha guéssin fet ni dit. Tampoc hi ha massa historiadors neutrals. Ja s'ha vist darrerament. Només corrien històries fetes pels historiadors dels que havien guanyat. Per a l'historiador bandista quan l'enemic fa baixes a gent del seu bàndol, és un assassí. Quan la gent del seu bàndol fa baixes als altres és un heroi, i és més heroi quantes més baixes fa. Un rei determinat és un bon rei per a uns i un mal rei per els altres. Jaume d'Urgell, Verntallat, el Comte Arnau, el comte d'Olivares, Felip V, el senyor Dato o Don Manuel Azaña tenen historiadors pro i contra. Es una pena, però és així. Si els diaris diguéssin la veritat farien la història autèntica, però devegades els diaris passen anys sense acostar-s'hi a la veritat, propietat que ha donat molts disgustos, multes, penediments, rectificacions i llibertats amb fermança. Qualsevol la diu la veritat! Potser es pugui anar dient a poc a poc. Tampoc aniria massa bé que se'ns digués de cop. Ens podria reprendre. Quedem que és una mica difícil trobar l'historiador neutral. Els historiadors del bàndol que ha perdut han tingut de fer les històries a fora. I les històries també se n'han ressentit, també.

Quan les històries no són fetes per historiadors "in situ", surt

la llegenda, entenent per llegenda allò no demostrat o no demostrable d'una manera real. Malgrat això, les llegendes tenen un origen que no és del tot inventat, hi ha alguna cosa certa que el temps potser modifica però que surt d'un fonament cert, que se suposa cert, i que hi ha qui, deixant-se de suposicions, el creu cert el fet i, el que és més important, és que el vol creure cert. I si una llegenda ha originat un amor, un culte, ha encès una fe, ha mantingut una vocació, doncs beneida la llegenda com diu algú del llibre parlant de l'origen de les quatre barres de la bandera del País. Amb perdó dels erudits, o sense.

Queda per a parlar, la manera de contar les històries. Un mateix fet dit per un autor o per un altre no sembla el mateix fet. Hi ha gent que escrivint històries sembla que presideixi un funeral... Es clar que les històries són coses molt serioses... Ara, a l'hora d'escriure, històries o no, tothom escriu com pot. Ací s'ha pretès escriure sense ganes de fer mal a ningú, a la palafrugellenc a, apuntant, com hem dit, les coses transcendents enmig de les intrascendents. Acabant: Hem fet, com sempre, el que hem pogut, una mica barroerament tal vegada, amb el propòsit de què la gent segueixi tornant-nos el bon dia com si no hagués passat res.

A la llinda de la porta forana hi hagué molt temps escut de pedra, senyal de què els que bestiren el casal eren del braç de la noblesa, de la Mà Major, vaja. L'escut era el reconeixement per batalles guanyades al servei del rei nostre senyor de torn. A més a més de l'escut, el rei nostre senyor quan les batalles acabaven bé amb la intervenció del senyor del casal, que fou un guerrer com no en corrien, feia donació, als guanyadors, de terres i castells amb la gent que hi vivien. Les propietats del senyor del casal guanyades a cops d'espasa arribaren a ésser notables. S'hi guanyava la vida ell, fent batalles. No sabia fer altra cosa.

- En aquest món -solia dir el senyor-, tothom se la guanya com pot, la vida. Hi ha gent que ho fa cantant, guarint malalties, alçant catedrals, convertint infidels o venent cavañls. Jo me la guanyo a cops d'espasa.

...

- Ara hem d'anar contra el comte d'Empúries!
Feia poc que l'anar-hi a favor, del comte d'Empúries, li havia valgut noves entrades de terres i castells. Ara s'hi aniria en contra, del comte. Era un acte de servei en benefici de l'economia del casal.

Alguna vegada, segons deia ell poques, el senyor en perdé alguna de batalla, i el guanyador, li disminuï el patrimoni. Recuperar-lo era qüestió de nous combats i prou. De tota manera ell podia haver perdut alguna batalla, però el seu prestigi es mantenia sempre ja que ell batallava amb la mateixa afecció quan guanyava com quan perdia. O sigui que, perdent i tot ell demostrava que eran un batallador nat, considerable, indiscutible i consideradíssim.

- Dilluns tenim batalla! -recordava al seu administrador-. I, si guanyem...

- Doncs, Caixa a Batalla - responia l'administrador.

Això durà anys i anys ja que les batalles es pot dir que eren la única cosa que es feia pertot arreu. No s'enten com no se'n cansés la gent de fer batalles, però era així. Algú, entre guerra i guerra, treballava la terra. Perquè no fos dit. I al senyor, la fama i reputació que agafà fent baixes pel món, el seguiren en qualsevulga cosa que fes, pensés o digués. Era un home que sentia pocs retops, sobretot del seu braç en avall.

- No, aquí n'hi farem set, de finestres! - deia a l'obrer major.

I l'obrer major acceptava la xifra fent reverències. Ell sabia que al seu senyor era incontradible. I menys el contradigué ell en qüestió de finestres que al cap i la fi no li venia de finestra més o finestra menys.

Un dia, que tot arriba en aquest món - el gall d'un tenor, un fals cop de pinzell d'un pintor, la pèrdua de diòptries d'un astrònom, o una manca de divises per un mal estiu-, al senyor li fallà el cop d'espasa i començà a trobar, en noves intervencions, que la llança li pesava cada vegada més. Fins llavors, batallejar havia estat la raó de la seva vida, la única raó, ja que en el seu temps es podia fer ~~armes~~ a favor o en contra d'un decret reial, per una qüestió de tribus, pel curs d'un riu o per una aixecada de faldilles.

- Seguiu-me! - havia dit fins feia poc als seus soldats. I ell anava al davant com en tenia que devia anar tot cabdill que s'estimés. D'ençà que la llança se li havia fet pesada ja se li havia sentit dir:

- Aneu-hi, que són pocs i fugen!.

Ell no podia fer fer batalles. Si no les podia fer anant al davant, havia de plegar. I decidí plegar. Penjà llança, espasa i escut, i reuní la família, aquella família que quan ell era al davant no podia dir res o ben poques coses. Sí, sempre. A casa només comptava ell. Era amoïnós, però era així. Ni son germà, eclesiàstic de grau, podia discutir les coses del senyor.

- Tu, a l'església podràs manar, i encara sinò hi sóc jo. A casa, a mi, no se'm discuteix. Es una qüestió de principi. I el dia que aquest principi falli, ja us planyo.

. Tothom tremolava al ~~seu~~ casal quan el senyor actuava mal-humorat, cosa que solia passar quan feia massa dies que no tenia batalla. I entre els que més tremolaven hi havia Justina, l'esposa, ja que feia dies havia descobert que si el senyor trobava que amb sis criatures no s'anava enlloc, allà serien els treballs si el senyor en volia més. Pobra Justina, ella que ja vivia espantada d'ençà que li tocà casar-se amb el ~~senyor~~. La casaren en vuit dies. "Tampoc s'haurien de fer així, aquestes coses" havia pensat Justina. Però pensà en va. La primera vegada que veié el senyor, tres dies abans de casar-se, ja ho preveí que hauria de passar la vida espantada. En tot el temps que passaren junts aquell home no es va treure mai l'espasa del damunt. "Es un guerrer" li digué la germana petita quan ell li preguntà per què aquell home no podia passar sense espasa. I va poder comprovar que el seu marit, en veritat, no deixava l'espasa per a res. Es casà espasat, i, Mare de Déu, hi feu la nit de noces. I hi dormí sempre que arribà de batalles. La pobre Justina, tota por, havia intentat ^aaquella nit que tant n'havia sentit a parlar, dir amb un fil de veu:

- Senyor, amb aquesta espasa al llit em penso que no farem res...
No se'n sorti.

- Un guerrer, és un guerrer i ho ha d'ésser sempre, i el poden venir a empaitar fins dormint. Perxò dormo amb espasa, hi menjo i m'hi vaig a confessar...

I la pobra Justina ja no digué més res. Tan sols un dia al cap de temps que el senyor es ficà al llit, incomprensiblement, sense espasa, gosà dir:

- L'espasa, senyor...

- Ah, sí! - se li contestà. I el senyor baixà del llit i s'enllità espasat...

Quan tingué tota la gent reunida, el senyor digué:

- He decidit retirar-me de guerres, combats i batalles...

- Ja era hora! - se li escapà a Justina.

- Justina, encara no he acabat!

- Jo sí...-sospirà l'esposa.

El cap de casa passejà una mirada desafiant damunt la família.

- Deia, que havia decidit deixar guerres i batalles...Fins ara, he estat el millor. He estat un guerrer que ha fet el sord a les paraules i ho he arreglat tot a cops que és la cosa que ha dè fer tot guerrer que en tingui el nom i quelcom més que el nom. Això i mirar de pegar primer. I fort. O pegar fort o no pegar. A l'hora dels combats no es poden fer compliments. El combatent educat, almenys en aquests temps nostres, és com si no en fes. A l'hora dels cops no hi valen contemplacions, i qui no tingui un bon braç per a fer anar bé una espasa de metre i mig, que no s'emboliqui. Que es faci bisbe, notari o mariner...Jo he fet, a cops d'espasa, moltes coses pel meu bé i pel del País. I vull que vosaltres les seguiu fent del lloc que us toqui actuar. Sinó guanyeu batalles, per a fer-les i no guanyar-les val més que us quedeu a casa, teniu l'obligació d'excel·lir en tot allò que feu. A casa no hi vull mitges-tintes. A casa s'ha

d'anar al davant guerrejant, fent sermons, vesanes o criatures... I no vull que les coses que jo ha fet, que fareu vosaltres i que faran els que vindran després de vosaltres, la gent no en parli més. Vull que en resti cosa escrita. Algú, ja abans que jo, va deixar començat el "Llibre dels Fets del Mas Gran" ~~començat~~. Ai dels d'aquesta casa que no tingui res per a posar al "Llibre"! Es una qüestió d'honor, i l'honor, en aquests temps, encara és l'honor. Es un manament. I no hi ha discussions.

També he fet testament. No hi haurà, en peço, cap sorpresa, si dic que tot és de l'hereu. I suposo que el primer en trobar que la deixa és ben feta, serà el propi hereu. Si es fessin part, vindria un moment que el patrimoni no seria patrimoni. La única manera de conservar terres i castells és que vagin d'hereu a hereu, i qui sigui el contrari, ment. Ja sé el que penses mossèn Rafel!, però ara calla. Al cap i la fi ja sabem per endavant que tot el que et vindria a tu acabaria en cera... Si una guerra us pren vessanes, feu-ne una altra per a recuperar-les i, de pas, per a tenir-ne més. Mai se'n téen prou, de vessanes, mentre els altres us les treballin...

I, hereu, ja ets hereu, però pensa que en tant jo visqui n'ets i no n'ets. Et deixo, a més a més de les meves armes, el meu prestigi que val més que tot. Fes-ne bon us i recull en el Diari les teves intervencions victorioses. Les que no en siguin, les passes per alt. A n'el Diari no hi vull planes amb queixes ni excuses. La gent de casa ha de guanyar sempre... Les propietats, amb la gent que hi ha a dins, són teves. Això posa-t'ho bé al cap, amb les gents que hi ha a dins! Les rendes, parteix-les quedant-te tu sempre la millor part. Seràs envejat, però l'hereu és l'hereu. A les dones que no poden anar a la guerra, ni, les de casa, treballar la terra i que només gasten diners per anar mudades, deixa-l'his anar. Sobretot quan vinguin visites del vostre braç. La seva missió, per ara, és fer goig per a en-

lluernar pretendents d'alçada. Muda-les, doncs, i no hi escatimis mudades si són en fi de bé. En quant al dot a l'hora dels casoris, no hi vagis depressa. Pensa que hi hauran pretendents que vindran per les noies, altres pel dot, i altres per noies i dots. El rei nostre senyor ens dóna terres que ens costen molts cops d'espasa, però les hem de pagar en forma d'impostos i contribucions. No has pas de pagar sempre. Pensa-t'hi bé abans no paguis. Mira si les terres et donen prou pe a pagar els tributs i armar tropa que sempre has de tenir a punt, i que et sobri efectiu per a viure com ha de viure la gent del teu braç. Si no és així et queda el recurs de fer pagar els impostos a la gent que tens a terres i castells, o no pagar al rei. Si entre tots acordeu no pagar al rei, el rei no cobrarà o us farà descomptes, segur. Pot esdevenir-se que algú del teu braç per a posar-se bé amb les altures pagui d'amagat. Vigileu-lo, i si veieu que us les haveu amb un esquirol, ja teniu una guerra a la vista i ben justificada: contra un mal pagador. Si la guanyeu, la guerra -si són més, que en sereu perquè sempre és més la gent que no vol pagar que la vol pagar-, tothom s'hi mirarà de pagar sense discutir...

El temps, que mai s'atura per coses que passin, no s'aturà i seguí el seu curs com si homes i dones no hi haguéssin... El Mas Gran anà posat anys, i pedres velles. Hi hagué hereus que compliren al peu de la lletra el mandat del senyor, i d'altres que el compliren a la seva manera. Hi entraren pubilles de gran dot, de dot normal, sense dot, i en fugiren hereus, fadristerms i hereus consorts. Una part d'aquests aconteixements es consignaren al "Llibre dels Fets", i quan els interessats declararen que no estaven per romanços, emplenà fulles un Lletra-ferit del Mas que trobà les fulles inicials, i allà on no arribà ell, hi arribà la prodigiosa memòria de Cinteta, minyona major de la casa i hereva d'una pila d'antigues minyones

majors.

I arribem a la vinguda al Mas Gran, de Justineta, amb els dinou anys més ben posats del País. Per a possibilitar aquests dinou anys s'haguéren de descobrir les Amèriques, inventar-se la Regla de Tres, el Quixot, el Socialisme, els Remences, la Revolució Francesa, els descarrilements dels vagons de tercera, el telèfon, la Mancomunitat, la Primera Guerra Mundial, la Reforma Agrària, l'Estatut, la Segona Guerra Mundial, la televisió, les anades a la lluna, els raptes i la puja del petroli, entre altres. Si, eren dinou anys subergs engolosinaires, envejables...Segur que eren els dinou anys millors dels que anaven a classe i es passejaven pels carrers de la ciutat. Eren tan ben posats aquells dinou anys que ningú al seu davant es veia en cor de trencar les regles del joc. Semblava que la noia havia de passar pel món sabent-se mica i prou. I no, malgrat la col·lecció d'encants que portava al damunt i tan ben distribuïts, Justineta no era una bellesa feva, al contrari, era tot un caràcter. Era del Mas Gran, però dels bons elements del Mas Gran, perquè al Mas hi hagué gent de tot: gent d'amres, d'església, nyerros, caddils, de la busca, de la biga, remences, gent que deia que no quan altres deien que sí, gent que protestava, gent que s'arronçava d'espatlles, gent de faldilles i de passar fronteres...Ara també hi havia gent que quan es posava una cosa al cap rai....El darrer que no s'estigué de res fou precisament el pare de Justineta, el qual fugí França enllà amb una brasilera. Era vidu quan la brasilera se li plantà a mig camí amb les mans a les anques, i per ella ho deixà tot: Mas, terres, família, vaques, deutes...Ell feu balanç i trobà que la brasilera valia més que tota altra cosa.

- Si aquí hi haguéssin hagut dones com la brasilera poc me l'hagués

emportada a França! -va dir-se l'home per a tranquilitzar-se ell mateix al passar la frontera.

A Justineta la portaren a estudiar a Barcelona, i vivia en una dispass regentada per uns coneguts de la branca que el Mas tenia a Figueres. El primer temps tot anava bé i la noia mai sabé els miracles que feia l'àvia Justina, que llavors portava el Mas en solitaria o s'ho pensava, perquè ella pogués estudiar i viure docrosament. Ella llavors sabia que era del Mas Gran i prou. I era una més de la colla d'estudiants que anaven, o no anaven, a classe. Era de les que ajuaven a xiular o a aplaudir, segons com anaven les coses, als professors de torn.

- Avui no hi ha classe.

- Per què?

- Es a dir, hi ha classe, però nosaltres no hi anirem. A Madrid ens sabotegen.

-Doncs no hi ha classe.

...

- Avui tampoc no hi anirem.

....?

- No ens volen deixar estudiar com nosaltres volem.

- I avui?

- Per solidaritat amb uns professors que fan vaga.

...

- No, avui tampoc. Al Poble Nou han atacat a uns vaguistes.

- Que també eren estudiants?

- No, però les autoritats n'han fet un gra massa.

...

- Amb aquest rector no es pot anar a classe!

- Que no ho sabeu que a l'Escola de Terrassa diu que donen un menjar que no es pot menjar?

- Doncs que vagi a classe qui vulgui!

...

- Bé, avui en farem perquè sí, de vaga, que ja ens tocava....

Ella, doncs, era una més entre aquell joc d'estudiants que estudiaven a la seva manera. Corria en aldarulls estudiantils empaitada, com els altres, per les forces de l'ordre. Per cert que un dia en una d'aquelles curses un element de l'ordre que corria prop de Justineta corregué més estona que del compte al veure la humanitat de la noia i per anar-hi una estona al costat. En tanta de manera que la força s'havia ja aturat i ell seguia corrent.

- Quan n'hi ha prou, n'hi ha prou! - li fou dit quan es reintegrà al piquet, pel comandant del mateix.

Ajudà a fer pintades, formà part de diverses "marxes" i fins en alguna d'elles passà unes hores a la presó de Tortosa. La majoria eren estudiants i passaren unes hores cantant...

Una tarda es quedà a la dispesa. Tenia migranya -el metge li havia dit que quan es té migranya es té migranya, i que la única cosa que es pot fer és entretenir-la. Que hi havia gent que se l'entretenia prenguent cafè, lligant-se el cap o escoltant serials radiofònics-. Ella se l'entretenia, aquella tarda, repassant llibres de text...

A la dispesa devien pensar que la noia era fora com tots els dies, i Justineta escoltà la conversa més punyent dels seus dinou anys.

- Sempre ho ha arrèglat, Remei...

- Sí, però cada vegada triga més a arreglar-ho, i els de Figueres sembla que se'n desentenen de la dispesa de la noia...

Justineta tanca el llibre i escolta a fons. Es parla d'ella, segur.

- A mi, malgrat que va vestida que sembla un xicotot, ara totes les noies porten calces llargues, en fa una pena...El menys que deu pensar ella és amb els mal-de-caps de la senyora Justina perquè no sàpiga com van les coses del Mas.

- Sí, es veu que el Mas ja no és el Mas...Diu que s'han hagut de vendre coses...Jo, un mes, dos...mira, però aquesta vegada ja fa tres mesos que a Figueres callen. I les coses no paren de pujar. Tu no ho saps perquè no vas a plaça...

Justineta, de primer, s'espantà del tot. De cop, aquella cosa que sentia d'ésser del Mas Gran, trontolla. Un tremolor la prengué tota i la migranya li fugí com per art d'encantament. El Mas Gran, el seu Mas Gran, ja no era el Mas Gran...Una amargor narina endins li encomana ganes de plorar, però es refà. En un moment se sent remoguda per la sang valenta de la gent del Mas, per l'agosarament dels guerrers de primera línia, pel del seu pare davant la brasilera. Ja no és aquella Justineta que arribà a Barcelona tan mudada i que ho mirava tot amb la boca oberta...Passa uns segons pensant com s'ho devia fer l'àvia, si tan malament anava el Mas, per a fer-li arribar la mesada a n'ella si no podia pagar la despesa...Són uns segons i prou. Se sent, de llocs de mal explicar, veus de la gent forta del Mas que li esbandeixen tremolors, dubtes i ganes de plorar. Aquelles veus li diuen que ella ha de resoldre el conflicte del Mas. I s'ho creu. A cegues. Ja no és ella qui raona. Són les veus bones del Mas qui ho fan. I ella se'n deixa guiar, seduir...Adhuc sent una mena d'alegria d'investir el camí que l'espera....Ella, de les mesades de l'àvia en guarda quelcom. Recerca el moneder. Sí, just per a pagar la despesa i tornar a casa. Surt d'amagat perquè no vegi que ha escoltat la conversa anterior. Al carrer hi ha corredisses. Aquella vegada no s'hi afegeix. Torna a la despesa. Recull

apressadament les seves coses...

- Mercè, miri, l'àvia m'havia enviat això ja fa dies i no hi havia pensat més...Es el compte, oi? Perdónint-la. Fa dies que no està massa bé i vaig a fer-li una mica de companyia.

- I no tornaràs, Justineta?

- Tot depen de com trobi l'àvia.

- I els estudis?

- A casa, primer ha estat l'obligació. A més tampoc estudiàvem massa fa una temporada. Gràcies per tot, Mercè. Saludi als nois i diguil-s'hi que ja els escriuré...

I es plantà al Mas. L'àvia Justina la rep boca-badada.

- Ja heu tornat a fer vaga! I ara potser més llarga que les altres que hagiis vingut!

- No...

I per la cara que posa la noia, a l'àvia se li escapa:

- Els de Figueres! Com si ho veiés.

La resposta de Justineta és abraçar-se a l'àvia.

- Són una mala gent...Era qüestió de pocs dies...Ni mai se m'hagués acudit fiar-me d'ells. La Rosa no és més que una entonada i res més que una entonada, i ell, el seu home...Perquè tot és qüestió d'ell, que es va casar pensant-se trobar diners, no en va trobar i ara no deixa un quartó ni per a un combregar...

- Àvia, àvia Justina, deixa els de Figueres en pau.

No, no era aquella Justineta que sortí del Mas carregada de llaços la Justineta que l'àvia té al davant. Ja s'ha refet de l'ensalivament de l'arribada, i pregunta:

- Què ha passat, al Mas, àvia.

- Mira, els de Figueres...

- Déixa'ls estar els de Figueres!

- Tot era qüestió de tancar un tracte verent unes vaques...Aquests ramaders no acaben mai regatejant, i...

A l'àvia Justina li comença a tremolar la veu.

- I per què s'han de vendre, les vaques?

- No, si tot va bé...si tot va bé...només que els de Figueres no han tingut espera, i...

I l'àvia, feta una mar de llàgrimes s'abraça a la noia. Justineta es torna a espantar una mica. Però es refà. Es al Mas, al seu Mas Gran. Deixa sanglotar una mica a la pobra senyora i, quan es calma:

- A veure, àvia, a veure. Anem a dins. No ploris més. De la dispena i dels meus estudis no te n'has de preocupar més.

- Ai, Déu meu, pobra Justineta...Per què havien de passar aquestes coses? Per què havien de dir res aquests descamisats de Figueres!

- Torna-hi amb els de Figueres! Ja ho veurem si vendrem o no vendrem. Ara anem a dins, anem a dins i farem números...

I aquells dinou anys tan ben posats van fer números. Justineta va cridar Vicenç el mosso gros, i a Cinteta, la seva muller. Quan entraren diguéren a cor:

- Oh, Justineta, que maca ets!

-...i jo no puc portar tot sol la terra, Justineta. Treballo com dos tot el dia i no puc, no puc...La gent que teniem va marxar a fer de manobre, que tothom fa cases ara, que redeix, van dir, més que treballar al camp.

- Trobarem més gent, Vicenç. Es un pecat deixar la terra erma amb l'aigua que tenim.

- Però...

- Hi posarem més gent, home de Déu. Si s'ha de pagar més, pagarem més. Potser si que de moment haurem de vendre alguna vaca, però no

serà perquè jo faci vagues a Barcelona. No us deixen acoquinar... I a l'àvia Justina no li feu mala cara si les coses van malament.

- Pobra senyora. Ella es pensa, massa sovint que el Mas encara és el Mas.

- Ho tornarà a ésser, Vicenç, ho tornarà a ésser!

Justineta ha passat com un remolí de vent nou pel Mas. Vengué vaques i llogà gent nova la qual se la mirava com si fos cosa d'un altre món al veure-la tan naca i ben plantada anant d'un lloc a l'altre, a l'horta, al camp, a les quadres... El Mas, que patia del cor, es va posant a tok...

Barcelona és lluny. Durant un temps Justineta només ha dut el Mas al pensament. Ara pot pensar de tant en tant en altres coses, i avui, de les finestres que donen als camps, pensa amb la colla. Els amics, els professors, les aules, les passejades per les Rambles, les confidències de les noies, les curses pels voltants de les aules amb les autoritats als talons... Els nois! Se la miraven tot ulls, i ella els volia a tots, no feia distincions. Es, segur, que no havia arribat la seva hora, aquella hora que Justineta sabia que havia d'arribar un dia o altre... Alguna vegada es trobaven a casa la Maria i s'hi organitzava un ball d'aquells que es pica de peus a terra lluny de la parella. Ara els veia a tots... Gerard, el pobre Gerard, el qual per a fer-se passar complexos d'apocat sempre prenia part en les curses i sempre solia rebre. Un dia va rebre més que els altres i l'haguéren de desbonyegar de bo de bo. En ple front hi tenia una notable banya. I no volia que li posessin compreses de gel.

- No, no, deixau-me-la... Així veurà tothom que he rebut com els bons! A Justineta li feu tanta pena que entre compresa i compresa li besà

aquell bony històric.

- Justineta, me'n recordaré sempre més -va dir el pobre abonyegat amb un fil de veu.

I Ernest, l'impetuós Ernest que sempre anava al davant en tot. Un dia se la mirà a fons i ell que ho envestiam tot, es limità a dir:

- Ets massa Justineta per a mi...

I Albert, l'home de seny de la colla que tan sovint deia:

- Nois, en fareu un gra massa...

I a n'ella, Albert moltes vegades li havia dit abans de les corre-disses o de les assegudes,

- Justineta...tu ets d'un altre món. Queda't a casa.

I Pere, Pere el Gran, com li deia tothom perquè a cap edat no trobava roba ni sabates que li anéssin bé, i que sempre reia. Ballant, corrint, examinant-se...

- Vostè creu que no sabr res de la vena aorta és per a agafar-s'ho rient?

Pere solia dir:

- Amb qui em casaré jo? Justineta, si totes les noies que conec em podrien servir de bastó?

I Antoni, que volia estudiar i no el deixaven.

- A casa s'estan de tot per a pagar-me els estudis i jo tinc de fer vagues per-què és la llei!

I Antoni, si bé feia vagues com els bons, es quedava a la dispesa a estudiar.

I Ramon que declarava que ells serien els que haurien fet durar més una carrera de tots els temps...

I les noies...Maria, que sempre tenia la casa oberta a tothom. Una tarda s'hi van reunir estudiants i professors. Va ésser aquell

dia que el senyor Tomàs va dir:

- I per què ja que avui aquí som molts i a les aules es fa vaga, no la fem aquí la classe?

I s'hi va fer i en acabat el senyor Tomàs:

-Són fenomenals! Però si aprofitant les vagues estudiessiu una mica, encara en serieu més.

I Marta, que s'enamorava cada setmana d'un estudiant nou, i es passava hores i hores davant un mirall estudiant una mena de somriure que ella deia que era el seu secret. En Gallart li deia quan la veia somriure d'aquella manera que era igual que la Gioconda.

I la pobra Joana que es queixava que els nois no en fessin cas perquè portava aquelles ulleres tan gruixudes, i es veu que algú en feu un cas que Joana no hi comptava i un dia les havia anades a trobar amb uns ulls com unes taronges anubidat que es pensava que havia rebut. I va rebre de debó la pobra Joana. La ven anar a veure a l'hospital i, enmig dels treballs del cas, no es cansava de repetir:

- Si ha d'anar per mi, no hi tornaré mai més...!

I les confidències de Montserrat, que es perdia pel professor de Matemàtiques. Sortint de la Universitat anava a classe particular amb el seu professor, i el seguí a una acadèmia d'estiu...Fins que el professor un dia li digué:

- Tant li agraden les matemàtiques, Montserrat?

- No, el que m'agrada és vostè!

I la Paulina, la Paulina que en temps de "marxes" va comparèixer a classe amb barretina...

Aquell dia sentí una mica d'enyor i, sense pensar-s'hi més, juny ja havia passat, escriví a Barcelona fent una convidada general.

Al Mas hi entrà una onada de joventut.

- Justineta, estàs més bé que mai!

- Justineta...-feren les noies besant-la.

- Ep, ep...és que encara hi ha classes?! - protestaren ells.

I sí, els basà un a un...

- Això sol val el viatge! Això sol val el viatge! - deia engrescat Pere el Gran amb els enormes braços enlaire.

- Records del professor Tomàs, que diu que d'ençà que tu ets fora, la classe que sempre l'havia trobada llarga, no s'acaba mai, ara.

Fou un dia meravellós per a tots. L'àvia Justina no hi veia de contenta al contemplar com aquell estol de jovent s'estimava la seva neta. Ella no volia tirar pels seus, però Justineta era de debó la més bonica de totes i això que les noies que arribaren al Mas eren totes d'una bellesa principal. Dinaren al Mas.

- Carai, nois, això és escudella! -es declarà.

Acabat el dinar les cantaren totes. Cinteta i el mosso gros escoltaven del darrera la porta. La gent dels camps treballava a compàs.

- I si fèssim una marxa?!

Riallada general i la feren de debó, per les terres del Mas, el qual sentí per primera vegada crits de "Volem l'Estatut!".

- Gallart, veus, això és una vaca.

- T'has passat de viu. Es un bou.

- Doncs és un bou afemellat. No em digueu que això és un bou-bou.

- El professor Mateu en diria un bovi-sexual.

- I el professor Mallart en diria un bou-marieta!

- No, això és ordi...Allà tenim melons...més enllà hi han les vinyes...

- Albert, vine, veus? Tu et pensaves que els melons es feien a mà,

doncs no, es fan a terra, veus?

- Veus, Maria, com no s'ha d'anar contra natura... Això és un pollastre i mira el bé de Déu de gallines que té per a ell tot sol.

- Ets un tabalot, Ramon... I de pollastre no és bo tothom per a ésser-ne. I n'hi ha que ni amb mitja gallina podrien pollastrear.

- Maria...

- Ell s'ho ha buscat, té.

No, no restava cap tret sense resposta.

- Justineta, com es coneix un conill d'una conilla?

- Sí dona, les conilles porten cotilla!

- No podeu deixar de parlar boig una vegada a la vida?

Són davant la casa dels porcs. La mamà de la casa dona dinar a una bandada de porcells. Montserrat se la veu venir i passa depressa.

- Montserrat, Montserrat, ! - crida Pere el Gran-. Tant presumir de bons davants i com t'ho faries per a contentar a deu dispesers!

- Poca-solta... Doncs amb pelargon en podria contentar el doble!

I no fallà. Els homes de les vagues i les curses:

- Els grisos, els grisos! - ~~cl~~idaren a cop posant-se a córrer.

Els seguiren tots entre rialles...

- Joana, i el nen?

- Es una joia. Ja comença a dir coses, però per més que maldi ho diu tot menys pare...

- Tornareu?

- Tornaràs?

- Un penso que el nas m'ha guanyat.

- Justineta, tria de nosaltres el que vulguis per a mosso...

- Sí hagués d'anar per mi us triaria a tots. Ja ho sabeu.

- Tant-de-bo, quan escolleixis, escullis bé...

- Adeu, Justineta. Jo m'he an a llevar el meu pare, viduat i venir

- Adeu a tots. Jo, ell i viduatat passà a França amb aquella bru-

Es fan adeus una bona estona. I ella sense tristor. Els envia besos amb les dues mans, rient. No és tristesa el que sent al veure'ls marxar. Sí, el Mas l'havia guanyada.

- Veure el pare amb son pare, aquesta...

La sala gran, però hi havia de pujar, a les golfes. I vingué la

- I aquesta porta, on va? vella. Jo em faré arregar el cap i pujar

- Uí, a les golfes! La Franquesa amb els quals són els parents.

- Les golfes? gent i ja veuràs quin bon paper em faran.

- Sí, el lloc dels mals-entreços...Quan d'una cosa no sabem què fer-ne, an, a les golfes...Quadres vells, cadires velles, roba vella...és el dipòsit d'armes dels avis dels teus avis. Res que valgui la pena. No hi pugis a les golfes, creu-me. I devegades si senten sorolls estranys, ja veus. Jo fa anys que no hi he estat.

- Que tens por tu, àvia?

- Jo por? No...però sempre que pujo a les golfes en baixo mig malalta.

- No deies que feia anys que no hi havies estat?

- Bé, si...no...vull dir que quan hi pujava m'agafava un no-se-què. Vet-ho-aquí. No hi puja mai ningú ja... No hi vagis, no hi ha res de bo.

Per què l'àvia Justina tenia tant interès en que no pugés a les golfes? És clar, la noia en tingué unes ganes boges de pujar-hi. Li sabia greu de no creure l'àvia Justina perquè se l'estimava molt d'ençà que la tregué dels dominis de la tia Marcela on feu

temporada de molt joveneta llavors que son pare, vidu al venir Justineta al món, ell i viudetat passà a França amb aquella brasilera que feu tronar i ploure. El pare de Justineta havia dit que s'estimava més mal temps amb la brasilera que bon temps amb una que no ho fos. I la tia Marcela deia sovint:

- Mentre no faci com son pare, aquesta...

Li sabia greu, però hi havia de pujar, a les golfes. I vingué la seva.

- Justineta, demà anirem a vila. Jo em faré arreglar el cap i passarem el dia a casa els Franqueses amb els quals som mig parents. Són molt bona gent i ja veuràs quin bon paper ens faran.

- Justament demà, àvia...ho volia aprofitar per a repassar els comptes de les vaques.

- Doncs, mira, jo me n'hi aniré. Em toca perruqueria i una ha de fer goig encara que tingui molts anys...

Mobles vells, sí, una pila...l'àvia tenia raó, eren les golfes un dipòsit de males endreces. Quadres, molts quadres, amb teles i marcs devaluadíssims. En alguns li sembla veure trets i posats que li recordaven els que hi havien a la gran sala del Mas, però amb tan poca pintura que no es podia pensar en cap restauració a menys que els restauradors s'hagués inventat els rostres d'aquella gent pintada. Taules, cadirons, balancins, tapissos desfilats...A la paret de la dreta hi havien els records bèl·lics de la gent d'armes de la casa. Llances, escuts, armadures, espases, dagues, punyals, banderes...Justineta no creu que l'àvia li hagués dit de no pujar a les golfes per aquell petit arsenal. Hi ha una espasa més gran que les altres. Segur que s'havia d'agafar amb dues mans o fer-la servir dos combatents a la vegada. Allò era una espasa!

Porta, marcades, un seguit d'osques. Semblen fetes expressament. Ho són. Deu ésser la comptabilitat d'un combatent. Totes tenen la mateixa fondària...Totes, no. De tant en tant se'n veu una de més fonda. Devia ésser una baixa de compromís. Era una eina de doble tall que podia, és veu, treballar endavant, endarrera, a dreta i esquerra. Ja sense tall un cop d'aquella espasa devia tenir efectes fulminants. Quin homes hi devien haver hagut al Mas que fessin servir una espasa com aquella! Armaris, una pila d'armaris, plens de roba i vestits vells ornats amb fil daurat o platejat, mirinyacs, cotilles, calces enteres llargues, folgades, castíssimes...Justineta riu per primera vegada contemplant-les. Dins un dels armaris hi ha un bagul relativament ben conservat. L'obra. Hi ha un vestit de molt més cap aquí que les reliquies dels armaris. Un vestit blanc, de núvia, amb un vel al damunt. Justineta s'hi para una estona...Quan feia que ella no s'havia posat un vestit llarg...ui! I li entren unes ganes de no dir de posar-se'l...Es mira a un mig mirall i en resta encantada. Mai s'hagués pensat que un vestit com aquell podria transformar-la d'una manera tal. Era un vestit cenyit de cintura amb un gran vol de falda i ajustat dels alts deixant entre-veure les gràcies de cintura en amunt. Es veu que abans no volien saber res d'ensenyar cames, però eren més aviat liberals en les regions septentrionals, potser perquè la gent s'imaginés com devien ésser els baixos amb uns nords com aquells...Donaria una sorpresa a l'àvia Justina! Se sent una altra Justineta amb aquell vestit i li sembla viure en el temps que les coses de les golfes estaven en actiu. Fa unes passes i, davant del mirall, unes gracioses reverències i es fa, per uns minuts, solista d'un ballet d'any enllà. Li sembla veure, mentre giravolta, que els mitjos rostres d'aquella col·lecció de quadres ju-

bilats van perdent la seva gravetat marcial i algun desclou un petit somriure...

Sent que arriba algú a baix. Deu ésser l'àvia Justina. L'anirà a rebre vestida de núvia. Baixa les escales corrents i es planta al mig la gran sala al temps que l'àvia Justina entrava arreglada de cap.

- Justineta, no!! - i l'àvia Justina agafa un cobriment de cor amb gran ensurt de la noia.

- Àvia, àvia Justina...Cinteta, Cinteta! L'àvia!

Entre Cinteta i quan veu la noia com va vestida,

- Vàlga'm Déu, Justineta!

- És l'àvia, Cinteta, és l'àvia...!

- Mare de Déu...ella era com tu amb aquest vestit...Es el seu vestit de núvia...No t'espantis...Sempre tinc vinagre a punt per aquests cobriments de cor...

I Cinteta torna amb un vinagre, diu, que resuscita morts. L'àvia Justina es va recobrant amb ais i sospirs de tota mena.

- Àvia, àvia, jo volia donar-te una sorpresa vestida així...Jo no sabia...

- Amb aquest vestit...amb aquest vestit s'hi va casar la teva mare i m'hi havia de casar jo...Cinteta, més vinagre...Es el vestit que m'hi havia de casar...Quan tot estava a punt, quan tots erem a la capella del Mas...el que havia d'ésser el meu home, que era de la banda de Figueres...fugí a França amb una minyona que no li deia mai que no...

- Pobra àvia...

- Cinteta!

- Ja el porto, senyora...

- No és qüestió de vinagre, de moment. Mira-te-la...No és maquis-

sima?

- Ai, senyora, si m'ho deixa dir totes les que han portat aquest vestit ho han estat de maques.

- Ara estic en aquells moments que no se'm pot contradir...ella és la més bonica de totes...M'havia de casar per a Sant Ramon...i d'ençà que aquell...aquell que havia d'ésser el meu home se'n va desdir, que cada any per a Sant Ramon he pujat a les golfes i m'he vestit de núvia tot el dia...Després he tingut una basca que m'ha durat vuit dies...D'aquell Sant Ramon que jo no sóc jo. Ningú m'ha vist mai més riure...Les vegades que m'he volgut morir i no m'he mort...potser perquè pugui pujar a les golfes cada any per a Sant Ramon...No hi pugis a les golfes...Cinteta...ara sí, porta el vinagre...

Sí, l'àvia Justina se'n feu vuit dies de llit aquella vegada ja abans de Sant Ramon. Cinteta digué a la noia que quan l'àvia Justina agafava aquelles basques volia estar sola i que ningú li digués res.

I Justineta feu la segona ascensió golfes amunt. Potser hi havia quelcom més de l'àvia Justina que aquell vestit originador d'aquella basca prematura. De moment l'inventari no justifica el desmai sofert, amb les coses que porta escorcollades. Només li falta un armari. L'obra. Veu unes arquetes. Joies? No. En l'una hi ha una col·lecció de plànols. Plànols de llocs coneguts i desconeguts, rudimentaris uns, més detallats els altres.. En alguns s'hi podien veure senyals i anotacions per a portar a cap setges amb tota regla. Un tenia una gran taca negra al mig. Sang? Possiblement. Però Justineta no és plànols que cerca. No sap què però cerca quelcom relacionat amb l'àvia Justineta la qual àdhuc després del drama del vestit li havia revetit que no pugés a les golfes.

Hi ha una altra arqueta. Més papers...actes matrimonials, neixements, defuncions...una demanda de divorci que es veu que no es cursà perquè hi havia una gran creu de plana a plana. El divorci es demanava contra una de les pubilles cons~~u~~mates perquè el "consummatum est" ja havia tingut lloc abans del matrimoni oficial i el marit no en sabia res i n'era del tot innocent. Per a justificar l'existència d'aquell "consummatum est" de penal s'havia sol·licitat l'actuació del representant eclesiàstic de la família i aquest es negà rodonament a examinar una senyora sense roba.

- Ets amb l'únic que tinc confiança - havia dit el marit-. Si tu no ho vols fer...

- Mira, quèda-te-la com és, ja t'ho diré jo...Quin escàdol no s'armaria, ara...- fou la resposta de l'autoritat eclesiàstica. I la petició de divorci, havent fallat el testimoni que volia el marit, no es tirà endavant. . Venen un grapat de fulles manuscrites. Algú les ha arreglades i al costat de l'escriptura original s'hi veuen comentaris, anotacions, algun signe interrogatiu...

"El nostre Llibre dels Fets. Diari del Mas Gran", veu escrit Justina. Guerres, invasions, passades de fronteres....Les fulles segueixen un ordre cronològic, i, si hi ha quelcom de l'àvia Justina ha de figurar a les darreres planes, pensa la noia. Un altre dia les ha de mirar totes aquelles planes que són de la seva gent de la gent del Mas. Avui són coses de l'àvia que vol trobar...Sí, el segon secret de l'àvia Justina, ja el té aquí...

" Sí, m'agrada. Jo no sé com se sentien les dones del Mas en casoris anteriors, però a mi em sembla que camino damunt núvols. Cap més com l'Hereu Pere! Si em pintessin ara, el pintor podria

dir que pinta la felicitat. Em casaré amb l'Hereu Pere. El món és l'Hereu Pere!...

Pere, però, no té espera. Aquesta nit li he tingut de dir:

- Pere, home, ja hi seràs a temps!

Amb tot, m'agrada. M'agraden els homes impacients malgrat que Pere n'és una mica massa. Es un torrent, un tramuntanal, un remolí...No això no pot anar. No m'agrada que s'estiri els cabells i que se'n vagi de festejar donant cops de peu a terra cada vegada que jo li dic que no corri tant...He parlat amb els de casa i he suggerit avançar el casori. El pare, que tothom sap que n'havia fet de totes abans, durant i després del matrimoni, m'ha mirat malament.

- Justina -m'ha dit-, que t'has adelantat?

- Pare!

- Veuràs, jo...

- Sí, ja ho sabem que vos no tenieu aturador, però jo sí.

- Mira, Justina, això són ^{enraonies} ~~sarrazinades~~ de la gent. Per un parell de finestres que vaig saltar me n'han fetes saltar qui-sap-les. Així és ell qui no té aturador...Digues-li que s'esperí.

- Ja li dic jo, però agafa unes enrabiades de no dir. I jo tampoc ho vull que les agafi aquestes enrabiades. Perxò havia parlat d'avançar el casament.

- Ja saps com és la gent, aquí. Si el casori s'avança, ara que ja hem dit que seria per Sant Ramon, tothom ens mirarà rient per sota el nas. I segur, segur que sortiré jo amb allò dels mals exemples...Mira, festegeu en companyia de la Teresa...

- Ja ho he provat i llavors se'n va picant de peus a terra més que mai...

Deixant apart els cops de peus a terra, el festeig és una suma de petites felicitats....

Pere, de fa uns dies, fa vaga de festejar. Diu, a les meves preguntes que a casa té molta feina i que no ho pot fer seguir tot: treballar, festejar i picar de peus a terra...Ditxós picar de peus... Però si Sant Ramon és a tocar, home!

Ja m'arreglen el vestit de núvia. Es el mateix que portà la mare, i em diuen que seré la núvia més maca del Mas...Pobre Pere, se li acaben les enrabiades. Es la darrera nit que dormo sola a n'aquest gran llit del Mas. No puc dormir i vinc al Diari a dir coses de Pere. Si ell pensa amb mi com jo penso amb ell, serem la parella més enamorada que hi hagi hagut. Pere, m'adormiré fent el teu nom..

Les planes de l'àvia s'acaben aquí. La noia en sabé la continuació per Cinteta que sabia més històries de la gent del Mas que els que havien fet les planes del Diari.

L'àvia Justina, pobreta, no s'havia casat. Perxò ha portat sempre aquest posat seriós que té, i quan sent parlar de Figueres no és ella. Era molt hermosa de jove, i riolera, i el disgust que li donà l'Hereu Pere la deixà senyalada a perpetuitat...

...Mai més ningú la veié riure. Ni que li fessin pessigolles reia, la senyora. El mosso gros de llavors, que era un desvergonyat, deia que la senyora era més seriosa que un gos anant de ventre...Es ben veritat que l'Hereu Pere, per ben plantat que fos, era un impacient. Quan no hi havia gent al davant se la menjava amb els ulls a la senyora. Jo sempre vaig pensar que un dia se la menjaria de debó...a la seva manera és clar. S'havien de casar per Sant Ramon...pobra senyora! Quan tot estava a punt, l'Hereu Pere, despitat perquè la senyora li deia tantes vegades que no, li feu dir que primer era la pàtria que res i que marxava voluntari al Marroc. I la veritat és, Justineta, que l'Hereu no marxà voluntari al Marroc sinó a França amb una minyona del seu

mas que li deia que sí a totes les coses que la senyora li deia que no. La senyora no ho sabé fins més tard això...En sembla que encara ho veig. Tots erem a la capella esperant.

- Ja deurà venir - digué algú per a dir quelcom al cap d'una estona que tothom callava mirant-se els rellotges de tant en tant. Al cap de tres hores d'esperar sortí un home del Mas a casa de l'Hereu Pere. La senyora era més blanca que el vestit que portava i tota ella era un tremolor fet. Duia en ram de roses a la mà tan apretat que es clavà més d'una espina...El meu vinagre va començar a intervenir tant amb la núvia com en molts del convit en general...

- Uí,, de casa fa molta estona que ha sortit! - escontestà a l'emissari.

- Que no ho sabia que es casava avui?

- Ai mare, a casa bé ho sabem tots.

- Però, ell també?

- Burrango! A casori hi ha anat tothom llevat de nosaltres i la minyona.

L'emissari tingué una mala idea.

- I on és la minyona?

- La minyona?...Deu ser a dalt que escombra.

- Voleu dir?

- Què voleu dir amb aquest voleu dir...Catarina...Catarina!

Cap resposta.

Es cridà moltes vegades i Catarina no contestà. Què havia de contestar si ja qui sap a on era amb l'Hereu Pere!

I quin disgust, quin disgust...La senyora, davant el convit, s'empassà saliva. Pujà a les golfes, endreçà el vestit de núvia i caigué en basca. Fou el començament d'una sèrie anual que no ha deixat mai més. D'ençà d'aquell casori frustrat, cada any per San

Ramon puja a les golfes i es vesteix de núvia. Quan triga massa a baixar hi pujem jo i el vinagre i fem el què podem. Se'n fa vuit dies de llit cada any d'aquella marxada a França de l'Hereu Pere.

- Uí, els papers de les golfes! Es la història de la gent del Mas. El pobre senyor Ambrós, baldat d'una caiguda de cavall, no se'n movia de les golfes. Ell fou qui col·leccionà tots els papers i qui n'hi posà pel seu compte...I es feia un tip de demanar-me coses de la gent de casa!

I Justineta, aprofitant els dies obligats de basca de l'àvia, fa temporada a les golfes. Primerament és curiositat per a veure les coses que havia fet el lletraferit del Mas, el senyor Ambrós. A mida que va llegint, la curiositat es va convertint en passió. Era la seva gent la que havia intervingut, en bé o en mal, en la majoria d'aquelles planes i, llegint-les i rellegint-les fa el gran descobriment de conèixer la història, la gloriosa i trista història del País, la qual havia ajudat a fer-la la gent del Mas Gran. Sí, ells, els de la seva edat, quelcom en sabien de tot allò, quelcom pressentien quan les marques i les curses i els crits malgrat que molts ho feien perquè sí, perquè els altres ho feien...

- Veieu, aquí hi havia el monument a Rafel de Casanova.

- Qui era?

- No ho sé...Portava una bandera, la bandera de la ciutat, diuen, i anava al davant en un setge...Diu que eren més els altres...

- I per què, ho i no havent-hi monument, la gent hi deixa flors?

- No ho sé...I si ho demanéssim al senyor Tomàs?

...

- Senyor Tomàs, qui era Rafel de Casanova?

- A què ve això, ara?...Mireu, a classe...no em vingueu amb coses, no em vingueu amb coses. Jo tinc dona i tres fills...

I el senyor Tomàs aquell dia no passà d'aquí. L'endemà, a l'hora de plegar la classe,

- Té, Renard, a les nits en comptes d'anar al billar o a on vagis, queda't unes estones a repassar les coses de Pitàgores.

I li donà un llibre amb cobertes de paper de diari. Renard es mirà el senyor Tomàs com si veiés visions.

- Va, home, no et facin por els llibres. No tots són dolents, ja ho veuràs. Ja me'l tornaràs... Va, home, pren-lo... és un llibre que ara és més aviat fora de circulació, prohibit...

Es prohibit? Doncs a llegir-lo encara que siguin coses del senyor Pitàgores! Qui sap què deia, ja en aquell temps el senyor Pitàgores que ara li hagin prohibit un llibre...

- Mireu què m'ha deixat el senyor Tomàs!

Era una història del País. I passà de mà en mà. I compregueren.

Compregueren el per què de les marques a les quals ells anàven per-què hi anàven els altres, i compregueren aquells "Volem l'Estatut" que ells cridaven únicament per què era il.legal cridar-ho...

I compregueren per què hi havia gent que posava flors a un monument sense monument...

- Ara són hores d'arribar a classe?

- Senyor Tomàs, venim de posar flors a...

-Silenci! Hi podieu anar a la nit a posar flors.

- Si, però ara ens ha vist més gent!

Tot això i més pensava Justineta davant el "Llibre dels Fets del Mas Gran" Per què a l'escola no ens han dit mai, de la manera que ho haurien hagut de dir, que aquí havíem tingut el primer Parlament, de les coses reals del 1640 i del 1714... Per què no se'ns havia dit mai que no tot morí el 1714 i per què no morí? Per què no se'ns ha dit mai el miracle d'una Oda a la Pàtria i per què fou possible el miracle? Per què no ens han explicat mai el per què

de les Bases de Manresa, de la Mancomunitat, de l'Estatut, de la República Catalana, de la Generalitat, de l'afusellament del darrer President.

Ambròs encadena fets, els comenta..."Arè només podem ballar sardanes", troba al peu d'una plana. "Es tot perdut?", és una altra nota, darrera la caiguda de Barcelona. Al costat de batalles i gestes brillants, Justineta troba planes civils de la gent especial del Mas que n'hi havia de debó, que la fan esclafir a riure. Segur que el parent Ambròs les havia posades a dretes aquelles planes perquè es llegissin les altres, les que volia que es llegissin el lletraferit. El primer esclat de riure vingué davant d'una plana voltada d'una orla de flors, que deia:

"Què voleu que digui, jo? Que la dona ha tingut sis criatures, que les pluges han fet malbé el blat, i que tinc un gendre que és un carcamal?"

-Ui, el pobre senyor Ambrós - deia Cinteta -. De jovenent pujava ben plantat i prometedor. I tenia una bogeria pels cavalls! Passava més hores a cavall que a peu. Un dia vingué al Mas un senyor a parlar de negoci, cavaller del millor cavall que mai s'hagués vist. I aquell cavall es convertí en l'amor del senyor Ambrós. Aquell senyor prou deia que aquell animal només el coneixia a n'ell, més el senyor Ambrós no volgué saber res. Digué que demanés i prou. El senyor demanà, però afegí que Fidel, que era el nom del cavall, de fidel només n'era a n'ell. No hi hagués res a fer. El senyor Ambrós volia el cavall i el tingué. Ni mai l'hagués tingut! L'endemà de tenir-lo, baixant la Costa Nova a tot galop Fidel s'aturà en sec i el pobre senyor Ambrós tingué una molt mala caiguda. Quedà baldat dels baixos i, dels dos braços un no li feu gaire bondat. Mai més fou altre...Va passar molt temps assegut en un cadiró sense poder-se'n

moure. Fins que es va instal·lar a les golfes. Pobre senyor Ambròs... i tant que li agradaven les dones...Pobret...Fins que al cap d'un temps en feu una com un cove. Teniem una minyona que es deia Magdalena qual, segons el senyor Ambròs tenia unes anques, ai, Justineta, quines coses de dir...doncs, sí, segons el senyor Ambròs tenia les anques més admirables de la provincia. El teniem assegut a la barana del pati. Passà Magdalena amb més anques que mai. "Senyor Ambròs, parant la fresca, oi? Bones tardes". "Bones anques, Magdalena"... El mosso gros entrà i deixà un cavall vora el pobre senyor Ambròs. Foren les anques de Magdalena o la passió antiga pels cavalls allò que el nogué? Misteri. Sense saber com, pujà dalt del cavall, i, "Arri!!!", xisclà. Mai més es va saber res d'ell ni del cavall...

DECLARACIONS DEL LLETAFERIT

Al principi, com tots els que pateixen d'algun mal gros, vivia amargat. Ara m'hi he anat acostumant. Ja sé que malgrat ésser del Mas Gran no sóc cap bon partit. Sóc, literalment, un mig partit. Hi hauria d'haver molta gana de diners o molta barra perquè sortís una dona que em digués que, baldat i tot, sóc l'home dels seus somnis. I, si no fos per diners, seria per llàstima, i això no, per llàstima no vull que em vulgui ningú. Només puc mirar, escoltar, llegir, dormir i anar de ventre...I tant que m'agraden les dones! Hi ha gent que de resultes de caigudes o de malalties ha quedat amb els baixos insensibles, però té la zona central sense complicacions. Jo, no. Les meves, de zones centrals, ^{shu} com si no hi fossin. No responen a res per més que el cervell maldi...I sé, tinc de saber, que tots aquests compliments que em fan les que em venen a veure, me'ls fan perquè sóc espainat. Ni metges ni curandera m'han pogut desespaimar. Encara temps endarrera semblava com si sentís quelcom en una cama, la dreta. L'actuació del darrer curander fou definitiva.

- O la curem, o l'espatllem! - va dir.

I la va espatllar...Ja ho havia dit, ell.

El capgirell d'aquell cavall que només coneixia un amo m'ho espatllà tot, llevat d'un braç i el cap. Ja és espatllar, dimoni. Entre altres coses no puc pensar amb faldilles i menys amb fets sense. És clar, pensar sí, però pensar-hi i prou. I amb les anques que té Magdalena! Quines anques! I sembla que ho faci expressament de moure-les quan passa pel pati. Un rampell d'un cavall d'amo únic em priva de veure al natural anques com les de Magdalena i d'altres que n'hi deuen haver. Quina vida m'espera...Viure. Viure i prou havent-hi al món anques com les de Magdalena. I pensar que encara que me les regalés no podria fer altra cosa que mirar-les, ja que l'espaimament de cintura en avall és general. Diuen que els que pateixen defectes

de mal explicar en públic, quan veuen dones sembla que no vegin res, que resten igual, indiferents, freds, neutrals, vaja. Jo, no, dimoni!, jo tinc aquelles anques al cap de dies, de nits, dormint, menjant...I durant hores passo el temps a la finestra que dona al pati per a veure-les passar. Sí, ja ho sé, però és així, les tinc de veure, les tinc de veure...

Un temps tirava besses als coloms per a entretenir l'enorme pes de les hores mortes. Mira que viure per a tirar besses als coloms! Quan algú em venia a veure intentant fer-me companyia, contestava només amb monosil·labs...els llibres em queien dels dits, i només aquelles anques al pensament. I quan no les podia veure autènticament, les veia pertot arreu, als pellers, els pellers es convertien en unes anques immenses, i als núvols, inabastables com les de Magdalena, i als còmals...No s'hi vulgui trobar ningú! I sobretot sabent que si vingúes Magdalena i em digué: "Senyor Ambrós, aquí les té, les anques", no en podria fer res.

Que triguen a passar els dies. Tots són iguals. Cada matí els pollastres canten a la mateixa hora. Pels sorolls del defora sé tot quan passa als galliners, a les quadres. Pel bordar dels gossos sé qui entra a casa. Per la veu del mossò gros sé si les patates han rendit o si s'han cremat els enciams. Amb el temps que fa que estic baldat, conec el temps que ha de fer molt a dies a la bestreta. Em faig l'efecte que ara serveixo per alguna cosa. Per a dir a la gent el temps que farà quan m'ho demanen.

Avui he tingut una alegria. Una de les alegries que pot tenir un condemnat a cadira perpètua. S'ha posat a la barana de la finestra el mateix ocell que s'hi posà l'any passat. Sí, era el mateix, un ocell petit, gris, amb el pit vermell. S'hi passà molta estona a la barana. Sabia que jo no em podia moure. I a la seva manera em va

dir que ja havia vingut l'any passat, que es recordava de mi...

Que temps va passar abans no vaig poder acabar de llegir un llibre començat. Potser m'anava centrant. Un dia el mosso gros em va dir al veure'm amb un llibre, que a les golfes ell havia sentit a dir que hi havia molts papers dintre unes arquetes...M'hi portà. Ara faig vida a les golfes. He trobat els papers dels quals m'havia parlat el mosso gros. Ara tinc alguna cosa a fer. Els he col·leccionat i hi he fet comentaris. També hi he posat planes de gent de casa que res tenen que veure amb fets d'armes que són els que més figuren a les planes trobades. Llibre dels Fets del Mas Gran" hi he posat per títol. Aquests papers m'han tret, per ara, el desvarieig de temps endarrera per les anques de Magdalena. Encara, però, quan sento passes al pati, les seves passes que les coneix de lluny, miro una estona i, "Quines anques!" tinc de dir abans de tornar-me a ficar amb els papers.

La gent de casa va estar, o ho digué, a alguns dels fets que han format la història del País. No serà, la meva, una història com les altres, amb planes i planes de dates, noms de reis, dies i hores de batalles, tractats, reunió de Corts, governadors i caps de govern, que s'arriben a fer pesades, monotones i que només poden resistir-ne la lectura erudits i iniciats. La meva història és més o menys com la va fer la gent del Mas i, pel mig, encara jo hi he posat acontèiments particulars per si malgrat tot ~~se~~ s'hi trobéssin de pesades les històries de la gent del Mas les quals ja són curtes a dretes per si algú al llegir-les en volgués saber-ne més coses de debó.

Ja tinc la meva història feta. I, de nou, no sé què fer. No sé com passar el temps. No dormo tranquil, no menjo, no llegeixo...I m'ho veig venir...Altra vegada em passo les hores a la finestra esperant veure passar les anques de Magdalena. De nou, com si els ulls no tinguéssin altra feina a fer, miri on miri no veig res més que a-

quelles anques! Vaig preveient que qualsevol dia en faré una de grossa. No sè quina serà, però la faré... Miro de revenjar-me del meu penosíssim estat posant al diari planes de gent de casa que no s'hi duerien haver posat. Ho faig per veure si em fugen aquestes immortals anques de dins meu. Es en va. Cada dia em tenen més subjugat, conquistat, dominat, seduit, avassallat... Prou, prou, prou! Cridaré al mosso gros perquè em baixi al pati... Potser la fresca em tornarà els pensaments una mica al lloc que hauria de tenir. Ho dubto, però ho provaré... He arribat fins aquí. Ve un moment que el que pateix per una cosa com la que pateixo jo, no pot patir més. Es impossible passar una vida amb unes anques, encadenat a unes anques, afincades, arrelades, fondejades al moll de cada entranya de les que em funcionen, és clar, de mig cos en amunt. No puc ni vull resistir més la dictadura d'unies anques com les anques de Magdalena...

En algun lloc, les planes que trobà el senyor Ambròs eren fetes en llatí. I el senyor Ambròs no hi mirà massa prim "Més malament estic jo que les ratlles que segueixen" deixava comentat davant capitols de mal interpretar...

Aquí hem rebut sempre. O molt sovint. Un aiguabarreig d'anants i vi-nents ha entrat i sortit durant anys de casa nostra. Quelcom hi de-vien veure al País, que tinguéssin aquestes ganes de venir-hi. El cli-ma, el paisatge, les terres, les dones...? Quelcom hi devia haver aquí que no era en altres llocs. Els pobres indigens, vingué un mo-ment que no sabien per on girar-se. Tan aviat havien de cridar "Vis-ca el senyor Tal" com cridàven "Mori el senyor Tal". Tothom s'hi veié en cor durant segles: fenicis, grecs, cartaginesos, romans, visigots, serrains, francesos i carrabiners...

Els grecs fundaren Empúries i ens deixaren boca-badats fent està-tues. La gent no s'hi baté massa amb uns elements que feien unes es-tàtues tan ben fetes.

-Que hi hagin els grecs, quelcom hi deu haver!- digueren els carta-ginesos. I ja els tenim aquí. Els grecs, però, que si fent estàtues, olles i gerres eren uns savis, no es veiéren en cor de bàtre's amb una gent que tenim fama de menjar-s'ho tot, i fan tractes amb els ro-mans i els deixen desembarcar a Empúries. Ells pensen que d'estàtues i estris de cuina se'n poden fer a tot arreu. Ara som romans. No po-dem triar. Canvi de moneda. A n'els romans se'ns hi va el cor fent teatres i carreteres. Si no passen d'això...sempre hem anat malament de les dues coses al País. Però els romans fan més coses que teatres i carreteres. I el poble protesta, rep, i calla, que són coses que durant anys i panys han fet la majoria dels pobles del món. Devegades, però, surt un cabdill. Un cabdill és un protestador amb galons.

Un protestador el qual davant un general arronçament d'espatlles es volta de gent convençuda o per força, i organitza una revolta que sempre es veu en cor de guanyar encara que la perdi. Sempre n'hi han hagut de cabdills al País. Si el cabdill ha estat prou valent o ha tingut prou mà dreta per a fer prosèlits, sempre ha trobat gent disposada a seguir-lo. Gent que sabia que si perdía no perdía res, i gent que sabia que si perdía ho perdía tot. Devegades ha fallat el cabdill i la gent ha deixat anar un "Ja t'arreglaràs" com una casa de pagès. Si el cabdill valia, podia comptar amb seguidors que per a ell es deixaria i es deixava, matar. I algun cop hem tingut cabdills d'aquests. Ja al bell començament n'hem tinguts...

Els romans estrenen contribucions. Mai ens ha vingut massa bé de pagar-ne, ni en el temps dels romans. I de primer la gent pagà i callà. Els romans, però, en feren un gra massa, i sorgiren els primers que ni pagaren ni callaren: Indibil i Mandoni, els primers separatistes de la Història. Cabdills de debó no miraren si els romans eren més o eren menys. S'hi bateren.

- Contra Roma? - digué algú esperverat.

- Contra Roma. I què?!

Durà quatre anys aquella guerra contra els romans, però els romans eren molts més i els nostres amics separatistes perderen. Però no es donaren i es tornaren a revoltar. I tornaren a perdre. Indibil morí amb les armes a les mans, i aquella vegada els romans se n'asseguraren i obligaren als vençuts a que els hi lliuressin a Mandoni i altres caps revoltats i no en deixaren cap de viu. Els romans sabien que sense cabdills els revoltadors no es revoltarien. Què hagués estat de Roma sense el cabdillatge de generals i emperadors? Perquè sabien això, suprimiren de sergents en amunt.

Ja hem dit que els romans eren més que els nostres, i quan uns són més que els altres els que són menys solen fer mala fi. Malgrat això, al llarg de la nostra Història es troba gent que no ha mirat mai si eren més o eren menys a l'hora de defensar les coses a les quals ells creien que tenien el dret de defensar. Si nassos, orelles i ulls es transmeten de pares a fills, també s'hi haurien de transmetre estats d'ànim, ànsies, desitjos i afeccions. Es pot negar un parentesc entre un "Volem l'Estatut" i la gesta d'Indibil i Mandoni? Es pot, però també es pot donar per a bo. A un convençut, no li neguen aquest parentesc. Es picar ferro fred. Com també és picar ferro fred intentar convèncer a un ateu amb les coses del nostre País.

Els romans passaren molts segles al País. Tants, que ja n'hi havia per a quedar romanitzats i no parlar-ne més. La història de Roma fou durant molt temps la nostra història, i la gent de lletres es feu un tip de parlar llatí. A muntanya, seguiren munyint vaques i portant criatures al món de la manera que ho havien fet sempre. I com que tot té una fi, fins la tingué el famós i temut imperi romà. Pel que fa a casa nostra, ens arribaren els visigots, i un dels seus reis, el senyor Ataulf s'establí a Barcelona on encara, la seva muller, Gala Plàcidia, hi té una plaça. I les gents es tornen a batre pel nostre territori com s'hi havia batut anys enllà i si batria anys a venir. Es veu que som ben poca cosa més que un inacabable i permanent camp de batalla. De tant en tant ens revoltam, els temps s'ho porten. Un rei nou Vamba, talla amb l'espasa als dits, de moment, aquelles revoltes. Només és de moment perquè aquí ja hi comença a haver gent que sense guerres no està bé al món. I surt l'heroi Otger Cataló, separatista de torn i, enamorat de Barcelona, la pren als gots. Els conveçuts veuen amb el nom de l'heroi l'origen del mot "català". Els savis poden dir que no, però pels conveçuts és que sí.

Pau? No, ara venen els moros! Per què tots volen venir a casa? Els serrains diuen que passen de llarg, que van a França (les Gal·lies, llavors), però són tants que ens n'hi sobren per anar a França i quedar-se aquí.

Ara som francs. Els francs ens ajuden o nosaltres a ells, i agafen Barcelona. S'inaugura la Marca Hispànica, i s'organitza el País en comtats sota la batuta del feudalisme. Els comtes tenen tots els drets damunt les gentes dels seus dominis. Els organitzadors fan les coses bé i no donen massa terra als comtes. Quan més terra, més gent i de més mal governar, diuen. I floreixen una col·lecció de comtats que van proliferant amb el temps: Prada, Ribagorça, Pallars, Empúries, Provença, Rosselló, Cerdanya, Urgell, Besalú, Girona, Barcelona, Ausona. Ja, la gent a càrrec del seu comtat, no el voldrà deixar anar sense lluita i lluitarà perquè no se li retalli. A cada comtat hi ha exèrcits independents amb gent que ha d'estar sempre a punt, amb el comte al davant, per anar a fer guerres on se li digui. Els que segueixen no poden triar, com no hauran de triar gairebé mai. Uns comtats s'alien. Altres només ho faran per força. Altres inauguren el "nosaltres sols"...

Ara venen els normands. A veure quan acabarà de venir gent de fora! Es veu que no acabarà mai més, amb guerra o amb pau. Noves lluites tornen a fer del nostre, l'escenari on més gent s'hi ha fet a cops de sabre i canonades.

Fins que un comte, el primer d'anomenada oficial del País, Guifré el Pilós, diu prou i troba gent que diu prou amb ell. I posa la primera pedra del catalanisme, potser sense pensar-s'ho, però la hi posa. És el primer valent del País que se'n parla aquí i a fora. Convençut que una espasa ben portada quan la porta la raó pot fer molts serveis, en té una sense preu ni repòs. I es bat, ell i la seva gent, amb tothom.

Els reis francs, que sabien on anaven, havien confiat al comte Guifré el comtat de Barcelona que ja no el deixaria anar. I per a no deixar-lo anar es baté amb els mateixos francs, amb els normands i amb els sarraïns els quals ho tenien sarraïnat tot. Guifré reconquista Montserrat, i preveient els primers papers que la cleràcia faria al País fa i refà monestirs a Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, la Seu... Gran comte Guifré i inaugurador d'una dinastia que durant temps portà la batuta catalana. Ningú no el discutí. Només els sarraïns, i passaren de discutir-lo. El cabdill moro de Lleida d'un cop de llança el fèrri de mort. Llavors els cabdills anaven al davant a la guerra i lluitaven amb l'enemic a mig metre de distància. Fou d'aquesta llançada que sorgiren les quatre barres de la bandera del País. Algú diu, ara, que això és pura llegenda. Si és una llegenda la que ha fet la història d'aquestes quatre barres, volgudes, escarnides, venerades i prohibides, doncs, beneïda llegenda.

Mort Guifré, que manava i bé, els que venen, per qüestió de propietats, no lliguen caps. Ramon mata a la seva madrastra, i Berenguer Ramon II suprimeix a son germà Ramon Berenguer II. S'arrepenteix del crim i fuig a Terra Santa a fer penitència matant infidels. Quina mena de culpa tenien els pobres infidels que ell hagués mort son germà?

Ara estíнем comte nou: Ramon Berenguer, el Gran. Ja que molta gent ha vingut a casa en pla de conqueridors, ara ens toca a nosaltres i ens plantem a Mallorca i a Eivissa. Casant-se amb pubilles posseïdores de territoris s'aixamplen els propis. Provença és un bon país, i Ramon Berenguer III s'enamora de Dolça, que n'és, de dolça i de Provença, i conquesta a les dues...

Els matrimonis, que tan sovint han espatllat coses, però que alguna vegada n'han adobada alguna, s'han tingut sempre molt en compte a les altures del País. Potser algun rei també va dir: "O aquesta, o cap",

però la cosa certa és que els matrimonis reials foren gairebé tots oficialment uns grans matrimonis. No era el rei sol a escollir, no. Abans un matrimoni no era matrimoni hi intervenien reis, comtes, barons i senyors, papes i Braços Superiors. El País s'havia d'expandir i era qüestió d'escollir núvies que portessin geografia al dot. Totes, o gairebé totes n'hi van portar. No es casaven perquè sí, no, aquella gent. Pere, es marida amb Maria, de Montpeller; Jaume I comença amb Elionor de Castella primer, i després s'agosara i ho fa amb Violant d'Hongria; Pere, el Gran, es casarà amb Constança, de Sicília... I, ja, les aneixons territorials, al comptat o a terminis, a base d'enllaços matrimonials, proliferen: Provença, Nàpols, Sardenya, Xipre. I hereus i infants es casen amb el bó i millor de l'època. Un Berenguer es casa amb Maria, filla del Cid; Ramon Borrell amb Ermesinda, de Carcassona; Berenguer, amb Peronella d'Aragó; un altre Berenguer, amb Beatriu, de Savoia; una filla Berenguer amb Enric III d'Anglaterra, i una altra amb Carles d'Anjou...Jaume II, amb Esclaramonda, de Foix, malgrat el nom; les seves filles amb reis de Castella i França. Una filla d'Alfons II, amb el rei d'Austria; Pere III, amb Eleanor, de Portugal...Si això no és casar-se bé, ni mai.

Ja tenim reis nostres, però d'ençà que Berenguer IV feu tractes amb Peronella d'Aragó, són reis aragonesos. D'aquí en segueixen essent comtes. El rei d'ara es diu Pere i el dot de la reina fou Montpeller. Un bon rei el rei Pere, però els nostres primers reis no podien passar sense faldilles a prop. Eren molt valents, ens estimaven molt, però a més d'un les dones no els deixaven en repòs. Ells devien dir que si un rei no podia tenir les dones que li plagués, que ja els hi dirien qui les podia tenir!. El rei Pere, segons diuen algunes històries, estava bé amb moltes dones llevat d'estar-ho amb la reina. Es veu que li feia pocs compliments i que la pobra reina passava llarguíssimes

temporades sense rei a prop. Es diu que el rei Jaume vingué al món sense saber el rei Pere que el feia venir amb la reina Maria. Els bisbes la van programar aquesta vinguda al món del rei Jaume. Ho diuen. I encara es diu que el rei Pere perdé la batalla de Muret, que fou una gran pèrdua, per una qüestió de faldilles. Ell era valent i, rei-guerrero era dels que anava al davant. I en la batalla contra Simó de Montfort, va sol contra tots. Ni espera els seus aliats. I pensant que contra ell no hi podia res, la nit abans del combat decidí la passa desfaldillejant a desdir. Tant, es diu, que a l'hora d'anar al combat no s'aguanta dret dalt del cavall, no està en forma, vaja. I ho pert tot.

I ja venen planes fetes per la gent del Mas, a la seva manera. Sí, evidentment, aquell primer notari de casa parlava d'un gran rei, del rei En Jacme...

Van sortir de Salou amb la mar blanca de veles. A mi, l'aigua sempre m'ha fet por i molt més quan hi ha mal temps pel mig. I tenia unes ganes boges de dir, ja embarcat, que era una bogeria tirar endavant amb aquella mar. En tenia tantes ganes de dir-ho que vaig acabar dient-ho. Molts se'm posaren a riure, però jo sostenia que una guerra s'ha de fer a peu pla, no a l'aigua. Què se'n pot esperar d'un guerrero marejat... No en sé res jo, de coses de l'aigua. Qui és que sap on trobarem Mallorca si al sortir no l'hem vista? Aquí només hi ha aigua i prou, sense trobar ningú per a dir-li si anem bé... Per fi vam arribar a Mallorca, o ho deien que hi havíem arribat, marejats fins dalt de tot, però hi arribàrem... No, no era la guerra que a mi em plavia. A mi m'agrada la guerra d'acció. La guerra de setge, com la que es feia, si els assetjats tenen queviures llargs, seria una guerra ben galdosa. I ho fou. Els sarraïns eren molts més que nosaltres, i no volien sortir a bàtre's ni ens volien deixar entrar. Déuen que cadascun pot tenir moltes dones. Potser per això no ens volien deixar entrar. El rei, que tan bé mou l'es

pasa com la diplomàcia, fa actuar les relacions públiques i fa propocions als moros al veure que el setge s'allarga. Els moros diuen que si se'ls donen barques i es deixa marxar tranquils als de dalt, que ens donaran la ciutat...

M'han posat amb els homes del comte d'Empúries que vol entrar a Mallorca fent un forat dessota les muralles. El comte te pressa, es veu, i ens fa fer més de deu hores. No deixa reposar a ningú. Mai m'hagués pensat que a la guerra s'hi anés a fer de minaire.

Avui he vist el rei de la vora. Carai, quin rei! Passa més d'un pam de tots. Per a parlar-hi tothom ha de mirar enlaire. Té 21 anys i porta una espasa fenomenal. El feren rei a cap edat, i es veu que sempre hi ha gent que no en vol de reis perquè quan encara no caminava li van tirar una gran pedra al bressol on dormia. Afortunadament no van apuntar bé. Ui, ja s'ha batut moltes vegades. I ha guanyat sempre...Una de les coses que no pot sofrir és que no el creguin...

Ja era hora! Ens hem ficat a Mallorca pel forat del comte d'Empúries! Com que els que són a Mallorca són infidels, els bisbes que ens acompanyen diuen que no n'ha de quedar cap. Tothom fa el que pot. La questio és eliminar infidels...Es diu que el rei nostra va agafar el dels moros per la barba i el va arrossegar pels carrers...Això és guerregar. Ens hem cançat de fer baixes entre els sarraïns, grans i petits. No s'escapa ningú. Els petits, quan fossin grans, també serien infidels. De vius n'han quedat molt pocs. El rei i uns quants senyors principals que tenien molts quartos.

- Ja no s'hi tornen! - se sentia dir pels carrers de la ciutat.

- Es igual. El bisbe diu que també són infidels encara que no s'hi tornin!

- I de les dones, què en fem?

- Les velles, llenceu-les. Les joves, gardeu-les.

Fou una bella victòria. A n'els grossos dels nostres els han donat terres a Mallorca. Encara no hem fet prous mèrits per a tenir-n'hi, nosaltres. No som comtes ni barons. Som, per ara, dels que anem al davant. I no se'ns receneix ~~al~~ prou l'anar-hi, no. Treballem pels altres, veus-ho aquí.

Aquesta reis no en tenen mai prou. Ara s'ha d'ahar a una altra illa. I per mar!. El rei, abans d'enve stir quelcom, reuneix capitans i bisbes, els exposa el què vol, i "Què us sembla?", diu. I tots diuen que sí. De nou, el mareig. Es veu que és el preu d'eliminar sarraïns. El pagaran car els sarraïns el mareig, el d'anada i el de tronada...

Es estrany els sentiments que encomanen les guerres. Jo, a casa, quan veig una gallina coixa o malalta, no dormo tranquil. Mai he pegat ni a un gos. Ara, matar gent a batalles o sense batalles perquè a les illes s'han fet baixes amb els que s'hi tornaven, amb els ^{que} fugien i amb els neutrals, no em treia un minut de dormir. El primer que vaig matar em va fer dubtar uns moments una estona abans de fer la baixa. Aquell dubte gairebé fou fatal ja que el que tenia al davant aprofitant el dubte em va mig enfonsar la cota d'un cop d'espasa.

-Sí? doncs té! vaig dir actuant de guerrer.

I d'ençà de llavors ja no vaig dubtar mai més quan tenia algú a l'abast de l'espasa. M'en^{tr}ava una mena de follia per a eliminar gent i en tanta de manera que una vegada en el bo de la contesa vaig colpir un company d'amres.

- Ho sento, amic, però prefereixo haver-me equivocat jo que pas tu. I no fou una vegada sola que vaig disminuir gent del meu costat... Fou tornant a Mallorca que un sarraï que deia que s'havia passat em va dir que el pecat d'haver suprimit tants moros que mai m'havien fet res m'havia embruixat l'espasa que ja mataria només per a matar. Fossin

o no fossin dels meus.

- Tu ets dels meus, dius?...Donc té!

I el sarrai que es passà jéno es pogué passar més.

EL NAS DE LA PUBILLA MORAGUES

...i em volen maridar amb la pubilla Moragues que té el nas més gros de la província. L'oncle bisbe, l'oncle notari i l'oncle manescal em tenen acorralat. I jo no m'hi veig en cor amb aquell nas. Potser m'ho faig jo, però el veig créixer cada dia aquell nas.

- Mira, posa-hi el preu tu mateix. Quant vols per a casar-t'hi?

Jo penso que els Moragues es volen treure aquell nas de casa al preu que sigui. I sé que l'han ofert, amb la noia i tot, és clar, a més d'un hereu. I cap l'ha volgut.

- Res. Jo aquest nas no el vull ni a preu d'or.

- Però, Martí, poc és amb un nas que t'has de casar. No té pas nas i prou Valentina.

- Ja ho sé, però les altres coses, si són les que vols dir, les porta tapades, però el nas, el nas li gira cantonades molt abans que ella i el porta destapat de dies i de nits.

- Martí, Martinet, jo encara que sigui home de confessorari sé moltes coses, creu-me. Trabaràs dones amb nassos normals que te'n faran de seques i de verdes...

- Es que un nas, oncle, no es pot deixar a casa com un barret o un paraigua, o dessota el coixí.

- No siguis exagerat, home. Sí, potser és un nas una mica abundós, però què prefereixes, una dona carregada de nas però honesta, o una

de nas normal que no en sigui massa, d'honesta?

- Oncle, jo amb aquest nas no m'hi caso.

- Ni cobrant?

- Ni cobrant.

- Pensa que pots cobrar dels Moragues i de nosaltres. I pensa que si no et cases a gust de la família pot succeir que t'hagis de casar de franc. El nas, el nas... són altres coses que s'han de mirar de la gent

- Miris on miris, amb Valentina no veus més que nas.

- El teu cosí Renier es va casar amb la pubilla Coma que va una mica coixa...

- Però té un nas raonable!

- I torni amb el nas!

- Si casar-se fos com anar a veremes... però és que casar-se amb aquest nas és lligar-t'hi tota la vida. Hi ha altres noies a Cals Moragues. Porteu-me la que vulgueu.

- No, ella ha d'ésser la primera. És la pubilla. Si ella no es casa les altres no es poden casar. No tindràs tan ^{cor} ml ~~avert~~ volguent que les sis noies Moragues es quedin solteres!

- Doncs es quedaran solteres totes, però aquest nas, amb mi, a casa no hi entra! No vull que, per culpa meua, del Mas Gran se n'hagi de dir el Nas Gran...!

Ara anem a treballar a València que també és plena de sarraïns. S'agafen castells de vora la ciutat. Quan costen d'agafar, el rei hi posa setge, i té uns parlamentaris que se les saben totes. Diuen als moros que junt amb ells tenen, a punt de bàtre'ls, el rei "lo pus valent del món", que ja a Mallorca no hi ha altre senyor que el seu, el rei Jacme... Rara vegada fallen aquells emissaris i tan poc fallen que més d'un cop els moros es convencen, criden visca el rei i li llauren ~~València~~ les terres de franc. Es especialista en setges i no se n'hi fa malbé cap, per llarg que sigui. Durant el de Burriana la gent se'n vol entornar, i el rei posa en joc tot un curs de diplomàcia, en convenç la majoria, i Burriana, a la fi, es rendeix. Resta València que no es vol donar. El rei ha portat gent fresca de l'Aragó per a prevenir desencoratjaments i segueix assetjant.

Com que a Mallorca van creure molt als bisbes, a València ja som a prop dels que van amb el rei. I ens en diuen coses. Sabem que el rei es digué Jaume perquè a l'anar-lo a batejar encengueren dotze grans ciris a la vegada, tots iguals, posant a cadascun el nom d'un apòstol. I es digué Jaume perquè el ciri que portava aquest nom trigà més a cremar-se que els altres onze. Ja a ep edat hi havia gent que no el volia i es baté, joveníssim, amb gent de castell, i fou fet presoner pels rics-homes. Els que el volien, l'alliberen pagant. Es rei de paraula. A Peniscola el rei moro al veure que les coses li van malament li fa propostes de pau. El rei les accepta. Uns aragonesos, no. I el rei es bat amb l'enviat aragonès. Ell quan dóna paraula és paraula, paraula de rei... Al comtat d'Urgell hi ha Aurembéix a la qual volen prendre el comtat. El rei no pot consentir que fembra tan ben posada passi aquells treballs i li dóna un cop de mà. I li salva el comtat. Què havia de fer Aurembéix? Doncs no es critiqui tant al rei el qual segons tothom era el rei "pus ben tallat del món"...

També ha caigut València. El rei fa uns setges que no hi ha qui els aguanti per sarrai que sigui. Deixa sortir els moros valencians en pau fins a Cullera. Barons i senyors li fan la feina en la guerra i en la pau. Són els que després de les batalles han de dir gràcies una pila de vegades perquè el rei no és gens egoista. Li costen cars la gent que treballa per a ell, però ell sap que sense ells a Mallorca i a València encara hi haurien sarraïns ara. A l'hora del repartiment hi ha disparitat de criteris a València, i el rei hagué d'intervenir i amenaça en penjar proptestataris.

Ara anem a Múrcia! Amb reis així no ens mancarà feina. Batalles, consells amb els barons i senyors, i nous setges. En sabia tant el rei d'agafar coses que Múrcia ja l'agafa per prec del rei de Castella, parent seu. I,

- Aquí la tens! - li diu.

A Murcia s'hi trobaren pare i fill. El fill del rei, que es diu Pere, té ganes de pujar i l'anomenada de son pare el porta a fer coses comprometedores. Porta una espasa com la del rei Jacme. Se l'ha vist sol al davant dels seus a l'assalt de la Mola. Els sarraïns es creuen que se les tenen amb gent de l'altre món, i fugen... A mi em feriren en l'assalt a la Mola de Montesa. El braç dret em quedà a la Mola. Si el rei té un fill guerrer, jo espero que el meu també ho sigui....

El pare parla de testaments. I diu que, segons ell, el rei Jaume va fer malament el seu al partir el reialme entre els seus fills. Un regne, diu el pare, és com una casa paral, i quan es fan particions, malament rail! I això que el meu pare era un enamorat del rei Jaume. Diu que fou ell qui porganitzà el País en vegueries, batlles i jutges. Que amb ell començaren a funcionar com a tals les Corts, i que quan els juristes dubtaven el rei deia: "sia proceit segons el seny natural" En-

cara que je no sigui home de lleis, diu el pare, que notaris té la casa, el rei en fa fer moltes amb un bon disgust de barons i senyors que les han de complir. Del seu temps és el Llibre del Consolat de Mar, una mena de guia de vaixells i noliejadors... A més de gent de lleis, també té gent de lletres que compten molt malgrat que al Mas no es llegexi massa... Ramon Llull que la gent diu que se'n parlarà més de mort que de viu, i Ramon de Penyaafort, confessor de reis, de reis i de papes... El pobre Ramon, que confessava al rei de pecat tan gran que al sentir-lo Sant Ramon plorava... Del seu temps surten els Furs de València i els d'Aragó... Llavors ja hi havien jueus que la gent d'església podia veure cada dia menys. I el rei no volia que se'ls insultés. Eren gent de taula i canvi que es guanyaven la vida deixant diners i, en temps de guerra, feien préstecs a barons i senyors i fins al mateix rei, perquè el rei Jaume mai fou un rei de gran tresor. El rei deia que deixar diners no havia d'ésser perseguit perquè si no hi hagués els que en tenen que en deixen als que no en tenen ben poques coses es podrien fer. Que deixin diners si la gent ens hi demana. Si en demanen és que els necessiten, i si els necessiten, que paguin. Ara, fa dir als jueus que no apretin massa i que un 20% ja està bé. És del temps del rei Jaume que els jueus s'estableixen a les ciutats en barris, els calls, on la gent hi troba de tot. Els que voltan al rei, però, segueixen queixant-se dels jueus i el rei que tampoc vol estar malament amb consellers i gent de pes, diu que es deixin els jueus en pau però els fa anar amb una rodella al coll perquè la gent els conegui. I fou amb l'excusa de que els jueus es mofaven dels cristians que, de França, ve la primera Inquisició. Sapre França, es veu...

Una vegada que jo vaig dir al pare que es deia que el rei tenia la mar d'amistatades el pare em va contestar que la fama de conquista-

dor li venia de conquerir regnes, no senyores. I que, a més a més un rei podia permètre's tenir les amistances que volgués. I que, a més, tot ciutadà sobressortint amb una cosa o altra en té d'amistances i, que, per ganes de tenir-ne, en tindria tothom, sobressortint o no. A un home normal, sense títols ni riquesa, una dama li pot dir que no segons quines coses li demani. Ara, a un rei, demani el què demani a una dama, la resposta sol ésser afirmativa. Les dones són molt especials, deia el meu pare. Si estan orgulloses de portar una joia o estrenar un vestit, la que pot dir que ha tingut un rei al còs, ja no pot desitjar res més. "Ja no pot desitjar pus res!"

Es troba en les planes del Llibre dels Fets del Mas":

El pare marxà amb gent seva armada i pagada per ell. I no en tornà de batalles, ni ell ni la gent que el seguí. Diuen que hem d'estar contents perquè moriren per la causa. Doncs jo no n'estic gens, de content. El pare, quan era aquí, com que no anava massa bé de salut, en guerres anteriors hi havia contribuït fat-hi anar els altres i pagant. I donant consells. Era un gran donador de consells.

- Ja sabeu que si jo pogués...però per anar a la guerra no s'ha d'estar malalt. On voleu que vagi un capità que es passa el dia tossint. I era el que deien els que el coneixien:

- Sí, seria un gran capità, però no en podem fer res. Sempre té tos.

I aquella vegada, que ell deia que hi havia d'anar tothom, s'embarcà amb tos i tot.

- Pare, anar a la guerra amb aquesta tos...!

- Serà una guerra sense serveis auxiliars, aquesta!

- Espereu que faci més bon temps...

- Es ara que s'hi ha d'anar.

- Almenys emporta't aquesta bufanda...

Aquest rei nou és dels que també van sempre al davant. No li fa por res i la gent que té el segueix ull-clucs vagi on vagi. A casa sempre ens ha fet por l'aigua. Som de terra endins. No sé perquè m'he deixat embarcar, però ja m'he embarcat. Anem a Sicília, d'on és la muller del rei. Trobem gent que ens diu que el papa va donar Sicília a Carles d'Anjou, era el papa Martí, francès, i el rei Pere, cridat pels sicilians que són gent de la seva muller a la qual el d'Anjou matà el pre, ha anat a l'illa amb armes i bagatges. I els sicilians ens diuen que feia poc feren una gran mortandat de francesos, i que ja feia temps que gent del rei Pere era a Sicília ensenyant de conspirar als sicilians... Els francesos han tingut sempre fama de galants i en feien de totes a les pobres sicilianes que xisclaven en va. Els sicilians ja les sentien xisclar a les seves dones, però eren francesos els que les feien xisclar... Fins que un dia davant homes del rei Pere uns soldats francesos, seguint el costum, empaiten unes sicilianes que no saben per on girar-se. Ni mai ho haguéssin fet! Com si allò fos la senyal esperada, els sicilians feren la pau. Mai més n'empaitaren cap de siciliana els francesos ja que en restaren pocs haguéssin o no alçat faldilles.

- Cochons! - deia un sicilià donant el darrer cop a un dels últims francesos que fugia espaventat de Sicília.

Jo sóc guerrer de terra, però el rei té uns homes de mar! Té Roger de Llúria i Corral Llança, dos sicilians que passaren de menuts a Barcelona amb madona la reina, i es converteixen amb uns catalansos! N'eren tant de catalans que arribaren a parlar el "pus bell catalanesc del món". Encara més: *Ze així cascun d'ells fo lo pus perfet català que anc fos e ab pus bell catalèsc*" El lletraferit del Mas ens diu que és Muntaner qui parla. Muntaner ha deixat una Crònica que forma part amb tot honor dels Quatre Evangelis del País, i era un enamorat a ultrança del País, dels seus reis, dels seus infants i dels seus

guerrers. I amb l'amor, devegades, s'hi ha de posar una mica de pa...
Ja a Perelada, quan els francesos hi posaren setge, sortiren defensors
de la vila i mataren 800 cavallers "e fent de peu sens tot nombre"
Les baixes pròpies: 3 cavallers i 5 homes de peu.

I Perelada..."la horta de Perelada és la pus forta que al món sia, que
no és null hom que hi entràs que no fos perdut pus que els hòmens de
Perelada se volguessen, que altre no pot saber los passos mas aquells
qui de la vila són nats e nodrits".

Batalla naval de Roger de Llúria contra Guillem Cornut. Baixes de
Cornut 3.500. De Roger, 300, e nafrats, 200.

Batalla naval de Roses -que tot lo navili que fet és hi poria estar-
4000 baixes a Guillem de Loderna. Les de Roger "tro a cent e no pus"
Muntaner fa desembarcar Roger a les Illes Formigues. Potser sí hi va
desembarcar qui sap a què fer!

En la expedició a Orient de la qual Muntaner en formava part, ja en
el primer combat contra els turcs la Companyia en mata 3000 de cavall
e pus de 10.000 a peu.

Més encara. A Gal.lipoli la Companyia en mata 6.000 de cavall i
20.000 de peu. Ells perden un cavaller i dos homes a peu.

I a Apros: Deu mil a cavall i d'a peu, sens fi. La Companyia en perd
onze d'a cavall i d'a peu, 27.

A Lautzara, en maten 3000 d'a cavall i 6.000 de peu. Ells en perden
44, no pus.

Eren, aquests, els gèrmens dels parts de guerra que vindrien al córre
dels anys.

A Gal.lipoli el deixaren amb pocs homes i amb totes les dones de la
Companyia. I així ell diu:...romangué mal acompanyat d'hòmens i ben
acompanyat de fembres. Amb aquelles dones, dues mil, aguanta el setge
del capità genovès Antoni Spindola.

Els seus reis, eren els millors...El rei Jaume...lo pus gran princep del món. E après fo lo mellor d'armes que nengun altre"

Quan Pere el Gran només era infant:" lo dit Infant en Pere era de pus alt cor e de melhor que null qui anc fos nat ne creu que neixerà"

Els parents dels seus reis: El rei Manfred, de Sicilia "...ja son pare era el pus alt senyor del món e de la major sang del món...e el rei Manfré, que vivia pus honradament que rei que en aquell temps fos e'l món, e ab majors fets e missions..."

Quins marins tenia el rei Pere! Jo només de veure'ls pujar a n'aquells vaixells i fer-se a la mar ja els admirava. I ells, amés a més, hi feien la guerra dalt d'aquells vaixells! Era la gent del "vèncer o morir", "morir o vencer", i de "pena de mort al còmit que amb una galera investia terra per a fugir de dues enemigues! Gran enamorat de son pare el rei Pere. En totes quantes disposicions prenia acabava dient:"...e com en temps del Senyor En Jacme, de bona memòria, ça enrrera rei d'Aragó, pare nostre"

Foren els almiralls del rei Pere els qui començaren a batre fort a les naus de Carles d'Anjou. Carles no se'n sap avenir i demana ajut al papa. El rei de França havia jurat ajuda al rei d'Aragó, però un cardenal, de part del Sant Pare, diu que aquell jurament no val i que el rei esligui tranquil. Pere, fent el sord a papes i cardenals, es corona rei de Sicilia. Els almogàvers són a Messina i algú riu de la manera que van vestits..."que no vesten mas un cassot e no porten darga no escut? E si aitals són aquells del rei d'Aragó..." I els almogàvers en maten deu mil. I cremen 150 galeres e tarides del rei Carles...I ve allò de les vint galeres contra 150. I guanyen. I el rei Carles ha de dir:

-"Açò no són hòmens que ans són diables infernals!"

I Carles, exasperat, desafia al rei Pere. I el rei Pere l'accepta.

La gent se'n fa creus, però el desafiament tira endavant. I s'estipulen clàusules...

"...e aquell que hi falia fos tengut per fals e desloyal, e que no fos tengut per rey ne nyyl temps no portàs senyera ne segel, no calca^u ab companyó..."

El d'Anjou prepara una trampa al rei Pere. Se sap. Se l'hi diu. Era o no Pere el Gran? Doncs a Bordeus amb trampa i tot. Surt de Sicília per mar. Troba vent en contra. El vaixell no avança. Si les veles no serveixen, anirem a rema! I com que en aquell temps es remava a consciència i més quan s'havia de remar pel rei nostre senyor, a cops de rem, contra mar i vent, s'arriba a Menorca. De Menorca passa a València. Al Pirineu aragonès hi ha la flor i nata dels cavallers catalans i aragonesos a punt per a prendre part en el desafiament o per a fer-hi de suplents, ja que el rei Pere havia fet dir al d'Anjou..."que us darà aventatge d'armes per los dies que havets més que ell. E si açò no volets pendre que es combatrà ab vos deu per deu, o 50 per 50 o 100 per 100..."El jutge devia ésser el rei d'Anglaterra. Però el papa fa dir al rei que no vol que els reis es passin la vida desafiant-se i que si accepta el càrrec de jutge l'excomunicarà pels quatre costats. El rei anglès que llavors encara volia estar bé amb els Sants Pares, mana al senescal de Bordeus que lliuri la terra a la potestat del rei de França. Ja el camp on s'havien de batre els dos reis deixava de ser neutral. El rei de França i Carles tenien, a una jornada a cavall, milers que esperaven la vinguda de Pere i la seva gent per a fer-los presoners. El senescal del rei anglès fa dir a la gent del rei Pere que no vagi a Bordeus, que el volen fotre. El rei ha dit que aniria a Bordeus, i hi anirà. I se n'hi va no ja amb estol de cavallers sinó sol, disfressat de majordom amb tres acompanyants i un passador de fronteres. Fa venir el senescal acompanyat d'un notari i li fa mostrar

el camp. Pica esperons i cavalga de dalt a baix del camp, una i altra vegada. Quan ho ha fet es presenta davant el senescal, es treu el barret i el senescal es queda amb la boca tan oberta com pot al reconèixer al rei. El rei Pere que fa les coses ben fetes diu al senescal que prengui nota de tot quan s'ha esdevingut perquè en resti evidència documentaria....

Els francesos no ho païren bé tot allò, i es disposen a envair el País.

EL PRIMER AMAGAT DEL MAS

El meu germà no es troba enlloc. I qui ha de marxar sóc jo! Es va comprometre a aportar amb ell, deu homes armats i a pagar-los mentre durés la guerra. I ara aquell compromís cau al damunt meu. Més compromís perquè jo, dels deu que l'havien d'acompanyar vaig convèncer a cinc perquè no hi anessin...

Avui hi ha hagut gran rebombori al Mas. El germà de l'oncle s'havia amagat a les golfes i la gana l'ha fet sortir. L'altre oncle ja s'havia embarcat, renegant, però s'havia embarcat.

El Mas en pes ha pres la decisió de treu-re'l de casa i en dejú.

- Els covards no tenen dret a menjar! - deia la dona de l'oncle que havia tingut de marxar, de l'oncle reserva, vaja.

No es riu sempre al Mas, no. S'ha tret un oncle. I encara passà fluix l'oncle amagat perquè el notari el volia treure, per escarment, sense menjar i sense roba. Sort de l'oncle capellà que ho arreglà pensant, segur, amb la part moral:

-No, home, si el treus despuliat es ficarà a la primera casa que trobi

Consequències del testament mal fet, segons els de casa, del rei Jaume I. El rei Pere estriculeja amb son germà el rei de Mallorca, i aquest s'alia amb els francesos. Els francesos tenen un cardenal al qual només li manca repartir vessanes de cel. Diu que tots aquells que facin armes contra les terres del rei Pere d'Aragó -el rei Pere que segons el lletraferot del Mas es feia dir rei d'Aragó, Valencia i Sicília, i comte de Barcelona- els seran perdonats tots els pecats. I els que morin en la contesa, dels francesos, naturalment, aniran al cel sense passar per cap purgatori. D'aquí deuen venir els disbarats que han fet sempre els francesos que han o no guerrejat a casa nostra. El cardenal no havia comptat, segur, que en les terres del rei Pere també hi havia monges, i els francesos com que el cardenal no n'havia parlat de les monges, assalten, per a començar, un monestir, el d'Eula, i no deixen cap monja sencera.

Els francesos han d'entrar al País pel Coll de Panissars. Hi ha el rei Pere i la seva gent que els hi esperen i el Coll és de mal passar. El rei Pere encen focs a la nit perquè els altres vegin que hi és. També n'encen el rei de França. El rei Pere té més focs encara que tingui menys gent. El rei de França es comença a espantar. El cardenal de les indulgències plenàries li diu que ha de passar.

- Passaré si tu vas al davant - respon el rei.

El cardenal ensaliva.

El rei de Mallorca el qual de tates maneres es volia desfer de son germà i quedar bé amb els francesos, fa dir al rei francès que no li cal passar pel Coll de Panissars, que ell en sap un altre que no hi ha ningú que el guardi. I mentre ell^lus esperaran al Coll de Panissars, vosaltres entrareu per un altre. Els francesos canvien de coll. I s'escampen per tot el País. Es batalla per terra i per mar. El rei Pere demana la flota que té a Sicília, i mentre, batalla com un es-

peritat. Va al davant i arriba a prendre una bandera francesa que els francesos es pensaven que qui sap la bandera que tenien. La nova arriba al rei de França i diu que aquell home no és un rei sinó un dimoni fet monarca.

Girona sofreix els primers setges oficials. I no es dona. Veient que amb homes sols no n'hi ha prou i que els francesos surten de per tot arreu, unes mosques especials es posen al costat dels defensors de la ciutat. El combatent del Mas diu que aquelles mosques a n'ells no els feien res i que només mosquejaven francesos. Els francesos diuen que una cosa és anar contra gent com ells i l'altra anar contra gent i mosques. A Girona s'acaba el menjar i malgrat Ramon Folc capitanejant homes i mosques faci les primeres planes immortals, Es fa un pacte. Si amb vint dies algú pot portar queviures a Girona, els francesos plegaran. I ja no es dediquen a voler entrar a Girona sinó a privar que algú hi porti queviures. La rendiran per la fam...

Ha arribat Roger de Llúria El seu nom va de boca en boca. Es l'esperança...Entre les naus de Sicília i les dels homes de casa Roger desfà l'armada francesa i més n'hi hagués hagut...Els francesos només demanen vent per a fugir més depressa, però Roger els empaita per vent que faci. La victòria dels mariners del País és total, absoluta. Els pocs mariners francesos que restaren agafaren d'aquell dia tal por a la mar que ni s'hi banyaren mai més. Les coses arriben a les altures franceses i passen les nits en blanc. Deleguen al comte de Foix perquè parli amb Roger.

- Aman-se'l! - diu el rei al comte.

I el comte de Foix, bon parlamentari i home de prestigi, raspalla a Roger i li diu que el rei de França és el rei més rei que hi ha i que

si ara va fluix de vaixells no sempre serà així, i que no el menyspreués a un rei tan rei com el rei de França...

"...e guardat-vos que no us penediats que ans que vinga un any farà fer lo rei de França 300 galeres...

- Jo crec bé que ell les podrà armar, aqueixes en e encara més, e jo a honor de mon senyor lo rei d'Aragó, si el rei de França n'arma 300 armar-n'e é 100 sans pus, e quan aquelles 100 haja armades pens'i d'armar-ne lo rei de França 300 o 1.000 si's vol, que no tem que es gosen amb mi trobar en neguna part. No sols no em pens que galera ne altre vaixell gos anar sobra mar menys de guiatge del rei d'Aragó; ne encara no solament galera ni lleny, mas no creu que nengun peix se gos alzar sobra mar si ne porta un escut ab senyal del rei d'Aragó en la cua per mostrar guiatge d'aquell senyor rei d'Aragó"

Quan la gent va saber la contesta de Roger al comte de Foix passà dos dies disparant trets encara que no hi hagués enemic al voltant.

El pobre rei de França, entre les mosques i la pèrdua de l'esquadra, agafà un disgust mortal. I els francesos se'n tornen a França. El fill del rei francès fa dir a Pere que deixi passar el seu pare, que està malalt de mala malaltia i no s'hi pot tornar. I tothom era al Coll de Panissars, àdhuc Roger de Llúria, esperant que passessin els francesos... El rei Pere demana consell. "Vergonya! Vergonya!"

"Firam! Firam!"- diuen els impacients. Pere decideix que passi el rei malalt amb la senyera i gent de pes. Ara, els altres... Els altres feren molt mala fi. Guanyaren, així que la senyera del rei francès hagué passat, els de "Firam! Firam!" i amb el rei Pere al davant amb bandera desplegada feren ^{recorden} anys i anys als francesos del Coll de Panissars.

L'adjectiu de Gran li escaigué molt al rei Pere. I feu, pel País, una bella feina. Aprengué l'art de governar i de guerrear al costat de son pare i, com ell, es voltà de gent amb la qual s'aconseïllava quan consell precisava. I de bona gent d'armes també, que llavors no se'n podia prescindir. Un dia el comte de Pallars, per a fer temps, empaità uns sarraïns que potser anaven a parar el sol. El rei el renyà.

- Si assi no assajam de tant en tant...-li diu el comte.

I es veu que el rei coneixia bé la seva gent perquè:

- Si, home, privar contra dos o tres està bé, però sé bé que el vostre ardiment és tal, tan gran, que vos combatriets tot sol amb 50 cavallers o ab pus!

I tenia almogàvers amb ell, que no podien estar quiets...

- Que nos no som usats d'estar en viles ne en ciutats, que no som sabaters, ne teixidors, ne homens que sapiam fer sino fets d'armes.

- Barons - respongué el rei- anats en nom de Déu!

No era estrany que Pere recordés tan sovint son pare, el rei Jaume.

Durant una revolta de sarraïns quan ja el rei Jaume estava malalt, malgrat que el llavors infant Pere en deixava pocs en bon estat, el vell rei vol, malalt i tot, anar a combatre amb son fill i es fa dur a la batalla dins una llitera amb la senyera al damunt perquè la vegin els moros..."Ara tost, pus llevar no em puc, isca tost la mia senyera e fets portar mi en una anda ert ró sism amb ells..."

EL COSÍ VICENÇ

El cosí Vicenç era jugador. Si hagués jugat i prou, mira...però ell jugava i perdia. Sempre. Havia vingut al món per a jugar i perdre. I ell ho sabia. I per això no es queixava. I quan més perdia més ganes tenia de jugar. No era una malaltia, perquè hi ha malalties que es guareixen. Era més, el seu cas, que una malaltia i, si n'era alguna, era una malaltia d'aquelles que els metges després d'hèver examinat el malalt arrencen les espatlles i acaben dient:

- Si en volen provar un altre...

o que honestament deien als familiars del malalt:

- No s'hi gastin més quartos. No hi ha res a fer.

Què volien que fes, doncs, el cosí Vicenç si tenia un mal que no hi havia res a fer? Doncs seguir jugant. I perdent. S'ho jugà tot: diners, terres, vaques, cases, la dona, tot. Quan perdé la dona, per a seguir usufructuant-la tingué de pagar lloguer al que la hi guanyà. Però seguí jugant.

- No passis pena, si perdo treballaré tot l'any a casa teva, de franc. I hi treballà. Fou llavors que, per a seguir jugant i perdent es tirà al camigral empaitant la gent que hi trobava.

- Ja us els tornaré, quan guanyii! - deia quan armat de debó deia el clàssic "Diners o la vida!"

Un dia assaltà un company de joc amb el qual havia perdut una i cent vegades.

- No t'hi pensis tant, al cap i a la fi aquest diners si no són tots meus poc se n'hi falta...

L'assaltat, el qual considerava que aquells diners malgrat haver estat guanyats en una taula de joc eren ben guanyats, tingué una bona idea.

- Juguem-nos-els, Vicenç?

- Fet.

Jugaren al peu mateix de la carretera. I al cap d'una hora els diners havien tornat a la mateixa butxaca de la qual n'havien sortit. Fins que arribà la darrera juguesca. Quan a les taules de joc ja no li acceptaven més roba, quadres, gossos, mantellines, llençols ni estris de cuina,

- M'hi jugo la vida! - digué Vicenç.

I perdé. I el guanyador cobrà. No són coses de jugar els deutes del joc. S'han de pagar i el guanyador sabia que si l'amnistiava tornaria a jugar i ja no tenia res més per a perdre...

Ara el rei es diu Jaume II. De tant en tant els reis, malgrat ser germans es baten ells amb ells. Pere es baté amb son germà el rei de Mallorca, i ara Jaume es bat amb son germà, rei de Sicília. Seguint la tradició d'aixemplant fronteres, el rei es casa amb Maria, de Xipre. Les lluites amb el rei Fredric, de Sicília, no són massa clares. Els papes no es cansen d'excomunicar, i ve la pau de Caltabellota després de les batalles dels exèrcits dels dos germans. I milers de cavallers i almogàvers resten sense feina. I un dels almiralls del rei ~~Jaume~~, Roger de Flor, el qual ja havia donat molts diners i queviures al rei Fredric apressant vaixells de tota mena, veu que el rei no podrà aguantar tota aquella gent sense feina i l'ofereix a l'emperador de Constantinoble del qual sap que és un emperador ric i al qual els turcs no deixen tranquil. Roger de Flor havia estat frare, després piratejà i ara era almirall. Això vol dir que era home de tenir en compte i que sabia fer les coses com han sabut fer tots aquells els quals per arribar a l'almirallat han estat pirates i frares, que sabia molt llatí, vaja. Es vegé perquè abans d'anar a Constantinoble envià uns emissaris a l'empe-

rador condicionant l'ofertament de serveis.

Roger s'ha de casar amb la neboda de l'emperador. L'han de fer megaduc. I l'emperador ha de pagar tota la gent que ell portarà mentre estigui al seu servei...

L'emperador estava tan tip de tenir turcs amargant-li la vida, que fa dir a Roger que síx de tot.

Surten de Sicília 18 galeres, 2 llenys, tres naus i tarimes amb 1500 homes de cavall, 4000 almogàvers i mil homes de mar... Es la Companyia Catalana que va a posar els peus a l'Orient que se'n recordarà anys.

La primera intervenció de la Companyia contra els turcs, fatal pels turcs, fou de "gran desplaer" per a Miquel, fill de l'emperador, el qual, amb molta més gent que Roger havia hagut de recular davant l'enemic. I d'aquell dia ençà "posa sa ira sobre el megaduc i sa Companyia". No pararà fins que es desfaci de Roger. La Companyia mata turcs a desdir allà on els troba. I quan no els veu en va a cercar. "e aquí veérets fets d'armes que jamás tal cosa no vée mull hom" Roger és nomenat César! Es el temps del "desperta ferre...

Tenim un almogàver al Mas! Vingué de qui sap a on dient que era home de camp i que valia com dos. Al Mas es va pensar que pagar per un i que aquest treballés per dos era una bona cosa i el llogaren. Però aquell home qui sap perquè i com hi arribà al Mas, i treballar la terra no era pas la seva cosa. Devegades se'l veia assegut com els moros, amb la mirada perduda, fins que un dia va dir:

- Mireu, jo sóc home de guerra. Vaig arribar aquí pensant que ja n'estava tip de guerrear i he físt que si no guerreo em moro. Les vaques no s'han fet perquè les munyessi un home d'armes. Me'n vaig a la meva feina de sempre. Potser torni un dia si la guerra em torna a cansar.. Marxà. Se'n va anar, i no tornà. Al cap de temps es

va rebre una lletra d'ell.

"Ara sóc a Grècia, deia. Arribar-hi ha costat no volgueu saber què. Però som a Grècia. Potser hem volgut anar massa lluny. Hem quedat sols i ens ho fem tot nosaltres. No tenim sortida, almenys que jo sàpiga. I, com sempre, quan arribi l'hora, ens hi farem amb les dents. Hem fet por a molta gent abans d'arribar a Grècia. Hem estat pirates, o corsaris, si el mot pirata us sembla massa fort, i si no trobàvem botí el fèiem d'homes i dones i ens els veniem a bon preu. Heu tingut l'honor de tenir un almogàver al Mas.. Què hi fem, a Grècia? No se sap. Potser és el darrer pinyol que fem. Estàvem tips que altres pobles vinguessin a conquerir el nostre i ara nosaltres som els conquistadors. Hem instaurat un Estat Català a Grècia. Qui ho podia fer sinó nosaltres? Els grecs, tot el senyors grecs, ens han de dir "Bon dia" en la nostra llengua, amb el "pus bell catalanesc del món" Tenim la nostra bandera dalt del Partenó, un gran casal que els grecs bastiren en honor dels seus déus. Ara els seus déus som nosaltres i els grecs es desfan amb reverències. Si no s'hagessin barallat els de dalt ells amb ells, no haguessin tingut aturador i haguessin fet treure el barret a mig món... Hem tingut amb l'ai al cor tot l'Orient, i grecs, turcs, búlgars, alans i companyia han hagut de jurar la constitució. Quan ni vosaltres ni nosaltres qui sap on serem, encara se'n parlarà de les coses que hem fet... Per què s'anà a Orient? Això ho deuen saber o ho deurien saber els grossos, els de dalt. Nosaltres només sabiem, ja que anàvem armats, que hi anàvem a fer guerra que era la nostra feina. Algú diu que el rei era el que sabia quin era el veritable missatge de la Companyia, el rei i el papa. Nosaltres no ens hi fiquem amb reis i papes. En són? Per alguna cosa en són. Uns companys d'armes, quan reposen, contenen part de la història de la Companyia. A la sortida,

la comana Roger de Flor cabdill indiscutible. Tant com ell va viure la gent el seguia ulls-clucs, pertot, fos quina fos l'empresa que ell marcava...Arribà a Cèsar, Roger. I feu megaducs als seus generals. Mai al País hi hagué gent amb més honors que aquells. La Companyia senyoreja arreu. A Gal·lipoli hi senyorejà dos anys. Fins que tingué lloc la mort del Cèsar Roger. S'ha de mudar de lloc i Roger, home polít quan convenia, es vol acomiadar dels amics. Ja ho ha fet del basileu Andròmic i ara li manca fer-ho de l'altre, de Miquel -aquell que no li perdonà la primera victòria que obtingué damunt dels turcs-, el qual l'espera a Andrianòpolis. Li diuen que no hi vagi a Andrianòpolis, que hi ha perill. Que no hi vagi perquè hi ha perill? Això es pot aconsellar a qualsevulga, però a n'ell? I se n'hi va amb homes i cavalls. El reben com es rep a la gent de fama i honor i se li fa un gran dinar d'acomiadament. Els postres d'aquell dinar feren tremolar la terra, i les conseqüències encara més. Entraren els alans i degollaren a Roger i acompanyants, i, pel poble, foren igualment eliminats els qui no eren al dinar. Això originà la venjança més sorollosa de la història. Se'n parlarà anys d'aquella venjança. Es l'únic pensament de la Companyia: venjar al Cèsar. I ho fan abastament. Rep tothom. La Companyia mata i prou. Val més pecar per massa que per poc, aconsellen els aconselladors..."Més val morir amb honor, que viure amb deshonor", diuen. I decreten pena capital a qui digui el contrari. Van fins a plens Balcans on hi han éls que assassinen Roger. Hi cauen damunt i no en deixen cap. Se'n tornen carregats de botí i de dones que mai en tenien prous, deien.

Les convidades a dinar a la gent de la Companyia són fatals. En una d'aquestes convidades es feu presonar al megaduc Berenguer. La Companyia resta sense cabdill. Se'n fa Rocafort, el qual no s'estava de res i la Companyia ja no és la de temps endarrera. S'envià

per a veure si les coses s'arreglaven, a l'infant Ferran el qual diu que si el reben com a senyor per part del rei de Sicília, restarà amb ells, que sinò, no. Rocafort, el qual mana per massos, fa dir al consell que si es queda per ell mateix bé, però que si ho fa en nom del rei de Sicília ja se'n pot entornar. I l'infant Ferran feu proa a Mallorca. I a la Companyia no s'acaben d'entendre. Berenguer, el qual fou deslliurat de la presó, mor en batalles internes. Es l'hora de Rocafort, però a Rocafort la mena de lluites que havia fet la Companyia li han pujat malament al cap i se'n deia: "Que null home no moria en la host que ell no en prengué tot quan havia; e d'altra part se negun hagués bella muller o bella filla o bella amiga, mester era que ell la hagués..." Carai, el company Rocafort!- deia l'almogàver del Mas. Fins que els caps de la Companyia, amoscats fins a dalt de tot, diuen prou a Rocafort i el regalen, amb son germà per torna, als francesos els quals els fan morir de fam i de sed al castell d'Aversa. Ara mana un quadrumvirat, i s'ha anat un temps a sou del duc d'Atenes. S'hi renyí i fa poc hem anat contra els francesos. Gran batalla la que es feu contra els francesos. Ells cridaven: "Saint Denis...Montjoie!", i nosaltres: "Sant Jordi..Desperta ferre!" Gran compromís pels dos Sants. Els nostres, sense poder que ho sabés Saint Denis, van negar el camp de batalla la nit abans de la mateixa i la cavalleria francesa s'hi enfangà. I és cosa sabuda que una cavalleria, encara que sigui francesa, enfangada, ben poques coses pot fer...El papa no es cansa d'excomunicar la Companyia, però aquesta, excomunicada o no segueix exercent el seu ofici: guerrejar i guanyar. Fins que ens hem enfilat al Partenó. Ens mana, ara, un empordanès: Berenguer Estanyol..."

La carta de l'almogàver del Mas acaba aquí. El lletraferit del casal diu que quan el papa Calixte III predicà una croada contra

els turcs l'any 1456 en la qual hi havien cavallers italians, alemanys, servis, francesos i anglesos, s'hi ajuntaren uns corsaris catalans que treballaven les províncies turques i que eren descendents de la famosa Companyia. A Grècia els deixaren sols i aguantaren un setge de quinze mesos...Durà un segle i mig la, per a uns gloriosa i per altres ignominiosa història de la Companyia a Orient.

M'han provat fent anar l'espasa de casa. M'han donat un escamot. El Mas guanya batalles i terres. La cosa va bé. Em proposen anar a Sardenya. No sóc, com la majoria de la gent de casa, home de mar. Que hi vagi qui vulgui a Sardenya. Què en faria jo de terres i castells a Sardenya? Res. Per terra, allà on vulguin, senyors! Hi ha molta feina a fer en terra, i em lliuro d'anar embarcat. El país és ple de sarraïns i si s'han de matar tots hi ha feina llarga. El rei, com els seus passats, és home de pactes també. I en fa amb el rei de Granada. Un estol va a batallar a Lleó. Jo, amb els homes del rei, vaig a Mur~~cia~~^{cia}. I agafem, amb el rei al davant, Alacant, Elx i Murcia. Hi trobem molta gent que parla com nosaltres, resultat de la que hi deixà anys enllà l'avi del rei, Jaume el Conqueridor. Les relacions públiques del rei treballen fròt i fan pactes amb el famós Guzman el Bo, amb el soldà del Marroc, en fan per a canviar Murcia i si convé Granada amb Sicília...El rei se'n fa d'Almeria i ara ens hem fet senyors de l'Estret de Gibraltar. Amb reis així, dona gust...El lletraferit del Mas no es pot estar de fer aquest comentari: Si tothom hi hagués posat el coll com aquella gent, tot el país hagués estat nostre molt abans del "Tanto monta..."

Han fallat els aliats del rei el qual resta sol i ens fa entornar a casa. Les guerres, de moment, s'han acabat. Llàstima! Ell no en tenia prou de senyorejar la Península i volia establir-se

al Nord de l'Àfrica on els moros, diuen, no s'hi haguéssin acabat mai! Era d'aquells reis que ho feien seguir tot i, a més de guanyar batalles, tenia en gran estima a les gentes de lletres encara que nosaltres no hi hem cregut mai massa amb la gent de lletres. I fou un rei molt considerat al País i a fora. El papa Climent V pensà amb el rei quan es parlava d'anexionar Pisa a la corona reial.

- Si aquest no ho fa...!- deia el Sant Pare-. I, per a fer-lo decidir deia al rei:

-...que seria un dels majors prínceps del món, superior al mateix rei de França...E que tindria el major poder de la mar que serà d'hom vist..."

Es clar, en una de les Corts que presidí Pere, el Gran, es digué: "Que en les terres o llocs on los hòmens són acostumats de reebre no podran transportar el seu domicili als llocs reials si no es redimeixen prèviament..." I allò durà temps. I d'aquelles disposicions se n'anaren fent d'altres i d'altres les quals anaven afectant al Mas i a les gentes de les seves terres, tant, que guerra gran en vingué. Els homes de casa no feren armes durant un temps. Quan els reis combatien per mar, la gent es quedava al Mas. Ningú no parla de les expedicions a Sardenya durant el regnat d'Alfons III ni de la rivalitat entre el País i Gènova. Eren guerres de mar, aquelles. Li deien el Benigne a n'aquell rei perquè es veu que es passà mitja vida aflluixant i arronçant les espatlles. Una vegada que no volgué fer-ho, per qüestió de donacions li fugí la reina la qual volia degollar molta gent. La reina era Elionor de Castella, per si algú ho vol saber.

El nou rei, Pere el Cerimoniós, ja ha entrat malament. La seva madrastra, refugiada a Castella, li amarga la vida. Aquí es volia

que fos jurat comte de Barcelona abans que rei a Saragossa com ho feren els tres altres reis anteriors, però se'n sortiren els aragonesos. Els testaments dels reis sempre ens han portat conflictes. Aquest, cas de no tenir descendència mascle, deixa hereva a la seva filla en lloc de fer hereu al seu germà Jaume, comte d'Urgell. Els aragonesos i els valencians van a favor del comte, i el rei fa beure, a uns valencians rebels, el metall fos d'una campana que cridava a consell als pobres valencians.

Ja es torna a anar per mar! La gent del Mas diu, de nou, que per mar hi vagi qui vulgui. El rei va a prendre Mallorca al seu parent Jaume III.

Ara, ja era hora, anem a la guerra a peu contra el rei Pere el Cruel, de Castella, el qual té fama i forta de fer disbarats a desdir. No l'hem vist mai al rei de Castella. Sempre que sap que nosaltres ens hi anem a batre, fuig. Ell només ho arrasa tot quan sap que on va són pocs. De nou hem tornat a casa ja que el rei es torna a embolicar damunt de la mar, contra els genovesos. Ells, els mariners, van a Sardenya i hi desembarquen. Diu que han deixat gent del País a Alguer on encara parlen en català (anotació del lletraferit). I és del lletraferit, també aquest comentari: El rei es vol assegurar Sicília i casa la seva filla Constança amb el rei Frederic IV. Ell mateix, devia trobar les sicilianes de bon veure, es casa amb Elionor. Els sicilians no estan quiets. El papa avala la inquietud. El rei vol fer casar el seu fill Joan amb Maria, de Sicília. L'infant diu que la noia no li acaba de fer el pes, i fa el sord al mandat reial. El rei, que és tossut, cedeix els seus drets damunt Sicília al seu fill segon, l'infant Martí. Veient que les coses no van com ell vol, fa raptar la reina Maria, de Sicília, la porta a Catalunya i la destina com a muller del seu nét Martí

el Jove. Hi ha un papa pel mig la vida del rei Pere III, un papa aragonès que llavors papeja a Avinyó el qual seria més tard Benet XIII i faria parlar molt d'ell...

Al Mas no foren partidaris de Joan I, l'Amador de la Gentilesa. Què n'hem de fer nosaltres d'un rei que viu voltat de llibres! I que protegeix els jueus i que, casat amb la reina Violant de Bar s'ha afrancesat tot ell i tota la seva cort. És la cort més luxosa l'Europa. I ja se sap perquè el rei protegeix tant els jueus, perquè li deixen diners. Ell mateix ho diu: "...són còfrens e tresor de la corona" Un rei així per força havia d'anar a favor dels Remences! Un rei que feia Jocs Florals, que es passava el dia llegint.. "Nós qui ens delitam molt en legir...", i que per a trobar un llibre hi passava anys... I que era músic... Què en voleu fer d'un rei músic! Creure's a la seva francesa li valgué la ruina fins a tal punt que a la cort hi havia treballs per a pagar queviures. I, per si tot això no fora prou, el rei era caçador. Quan era a casa llegia i quan no hi era, caçava...

El lletraferit s'escandalitza del macontentament dels homes del Mas contra la intel·lectualitat d'aquell rei el qual tingué tot un Bernat Metge de secretari, i posa a l'acabament de les ratlles anteriors: " Us heu ben merescut les coses que us feren els Remences. I encara us en feren poques!

Ja se sap que a casa quan hi ha gent que diu que no l'altra diu que sí. I jo he deixat dir primer amb la qüestió del comte d'Urgell perquè no fos dit que començava atacant. I és clar, com sempre hi ha hagut qui ha portat la contrària. I s'ha aliat amb els que la portaven fora d'aquí. Ara ens batrem parents amb parents. Ja era hora. Sense dir-nos-ho som molts els que ens fem nosa mutuament.

Ja ens hem batut! Ui, si en portarà de cua el comte d'Urgell...

El rei Martí, casat amb Maria de Luna, té un fill, Martí el Jove, el qual porta a Sardenya a apaigvar sards. El rei Martí, que mai va anar llarg de diners, en demana per ajudar la tasca del seu fill que pot esdevenir, demà, el nou rei. A l'església hi ha el gran cisma. Hi ha dos papes a cop. Els francesos no vden a Benet XIII. El rei Martí sí, perquè és un papa dels seus: aragonès. El visita a Avinyó i li diu que tirí endavant. El papa ho fa. Però hi ha molta gent contra el papa Benet i el tenen presoner a Avinyó. Gent del rei Martí l'ajuden a sortir d'Avinyó i el porten a Peniscola. No seria massa agraït el papa Benet a les coses que per a ell feu el País. Ja es veurà.

Al Mas ens preocupen aquestes coses, però més ens en preocupen d'altres, les dels Remences, que no paren. I la reina els va a favor i fa una carta enternidora al Sant Pare! No ens diem res amb els eclesiàstics de la família...

Martí el Jove, el futur rei, mort a Sardenya després d'una gran victòria contra una aliança d'enemics. Segons bones llengues, de resultes d'unes febres. Segons males, seguint la tradició de passats gloriosos, morí als braços d'una sarda bellíssima. El rei Martí no la pai més aquella mort.. Entre altres coses perquè veu perillar els regnes sense hereu directe. Entre tant havia quedat vidu i s'acorda casar-lo amb Margarida de Prades. El pobre rei era ja gran en aquest segon matrimoni i malgrat que feu el què pogué pensant amb la successió ja no hi fou a temps. Els mesos passaven i l'hereu no venia. I tothom el demanava, barons, senyors, bisbes i públic en general. Segurament la por de no poguer-lo tenir l'hereu, fa que no tingui, el rei, a les hores precises, la dedicació necessària i no hi ha hereu. I ja es presenta el problema de la successió. Es barregen noms. Tothom al·lega drets

a n'aquella successió. El rei encarrega a persones "solemnes i científics embaixadors" que tractin del fet de la successió, però reservant-se el dret de decidir ell... La gent ja el té el successor: el comted'Urgell. I la gent s'ho creu perquè el rei l'havia fet procurador i governador general de tots els seus regnes i terres, però... El rei Martí està malalt. El van a veure la mare i la muller del comte, la mare del comte que ja havia dit al seu fill que: o rei o res! Diuen al rei Martí que no hi ha més rei que el comte d'Urgell, i el rei respon que no en sap res d'aquelles coses. A darrera hora el rei volia que el seu successor fos Fredric, fill de Martí el Jove, tingut d'amistança, però...

Van a veure el malalt una comissió de les Corts. Potser hi anaren massa tard perquè quan pregunten al rei qui l'ha de succeir, el rei no digué res més que: "Hoc", que es dir molt poc.

Ja hi havia gent que actuava contra el comte d'Urgell. Aquest havia anat a Aragó i ja allà començaren a posar-se malament les coses pel comte. El rei Ferran concentra tropes a les fronteres d'Aragó i València. Un partidari del comte mata l'arquebisbe aragonès. Les tropes de Ferran entren fronteres endins. El comte reuneix gent i vol anar a València que volen i dolen, però abans que hi arribi Ferran es passa mestre dels valencians revoltats... El papa Benet, aquell papa aragonès que tantes coses devia al País, que fou tret d'Avinyó per la gent del País, ja el tenia ell el successor... El plet de la successió porta molt enrenou i a la fi es proposa una reunió en la que es voti qui serà rei. La reunió és a Casp i abans de la mateixa ja se sap qui serà rei. Hi ha un papa pel mig i la majoria dels compromissaris van a favor del candidat del papa.

Després d'un discurs de fra Vicenç Ferrer, el qual sempre feia bons discursos, surt elegit rei Ferran d'Antequera. "S'ha fet trampa" se sent d'un cap a l'altre de País. Però s'acata la decissió de Casp. El nou rei vol arreglar el cas del comte d'Urgell, pagant. I el comte es torna a revoltar amb la gent que troba. I es tanca a Balaguer esperant que vinguin. Mal fet, diu la gent. Aprofitant els partidaris que té al País, el comte devia haver sortit a combatre les tropes de Ferran. No ho feu, i fou fet presoner i s'ha d'agenollar davant del rei de Casp demanant clemència i, de presó en presó mort a la de Xàtiva a mans ha dit algú dels propis fills d'un rei de Castella. Al pobre comte li confisquen els bens i se li emporten dues filles a Castella...

A la capital hi ha protestes en gran. I n'hi ha a molts llocs. Es diu que vindrà gent de fora a ajudar els que protesten. El rei de Casp, que sap que fra Vicenç Ferrer el feu rei de sermó, l'envia a Barcelona a fer-ne d'especials als que protesten...

Per reis que fossin, els reis havien de jurar privilegis i constitucions. El rei Ferran és a Barcelona. Els seus criats van a plaça i no volen pagar un impost sobre el peix. Els barcelonins protesten i diuen al rei que allà ha de pagar tothom. El rei respon que els criats feren ben fet de no pagar, que eren criats seus. Es reuneix el Consell de Cent i acorda que allò és anar contra els privilegis de la ciutat. Joan Fiveller n'és el portantveu, va davant del rei i se les tenen. Algú el va pagar aquell impost, però el rei se'n va anar de Barcelona empipadíssim.

Ara les coses que passen toquen el Mas d'aprop. Allò dels remences que començà a bellugar-se en temps del rei Pere el Gran qui ho deixà molt ben posat, i que seguí per altres viaranyes amb els reis que se-

guiren, tornà a rebrollar en temps d'Alfons IV, El Magnànim-en quin temps els remences ofereixen 64.000 lliures a la reina si el seu marit redimeix els mals usos. Magnànim, magnànim, ...el rei en vol 100.000! Nosaltres ens hi oposedem i, com que manem a la Generalitat, la Generalitat també s'hi oposa-, es posa al roig viu en temps del rei d'ara que es diu Joan II. Ara nosaltres ja no veiem altra cosa que l'alçament remença, siguin quines siguin les activitats reials fora d'aquest plet nostre.

El lletraferit del Mas ens diu alguns dels dits "mals usos" contra els quals els remences s'alçaren:

Remença. No es pot abandonar el mas sense consentiment del senyor. I si el pagès marxa, que pagui.

Intèstia.- Dret del senyor a l'herència del pagès que moria sense fer testament. Si el pagès deixa muller i fills, un terç pel senyor. Si deixa fills sense muller, i si deixa muller sense fills, el senyor es queda la meitat. I, si no deixa parents, el senyor s'ho queda tot.

Cugúcia.- Aquí hi ha d'haver adulteri pel mig. El senyor té dret a la meitat o a la totalitat dels bens de l'adúltera. Si el marit no sap res de les desviacions de la muller i ho sap el senyor, el senyor es queda amb la meitat dels béns de la desviada. I si el marit, que hi ha marits de tot, arronça les espatlles davant les desviacions, la totalitat dels béns de la dona, éscia del pecat, passen al senyor.

Eixòrquia.- Dret que té el senyor, si el pagès mor sense fills o solter, a la part d'herència que en concepte de llegítima hauria correspost als fills.

Araina o àrsia.- Dret que tenia a cobrar el senyor, si el mas es cremava.

Espoli fracada.- Si el pagès hipoteca el seu predi amb garantia del

dot de la dona, el senyor cobra el 10 % del dot.

Bet de cuixa.- Els pagesos reclamen per:

...pretenen alguns senyors que, com lo pagès pren muller, lo senyor ha de dormir la primera nit amb ella, e en senyal de senyoria, lo vespre que lo pagès deu fer nòces, ésser la muller colgada, ve lo senyor en munta en lo llit passant dessobre la dita dona...!

Didatge.- Si una pagesa està bé de davants, ha d'alletar els fills del senyor.

Terratge.- Impost sobre els fruits.

Quistia.- Tribut, repartiment, en diners o fruits.

Fogatge.- Contribució sobre cada foc o llar.

I resten encara aquestes gabelles senyorials: jova, llòssol, tragi, acapte, lleuda, predre i maltractar...la majoria de les quals ni el lletraferit del Mas sap de què van però quelcom de dolent devien tenir quan els senyors deien que eren drets que tenien.

La qüestió Remença tingué, al Mas, defensors i detractors. Els que anaven contra l'hereu que solien ésser tots els germans, simpatitzaven amb els remences, i algun feu més que simpatitzar-hi, se'n feu.

El rei de torn, Joan II, alguna en devia portar de cap ja que fou partidari dels revoltats. I els senyors, amb la Generalitat al davant, anaren contra el mateix rei. Hi ha sentències reials que es revoquen per qüestió de diners. El rei vol arreglar el plet, però vol cobrar. No cobra? Es deadiu de tot...Som en el temps de Verntallat i Pere Joan Sala. La revolta dels pagesos pobres creix cada dia. Quatre-cents volen entrar a Girona a cremar documents on hi figuren els mals usos.. Es la guerra de debó, una guerra que es maten parents amb parents, amics amb amics, capellans amb capellans...

El lletraferit fa esment d'alguns epissodis:

- Si vols marxar, has de pagar!

- Sí, ja ho sé...i s'ha de pagar si no fem testament, si la dona ens enganya, ~~si no fem testament~~, si se'm crema el mas, si la noia es casa i surt del mas, per entrar userda, per ~~llossar~~ lossar les eines...i no puc fer ordenar sacerdot a cap fill meu...Però jo marxaré sense pagar com molts altres!

Com que els que pagaven eren més que els que cobraven, va a començar a córrer pel País un "Ja n'hi ha prou!" que es repetí de nord a sud, de llevant a ponent, i que tingué conseqüències insospitades. Els primers que deixaren els masos en sortiren al crit de: "Visca el rei, nostre senyor!"

....doncs el senyor és a baix. Ve, diu, a complir un dret.

- Un o altre ha d'ésser el primer. La meva dona és la meva dona i, si ella vol, no serà de ningú més.

- Es que la teva dona...

- La meva dona, què!?

- Es que la seva mare li ha dit que si el senyor...que tanqui els ulls sí...Truquen!

- Que s'obri la porta!

S'obra la porta. Entra el senyor habillat amb capa negra i roja.

- Bona nit. Qui és el nuvi?

- Jo

- Bon fadrí. Et vinc a desitjar un munt de felicitat.

- I què més?

- Ara m'has d'ensenyar la cambra de la núvia.

- Per què?

- Per a veure-la.

- La cambra?

- La núvia.
 - Per què?
 - Es la nit de noces, no?
 - La meva, nit de noces!
 - No t'exaltis, home...Es un honor que us faré a tu i a n'ella. Es un dret...
 - Aquella, és la cambra de la núvia. Es una núvia maca com un sol que m'hi espera a mi. A mi, sents?
 - I a mi...
 - I a n'aquesta mà oberta hi tinc la clau d'aquella cambra. Pren-me-la si goses!
 - Si és una qüestió de rutina, home. Aquesta dona...
 - Aquesta dona és meva!
 - Ja ho sabem, Ningú; t'ho ha dit que no ho fos.
 - Doncs si és meva, és meva sempre, àdhuc aquesta nit!
 - Es clar que ho serà...No he vingut a prendre-te-la. Ja ho saps a què he vingut, i ho sap tothom...No cal enverinar les coses...La clau.
 - No hi ha clau!
 - Saps el què t'hi va? Saps que terres, cases i gent sou de la meva propietat.² No saps que per a mantenir els nostres drets, això que vosaltres en dieu mals usos, fins ens hem alçat contra el rei...
 - Doncs aquesta clau és com si la tingués el rei. Pren-me-la...!
- El senyor s'hi pensa. Va sol, desarmat i aquell pagès fa cara de passar dels crits als fets.
- No me la vols donar? Per tu faràs...I tinga-ho present, no serà un bon matrimoni, el vostre...Hi faltaria un requisit que s'havia vingut fent d'anys...I mai n'havia mort cap núvia d'aquest requisit.

Al mas de Baix hi ha hagut gran daltabaix. Sí, adulteri. La masovera tingué una flaqueza sabuda.

- Venim a cobrar el dret de cugúcia.

- Mireu, a casa passem un trasbals molt fort perquè ara ens vinguen amb romanços. No és hora de parlar de pagar, aquesta.

- Doncs a cobrar hem vingut.

- Es que ara hem de pagar fins per a tenir disgustos?

- Sabem que la vostra dona...

- Ep! Això és cosa meva.

- Sabem que la vostra dona us enganya i tenim dret a la meitat dels béns d'ella. Es la llei.

- I si no m'enganyès? I si jo ja ho sabia que m'enganyava?

- Llavors hauriem de cobrar la totalitat dels béns d'ella.

- Si voleu cobrar a garrotades, cobrareu vos, la dona i el que s'hi ha embolicat que potser és el mateix que us fa venir a cobrar.

- Són els perills de tenir la dona guapa, aquests.

- De guapa sí que ho és. Això és veritat. Però el disgust la dona me l'ha donat a mi, i és a mi que em toca fer-me'l passar. I aquí l'únic que pot pegar sóc jo, i si no agafeu la porta i depressa, jo us juro, per pagès que sóc, que el disgust me'l faré passar amb vós.

- No teniu raó. Es un dret establert, aquest. O és que també sou de Verntallat?

- Verntallat?

- Sí, el cabdill dels pagesos que van contra els senyors.

- Jo no necessito ningú per a arreglar les relliscades de la meva dona, però si ha de servir per a donar un mal viure al senyor, ja li podeu dir que fa molts anys que segueixo a Verntallat!

...

- Però si és la Jova, homes...El senyor ja fa dies que ho té tot a punt perquè li envieu els bous a llaurar.

- Digue's al senyor que ara els bous fan vaga.

- Què és, això?

- Un dret que d'ara endavant tindran els bous i nosaltres.

- Però...però si el senyor vol us pot fer agafar, embargar els béns.

- Tot això ja ho sabem, però és aigua passada, ja. Els bous de casa llauren les de casa, de terres. Les del senyor que se les llauri ell.

- Com vols que ho faci, si no té bous?

- Que en compri!

- Però a quin món vivim...On voleu anar a parar?

- Hem dit prou i ho hem dit tots. Ves a altres masos que el senyor en té molts, i ja veuràs què et diuen.

- ~~Soc~~ Oh, és que ja hi he anat abans de venir aquí sinó que no ho havia gosat dir...

...

- Sí, ja ho sé. Se'ns ha cremat el mas. Si heu vingut a apagar foc heu fet tard.

- No, jo venia a cobrar.

- A cobrar?

- Sí, el dret d'arsina..

-Mireu...mireu...un llamp m'agafà el paller, el paller la casa i la casa s'ha cremat. I vos veniu a cobrar? No ho heu pas entès malament? El senyor sabent el succeït, segur que us enviava a pagar.

- No, no, jo vinc a cobrar. És la llei. No s'hi pot anar contra la llei.

- Jo ara no em vull deixar portar pels nervis que prous en tinc amb el foc. Aneu en nom de Déu i digueu al senyor que si vol contrubuir a treure'm mal-de-caps del damunt que em faci arribar algun quarto que serà molt ben rebut. D'aquesta manera estrem tots tranquils i ningú s'haurà de queixar d'un mal moment...

...

- Si el pare va fer testament? I què n'heu de fer?!

- Jo, res, però hi ha un dret que diu que si el pagès mor sense testar essent vidu, la meitat de l'herència correspon al senyor.

- Que no ho sap el teu senyor que hi ha ja molts pagesos amb les armes als dits que passen comptes pel País?

- Oh per això el senyor porta pressa a cobrar...

- Vols començar a cobrar?

- Veuràs, jo no sóc més que un manat.

- Doncs desmàna't i digues al teu senyor, per si no ho sap, que tenim el rei al nostre favor. Que vagi a reclamar al rei!

...

- Que si la meva senyora té bons davants? I és clar que els té. Que és pecat, ara, que una dona tingui bons davants?

- No, però heu de saber, si sou nou aquí, que un dels drets que té el senyor és el de didatge.

- I què n'ha de fer, el senyor, dels davants de la meva dona?

- Ell, no. Són pels seus dos fills. I serà un honor per a tu que la teva dona crii els fills del senyor. I això no és pas d'ara...

- Mira, li dius al teu senyor que s'hagués triat al casar-se una senyora carregada de pit, que els de la de casa els necessitem pels nostres, de fills.

- Però què us heu pensat tots plegats de fa un temps! Qui us penseu que sou i qui us penseu qu'és, el senyor!

- No hi ha senyors que valguin, i jo us dic que els pits de la de casa són d'us particular.
- Però que no ho sabeu que tot pertany al senyor, pitreres de dona incluídes... Això és la revolució! Qui els ha de criar els fills del senyor!
- Que se'ls crii ell.
- Però...
- I via fora! I aneu a buscar bones pitreres entre les dones de la senyoria!

El lletraferit dóna compte d'una reunió de senyors.

- Ja ho veieu, doncs. De què ens ha servit l'esforç amb diners i amb homes perquè el rei ens ho pagui com ens ho està pagant. Dels drets que un rei ens va donar, ara ve un rei nou i en diu mals usos.
- Veureu, potser algun d'aquests drets era una mica fort...dic jo.
- Quin, a veure, quin? No són nostres les terres amb la gent que hi viu? No és un present regi tot això? No és el preu d'haver-lis fet guanyar batalles i més batalles nosaltres i els nostres passats? Llavors resultaria que ells i nosaltres hauríem treballat de franc. És que aquest és més rei que els altres?
- Bé, però què fem?
- Què fem? Doncs el que estem fent. Si ells, aquests perdularis, tenen el rei al seu costat, nosaltres hi tenim la Generalitat i defensarem els nostres drets amb diners i gent armada. I qui són ells? Encara que tinguin el rei al seu costat són la part més baixa de la pagesia acapdillats per aquest Verntallat el qual no sabem per què ha caigut bé al rei...fora que tot plegat no sigui algun truc reial per a fer-nos callar a tots, a nosaltres, als remences i a la Generalitat.
- Jo insisteixo que potser si en deixéssim córrer algun, de dret...

- Però, quin, quin?
- Mireu, a mi em van treure de molt mala manera, fa poc, quan anava a complir el dret de la nit de nocés...
- Però si això ja fa temps que és simbòlic, home!
- Simbòlic, simbòlic...és que jo fins ara a les meves terres l'havia fet valer al peu de la lletra, aquest dret!
- Tampoc s'han d'agafar així, les coses. Si al pagès se'l deixa casar, doncs ben casat sigui. Tampoc s'ha de passar el temps anant a fer nits de nuvis a casa dels altres!
- Així, quan hi hagi casoris a les meves terres, jo, com si casori no hi hagués.
- Digueu-ho, home, que heu complert el dret...
- Però és que hi ha més del que diu el marquès. El meu daministrador ha estat tret a empentes en un cas d'intèstia.
- El meu en un de cugúcia.
- Doncs calleu, que jo ja no he cobrat un dret d'euxorquia.
- Ni jo d'arsina!
- Fa quinze dies que espero que em vinguin a llaurar el camp...
- A mi se m'ha fet dir que si vull una dida que me la cerqui en dones del meu braç varregades de pit!
- Així què ens queda? Si els pagesos se'n poden anar quan vulguin, si no han de pagar si la dona els enganya, si no cobrem els masos que es cremen, si les pageses es volen les pitreres per a elles...
- Res! S'ha acabat! Ni un dret de menys.
- Fins el de la nit de nocés?
- No en rebaixarem cap.
- I el rei?
- El rei aquesta vegada veurà qui som!
- I si perdem?

- No hem perdut mai, nosaltres.
- Els remences rics sembla que estan disposats a negociar.
- També ha ofert negociar la Generalitat, però els pagesos pobres són partidaris del tot o res. I tots els que volen negociar ho volen fer pagant nosaltres...La cosa certa és que ja corren bàndols armats fent disbarats a tot arreu, amb Verntallat al davant.
- Bé, parlem-ne...Qui és aquest Verntallat?
- Segons diuen és de Sant Privat...Sant Privat de Bas.
- I no se'l pot aturar? Un home sol ens ha de donar mal viure?
- Al darrera té el rei.
- Al diable el rei! Ja hi anem contra.
- I voleu dir que amb diners...
- El rei també en té.
- Els que li donem nosaltres, té.
- Quan creieu que pot valguer, Verntallat?
- Proven-ho.
- Posem-li preu al cap, i un preu ben alt.
- I fem córrer que és un bandoler.
- Fem-ho córrer, doncs...
- ...

També el lletraferit aixecà acta d'una reunió de remences.

- Voleu dir que anem bé?
- Sempre ha estat un deure anar a favor del rei. I el rei és dels nostres.
- Jo no ho entenc massa això de que un rei, tot un rei, vagi a favor dels de baix...I si hi hagués gat amagat en tot això?
- Veureu, qui ~~exemex~~ pagarà la treteta dels ~~els~~ usos, perquè tinc entès que els senyors cobrant ja en tenen prou.

- El rei ha dit que ho arreglaria si primer se'l pagués a n'ell.
- I per això ve a favor nostre?
- Hi ve a favor, no volguem saber per a què.
- Si, però la Diputació del General, que també diu que ho vol arreglar, ens ve amb gent armada.
- També en tenim nosaltres. I gent disposada a tot que ja ha començat a cremar i a penjar gent de roba de seda.
- I si hi ha repressàlies?
- Jo ja he començat per a dir al senyor que si vol llaurar que es compri bous.
- Posa per dos. Jo he tret de casa al propi senyor que em volia passar pel damunt de la dona la nit de nocces.
- A mi em venien a cobrar perquè la dona m'havia fet el boig.
- Jo he dit que si volien dides en bon estat que es casessin amb dones grasses...
- En fi, si tots anem a la una, no hi haurà senyors que valguin i passarem per damunt d'ells.
- A mi m'agradaria passar per damunt de les dones dels senyors, alguna vegada!
- Ara no es tracta d'això. Es tracta de que ells no passin més per damunt de les nostres, ni que ho facin veure. Si els nostres pares ajupien el cap i paraven l'altra galta, nosaltres, no. Visca Vernetallat! Visca el rei nostre senyor!

...

Com pertot el País, el va-i-ve de la guerra dels Remences, que durà 25 anys, passà pel Mas Gran. L'hereu defensava aferrissadament els del seu braç. Els altres del Mas que mai païren bé que tot fos de l'hereu, anàven contra d'ell. Aquest ho volgué acabar a la primera discussió picada que tingué lloc.

- S'ha acabat. Sóc l'hereu i a casa mano jo.
- A casa sí, però a fora, no.
- Si a fora vols dir dintre les meves terres, tant mano a casa com a fora. I prou!

Però no hi hagué "prou". Hi hagué més. Els germans de l'hereu seguien discrepant.

- Vosaltres, si fossiu l'hereu, què farieu, a veure, què farieu?
- Oh, veuràs, no en som d'hereus.
- Doncs jo sí, i a casa es va contra els remences i no tenim la culpa que el rei hi vaig al costat.
- Doncs jo vaig a favor del rei.
- Pitjor per a tu.
- I jo també.
- Doncs també pitjor per a tu.
- Es que jo no puc ni vull anar contra els remences.
- Per què?
- Perquè em casaré amb Catarina del Mas de la Vall.
- Amb una remença?
- Tu ho has dit.
- Tu ets vols emparentar, ens vols emparentar, amb una gent que ens tenen declarada la guerra, una guerra a mort, que ens maten els homes, que ens roben les collites, que...que no diuen res l'escut de la porta i aquestes armes que ens volten?
- No és qüestió d'armes ni d'escuts això. No hi ha cap escut ni cap arma que valgui un cabell de Catarina.
- I tu, tu què hi dius? Que no ho sents el que està dient ton germà?
- Jo no vaig a favor dels remences per una qüestió de faldilles. Hi vaig per convicció. Els remences tenen raó. Un dia o altre s'havia d'acabar tractar-los com s'han tractat fins ara...

- A casa! A casa mateix tinc contraris així, jo? Eulàlia, Joana, Gala! Baixeu, veniu, veniu i escolteu qui tenim a casa. Mireu-vos-els. Aquest, que no ha servit mai per a res diu que els remences tenen raó, i aquest, aquest que tampoc hi ha servit mai per a res, no en té prou de donar-los-hi raó que s'hi voà casar amb una, de remença.
- Sí, però a nosaltres...a nosaltres no se'ns diu mai res de res.
- Però que també sou dels altres, vosaltres?
- No, no som de ningú, nosaltres. Som de passar el dia filant darrera una finestra esperant que passi algu, que segons tu ha d'ésser algú de pes, que ens miri i ens demani en matrimoni.
- Es la vostra feina, aquesta.
- Doncs si hem de començar a dir coses, és una mala feina.
- No és per a parlar de feins, que us he cridat. Ho he fet perquè veieu que teniu uns germans remences.
- Bé, ja ho hem vist.
- Es que no us revolta tenir uns germans així?!
- Tampoc ens revoltariem si no en fossin. Ja ens has dit quina era la nostra feina. Mai ningú ens n'ha parlat de revoltar-nos, i mira que devagades en tenim unes ganes!
- Això és massa llibertat que us he donat a tots plegats. D'ara en-davant sabreu qui és l'hereu. Tinc dret a no donar-vos ni un clau, sentiu?
- Esperarem fillant darrera la finestra, que guanyin els remences i ens casarem amb algun de ben plantat que bè n'hi deu haver...

Fou una tragèdia aquella guerra entre gent del mateix País. Renyí gairebé tothom, i es passà de renyir a la supressió fulminant de ciutadans partidaris uns de la Diputació del General i altres del rei nostre senyor. Els senyor tinguéren remences agafats i aquesta agafaren gent d'escut a la porta, i uns i altres trobaren que aga-

far-se i prou era poca cosa i que quan hi ha guerra és millor no agafar-ne de gent, que s'ha de mantenir. Els homes es dividiren i mentre uns eren partidaris de la Biga els altres s'enrolaren a la Busca, i tots amb males intencions, ja es vegé.

Vé que tot s'acaba, fins les guerres, i aquella també s'acabà. La gent es cansa de tot, es veu. El rei que la començà aquella guerra carregà d'honors al cabdill Verntallat. El que l'acabà dictà pena de mort i esquartement de Pere Joan Sala que era el segon de Verntallat. I quan el rei que l'acabà dictà sentència del plet remença resultà que la Diputació del General ja feia anys que gairebé havia recomanat les mateixes coses que recomanava la sentència de Guadalupe! I la guerra dels Remences acabà com totes: havent de pagar. I el rei digué que pagués tothom fos o no fos remença...

Els reis, que en aquell temps ho podien fer tot, decidiren treure els jueus del país. Alguns es convertiren i es quedaren. Amb el temps resultà que hi hagué tanta gent aquí que aprengué l'ofici de jueu que, amb aquests fora, n'hi havia més que mai! De jueus-jueus en marxaren molts. Altres, pocs, s'amagaren on pogueren esperant que potser un altre rei els deixaria establir de nou. Ells feia tants anys que esperaven coses que no els vindria d'una. D'entre els que no sortiren complint la llei, uns quants arribaren al Mas Gran. Es llogaren per cap diner i només demanaren un lloc per a dormir, poder llegir la Tora cada nit i que no es digués que fossin al Mas.

Isaac Lazar és el més vell dels jueus del Mas. Tot se li'n va en barba i cabells esbutllats, dos ulls que valen per quatre i tot un senyor nas en forma de sis, però d'un sis amb majúscula. És el rabi de la colla i quan a la nit tots gemeguen pensant amb les trifulgues passades i amb les que se'ls hi esperen, els gemecs minven quan ell agafa la Tora i comença a salmonejar. Tots són jueus amb més aviat

anys al damunt llevat d'Eleazar que és el més jove del petit clan. Es el que ajuda sempre a Maria, de la Casa Vella a portar fruita, fenc o blat de moro. I no vol res a canvi. O sí, perquè Maria feia el camí de retorn depressa i mirant a terra i ara, de fa uns dies, fa escoles, estaries, i una vegada que li caigué una faldada de fruita unes rialles alegraren la tarda.

A mí no em fa res que Maria rigui perquè li caigui una faldada de fruita, però algú en fa més cabal que jo de les riales de Maria, i a taula, una nit, es va dir:

- Ja ho sabeu que Maria, de la Casa Vella, viu amb un jueu?
- I què?!
- I què? Els reis els han tret, que per alguna cosa ho deuen haver fet, i aquí no sols no els hem tret sinó que els hem acollit, els mantenim i la Maria, de la Casa Vella, viu amb ells.
- I què!
- Veuràs, jo tenia entès que una ordre del rei era una ordre del rei. I aquí les ordres del rei sapre han estat ordres del rei.
- També algun cop, a n'aquesta casa i en d'altres, s'ha anat contra les ordres del rei.
- Però els reis, ara, són uns altres.
- Nosaltres som els mateixos.
- Ja ho sabia, jo, que si gosava dir blanc...
- Doncs si ho sabies, per què començaves. Es que vols guerra?
- No, però...
- Vols guerra o no vols guerra?!

Callada general. Encara manava jo, llavors.

I, amb l'aprovació o no de bona part de la gent del Mas, Maria i Eleazar rigueren moltes vegades sense necessitat de que es maqués cap fruita. I jo no sé si Maria es feu del clan d'Eleazar o si a-

quest es feu del de la Casa Vella, però un dia el rabí Isaac m'aturà i em va dir:

- Senyor, he posat la Tora davant Eleazar i li he dit que escollís entre la Tora o Maria. I sabeu què ha triat?

- Maria.

- Com ho sabeu?

- Doncs perquè si aquest Eleazar no té pa a l'ull...

- I què faig jo, ara?

- Si què hi vols fer...El problema és teu i de la Tora.

- Es que ni la Tora ni jo hi compavem amb això.

- Amb faldilles pel mig tant tu com ella hi havieu de comptar.

Un dia vaig aturar Maria.

- Maria...

- Senyor, jo no ho he demanat perquè tenia por, una gran por de què se'm digues que no. Jo...

- Ja ho saps, Maria, que Eleazar és jueu?

- Per a mi, Eleazar és el món.

- Però, i a casa...

- Si no ho volen, me n'aniré mb ell on sigui. Ja no hi ha res a fer

Jo, com que anava contra els del Mas, em vaig convertir amb el primer aliat de Maria. I a Maria vaig acabar dient-li que a la Casa Vella no li vindrien malament dos braços joves. La noia que ja s'havia animat, s'acabà d'animar i va dir:

- A mi tampoc.

El rabí Isaac insistí prop meu per a veure si amb la meua influència podia fer tornar Eleazar a la Tora. I jo, que en sabia tan poques, vaig escoltar aquell dia una ben trista història.

No sempre hem gemegat com ara, no. I malgrat els anys que portem gemegant nosaltres i els que han estat abans que nosaltres, seguim esperant. Els passats nostres han esperat en va. Potser nosaltres també hi esperarem, però temps ha de venir que tornarem a comptar com comptàrem abans...

Jacob, fill d'Isaac i nét d'Abraham, s'instal·là a Egipte amb els seus. Les nostres dones llavors, com ara i com sempre que poden, portaven criatures al món que donava gust. Al veure que ens multiplicàvem d'aquella manera els faraons pensaren que amb el temps seriem més que ells, ja que els faraons es preocupaven molt més de fer temples i enterrar-se bé que de fer faraons nous, i ens convertiren en esclaus.. No sempre hem estat sols i mirats malament. Moisès ens va treure d'Egipte, ja veus Moisès! Els egipcis ens perseguiren i quan estàvem a punt d'empaïtar-nos davant del Mar Roig, Moisès va obrir un forat a la mar i hi passàrem tots a peu sec. Els nostres perseguidors es negaren gairebé tots... Què us sembla qui erem nosaltres, llavors? I després de Moisès tinguérem d'aliat a Josué, que ens portà a Canà, la Terra Promesa. Amb Josué passàrem el Jordà, i mira si estàvem bé a les altures que el Jordà, saben que nosaltres no hem sabut nedar mai massa bé, retirà les seves aigües perquè poguéssim passar-lo sense ni mullar-nos... Per nosaltres Josué va fer caure les muralles de Jericó a cops de trompeta, i un dia que ell anava contra els amorreus, que eren una mala gent, el sol es va retirar una mica més tard perquè el nostre home s'hi veiés per a no deixar cap amorreu en peu! Un temps tinguérem reis com David i Salomó, que ja no en corren de reis com aquells... Sí, diuen que els diners ens pujaren al cap... Quan se'n comencen a tenir pugen al cap a molta gent, els diners. Passats nostres tingueren la flaqueja de fer un vedell d'or amb les arracades de les dones. Ho pagaren, ja que es feu fondre el vedell, se'n feu pols, es tirà a

l'aigua i s'obligà a la gent a beure-se-la aquella aigua. Per a mi allò fou contra produent ja que la pols d'or se'ns ficà a les entranyes i sempre més ens hi ha quedat. Som jueus, però hem deixat diners a molts gent, a senyors i a reis i, malgrat no ens vulgin enlloc, en seguirem deixant. Ja es veurà.

Fa segles que plorem. Començarem a plorar quan ens portaren captius a Babilònia. Els planyes feren efecte i ens deixàren tornar a Jerusalem. Per poc temps. Els romans, què els hi havíem fet nosaltres als romans?, ens fan subdits de Roma, a nosaltres que erem el poble elegit! Tito, emperador romà entrà a Jerusalem i ho saquejà tot. Noves ocasions de gemegar al dispersar-nos pels territoris romans. Ja no erem guerrers i ens venien a pes. I, ja, a plorar pel món d'un lloc a l'altre. I pertot on hem anat, a rebre sempre. Teníem la culpa de tot: de què un general perdés una guerra, d'adulteris, de malalties, de pluges...A tot arreu erem com un mal necessari. A molt, llocs ens fan anar vestits diferent de l'altra gent perquè es vegi que som jueus. No ens deixen casar si no es mor algú de nosaltres..I malgrat tot, encara vivim. Vivim escampats pel món. Si visquéssin tots a un mateix lloc, un dia vindria algú i ens mataria a tots. Així dispersats, sempre en quedarà algun. I hem de volguer que en quedin perquè algun dels que serà després de nosaltres ha de poder tornar a la Terra Promesa. Es una promesa de les altures. I són els homes, els homes que beuen i maten i roben, que no ho volen que hi tornem. I amb això van contra les altures que un dia o altre ho faran pagar car...Hem de guardar la nostra gent. Ja comencem a ésser pocs. Perxò hem de tenir jovent, per a evitar que quan el món es posi de nou a to no resti ningú per a tornar a la Terra Promesa...i ja veieu, un dels nostres se'ns passa.

- No li vindrà d'un, home.

- Si tots fessin com Eleazar, qui tornaria a la Terra Promesa?
- No pertot hi han Maries com la de la Casa Vella, Isaac. A més, quan la joventut és tocada per això que se'n diu amor no hi ha, amb perdó sigui dit, Tores ni res que hi valgui. I qui sap si la Tora, o quelcom que tu no acates hi ha intervingut en la trobada de Maria i Eleazar perquè l'enamorament de gent que es veu cada dia es pot considerar una cosa natural, ara un enamorament que per a tenir lloc hagi estat necessari una passada del Jordà en sec i que uns reis us treguin delpaís, aquí ja hi ha quelcom més que coses naturals, i qui sap si la mateixa Tora hi ha intervingut. I si és cosa de la Tora, què vols que hi facin ells i què hi pot fer ningú. I ves a saber si dels descendents de Maria i Eleazar no en sortirà algun que la Tora i els seus adeptes no se'n sentin orgullosos. El món no s'acaba al Mas Gran amb un jueu refugiat i una cristiana enamorada. Qui les pot saber les coses que tindran lloc anys a venir.
- Quants més en passin d'anys, menys en quedaran per a tornar a Casa. El consol nostre és, al morir, saber que encara queda gent per a poder-hi tornar.
- Quan t'hagis de morir, Isaac, ho pots fer tranquil. A la Casa Vella les dones sapre han estat predisposades a donar feina llarga a les llevadores...

I, amb un sol vot a favor del Mas, el meu, Maria fou d'Eleazar i aquest de Maria. Jo vaig pagar el dinar de noces, i pensava tot dient, que no massa anys endarrera aquella nit jo hauria pogut veure Maria en camisa o sense. Era el primer casori a les meves terres en el qual simbòlica o realment jo no faria us d'un dret que treure'l costà 25 anys de guerra. M'endevinà el pensament Isaac? Segur. Un home que sabia la Tora de memòria podia, entre altres coses, endevinar pensaments. Ho dic perquè sempre que el mirava és el veia amb

un somriure especial, de Tora. Isaac s'acostà a Maria, i de butxaques endins es tregué unes arrecades d'or.

- Nosaltres som els jueus pobres, però així i tot mai ens ho han pogut prendre tot... Les han portades reines i princeses, i, Maria, malgrat la diàspora, l'exode, la dispersió i el Mur dels Gemecs, Eleazar té tota la raó del món. Estigue's orgullosa d'un home com ell perquè per a tu ha renunciat a n'allò que ha renunciat. I que Déu, el teu i el nostre, us beneixin...

Maria i Eleazar podien haver fundat una colònia ells sols. La nombrosa descendència que tinguéren s'escampà amb el temps per tot el País i d'altres. Isaac es podia, de debó, morir tranquil...

El pas dels jueus pel Mas deixà, al final, més simpatia que rencor, i alguns consells...

Si tens diners i en deixes, pensa que pot succeir que un o altre no te'ls torni. Rèdit alt, doncs, i fes el sord quan sentis parlar d'usura.

No vagis mai depressa a comprar. Espera que el venedor hagi de vendre. I fes el desmenjat mentre duri el tracte, fes el desmenjat. És clar que en pots deixar de diners, home de Déu. És més, ha de tenir-hi interès a deixar-ne, però amb interès. Si hi ha interès per l'amor, per l'art, per la família, pel cant i pel menjar, perquè no n'hi ha d'aver per a deixar diners.

Si amb els teus diners un altre hi fa negoci, és just que tu siguis retribuit raonablement. Si el deixat es queixa de la retribució, és que no ha sabut treure prou rendiment dels diners que li has deixat. Els únics llibres que has de tenir són els que hi portis els comptes. Els plaers duren poc. En tens un pel qual no necessites a ningú per a fruit-lo: Camptar cada dia els diners que tens.

No estiguis mai malalt. Les medicines i els metges són cara, caríssims

Hi ha moltes coses que no costen diners...una sortida de sol, plorar, riure, dir bon dia a la gent...

Un dia de dejuni no et farà cap mal. Ni dos. I quant més dejunis menys gastaràs a taula, que tot el que es gasta a taula es perd claveguera avall.

Dejunar és tan bo per a la salut com pel calaix. Si la gent sap que dejunes sovint no tindràs mai convidats a casa.

Pensa que el temps és or. Mira de no perdre'l mai, ni pensant. Acostuma't a pensar dormint.

No deixis mai la botiga sola, si ets botiguer. I si vens sabates i les tens exposades, exposa només sabates d'un mateix peu. Si un passant te les vol prendre i no és coix no en farà res de sabates d'un sol peu. No cantis. Es gasta veu.

Tot es pot comprar mentre es pugui vendre.

Si hi ha guerra, nosaltres no hi podem anar. No som de cap país i, a més a més, acostumats a estalviar no tirariem les mateixes canonades que els altres.

Si tens tractes amb la justícia apren a gemegar. I si els tractes són per qüestió de diners i has de pagar, deixa't agafar. La presó per a nosaltres que estem acostumats a tantes coses no és tan insuportable com diuen i, tot el temps que hi passis, et mantindran de franc.

Per bé que se't portin els fills, espera el darrer moment a deixar-los res. Pensa que un vell pobre, encara que sigui jueu, és un zero a l'esquerra.

Sí, el vi també es fa de raims, però pensa que de raims sols és molt fort i que qui va fer el món va fer les coses molt ben fetes, i l'aigua no es va fer pas únicament per a rentar-s'hi la cara.

Les reverències són barates. Fes-ne a tothom a qui hakis de menester.

Si mai et cases, no et casis escoltant el cor, fes-ho mirant butxaques. Pensa que les dones maques se'n valen i es fan pagar la guapesa. Les que no en són estan bé a la cuina, es crien els fills, no protesten i és rar que es deixin veure massa fora de casa.

Pensa que les guapes no solen portar al matrimoni altre dot que la seva belles i, amb aquest dot, no es pot anar a plaça bé.

Si del matrimoni vols noies, cal que siguin maques. El desitjar-ho a fons en el moment precís hi fa molt. Quan siguin casadores, la formosura serà el seu dot. Si tens noies lletges hauràs de pagar perquè te les vulguin.

Si tens nois, ensenya'ls-hi, abana de dir pare i pare, a comptar amb els dits. I, si van a l'escola i els ensenyen que dos i dos fan quatre, tu tens l'obligació d'ensenyar-los que fan cinc.

Si tens una amistançada, que ho sigui sense saber que tens diners. Un amor pagat és com anar a comprar a l'Economat. I si no l'esculls maca també faràs el fet i pot succeir que en lloc de pagar, cobris.

Fuig de les dones massa maques. Sempre demanen i, sobre tot, diners. Les lletges fins es poden pegar de franc.

Caminar és saludable, però camina descalç que encara ho és més. I si portes sabates, seu tot el temps que puguis.

Si se sap que tens diners tot t'ho faran pagar més car. Quan vagis a comprar posa't la túnica més vella que tinguis, i plora.

Els diners són sagrats. Pensa que potser vindrà un dia que pagant podrem tornar a la Terra Promesa. Mira si en són de sagrats!

Si que pots convidar, però a l'hora de pagar dius que t'has deixat els diners a casa...

Al Mas hi han corredisses. La senyora va de part. Es l'hereu que s'espera. La llevadora fa dies que és a la casa. L'amo es passeja nerviós pel davant la cambra del part. Es qui-sap-la vegada que parla amb la llevadora.

- Ja sortirà, senyor, ja sortirà. No n'ha quedat mai cap a dins.
 - Però quants dies fa que ha de sortir!
 - No pateixi, senyor, no pateixi. Quan sigui en temps, ~~sortirà~~ ^{sortirà}.
 - Es que a la senyora mai ningú li ha ensenyat res d'aquestes coses i potser no en sap prou. I si no en sap prou...
 - A la senyora no l'amoïni més que prous treballs passa, la pobra. Però l'amo és l'amo. I entra de nou a la cambra on la senyora també espera.
 - Encara no hi ha novetat?
 - La novetat és que no hi ha novetat.
 - Però et penses que ho puc aguantar jo, tot això?
 - Més pateixo jo, estigues-ne segur.
 - Ja portes bé els comptes?
 - Jo sí, el que no els hi porta és ell.
 - No ho entenc, no ho entenc. La Susagna dels Tordera va desocupar fa quinze dies i es va casar més tard que tu.
 - Quan la Susagna es va casar ja estava en estat.
 - Bé però tu ho estàs o no ho estàs en estat?!
 - Enric, Enric...què et penses que és això...?
 - Mira, no sé el què em dic, ja. Per a mi és la llevadora que falla!
 - Enric, no t'ho agafis així, home. La llevadora en sap més que nosaltres d'aquestes coses. No fa res més que ajudar a venir criatures al món.
 - Es que no veig que porti pressa. L'hagués de tenir ella la criatura!
- Malgrat els nervis i el mal estat de l'amo, la senyora deslliurà

quan la llevadora que feia tants dies que feia guàrdia de dies i de nits, descansava en una mig diada general. El deslliurament fou doble. Dos nois. Conflicte.

- Bé, però l'hereu, quin és?!

- Tots dos.

- Com tots dos?

- La llevadora, com que ha fet tard, no ho ha tingut en compte i ara no sap quin és el gran.

- Però quin ha sortit primer?

- Diuen que el gran és el que surt darrer.

- Però quin és el que ha sortit segon, carai! Quin és l'hereu?!

- La llevadora els ha barrejat.

- Però a qui faig hereu jo, ara...

- No t'esvaris, Enric, no t'esvaris.

- Que no m'esvari? I per això he patit tant, jo?

- Més ha patit la mare, Enric.

- No ho sé!

- Ella, sí.

- Aquest part, no val. Jo vull un hereu, no un problema.

- En parlarem, Enric, en parlarem.

Se'n parlà. Hi hagué consell de família. Parlaren gent de pes: jutges, notaris, capellans, procuradors, propietaris... El consell durà. L'amo cridà, despotricà, amenassà... però era sol i hagué d'acceptar la decisió de la majoria encara que acabà dient que no hi estava d'acord... Hi haurien dos hereus. Era un cas nou, però un dia o altre n'hi han d'haver de casos nous.

- Bé, sí, dos hereus... I quan vulgui casar l'hereu?

- Els cases tots dos.

- Amb la mateixa dona?

- No ho compliquem més, no ho compliquem més...Hi ha solució, home, hi ha solució. Els casarem el mateix dia i amb dues bessones com ells.
- I com ho sabran ells i elles quin és l'un i quina és l'altra? Qui s'hi entendrà? Com ho sabran amb quin home o amb quina dona dormen tots plegats?
- Mira, Enric tot quedarà a casa!
- I si ve una guerra? Si ve una guerra quin hereu hi anirà, eh?
- En tindràs un a casa i l'altre a la guerra. Molt poca gent ho podrà fer això.
- I quan vingui l'hora de deixar coses a l'hereu, a quin hereu ho deixo?
- No ho tornem a complicar. A tots dos, com si fossin un sol!
- Sabeu què us dic, que si partim adéu Mas Gran!
- Aquí és on hi ha d'haver la mà dreta de la gent il·lustrada de la família...

Els dos hereus, seguint els consells dels juriconsults de la casa, quan enen l'edat es casen i amb dues bessones de bona família.

- Mira, quina sort -deien els nous-parents-, les casem totes dues a càop.

Al Mas, la primera conseqüència vista d'ençà que hi havien dos hereus, fou que hi hagué una llarga lluna de noies. Fou el temps que es feren poques planes al "Llibre dels Fets del Mas".

Un temps, no eren segons de ningú. Els reis organitzen el País i li donen lleis a desdir. Ja l'any 8 1065, a Toluges, prop de Perpinyà, té lloc una mena d'assemblea que es pot dir que fou l'origen de les Corts del País. La cleràcia tenia gran prestigi llavors i era escoltada i moltes vegades temuda. Les excomunicacions feien por i només uns pocs reis tiraren endavant amb excomunicacions o sense. La trobada

de Toluges l'organitzà Cliva, germà de comtes, abat de Ripoll i bisbe de Vic. Fou quan es reglamentà la Pau i Treva i una de les coses que es reglamentaren fou:...i del dissabte al dilluns ningú assaltés als clergues i als monjos que anessin sense armes, ni a la gent que anés a les esglésies o en tornes..."Ara, els altres dies, i si els clergues anaven~~en~~ armats...

El 1214 jo hi ha unes Corts a Lleida. El 1289 a Monsó en les quals es posen els fonaments de la futura Generalitat quina institució, de primer es cuidava de recaptar contribucions que es veu que ja fa molts anys que se'n paguen. Surten els Braços (Braç eclesiàstic, Braç Militar i Braç Popular) i les Mans Mà mitjana, Mà Menor (gent de la Bisca) i Mà Major (ciudadans honrats).. I, a mida que ven^{en} nous reis surten nous furs, i drets, usatges, constitucions, capitols, stils, consuetuts, llibertats, honors,, preheminències, prerrogatives, privilegis...tantes coses que segur que el reis, al jurar-les, ni tenien temps de comptar-les. El lletraferit del Mas troba que, en molts d'aquests furs la gent tenia tota la raó a volguer conservar-los, però que moltes vegades s'agafaven disgustassos per ésser massa primmirats també...

Que si la virreina vol portar guàrdia d'alabarders per la ciutat; que si el capità pot~~er~~nar o no amb els consellers; que els consellers no s'han de descobrir davant el monarca; que qui ha de dur el tàlem a la processó del Corpus; que les galeres del príncep Dòria no han saludat a la ciutat; que el virrei vol cadira per a la muller als oficis; que el governador vol coixí i que no en tinguin els consellers; que el rei vol jurar Corts primer a Aragó que a Catalunya; que perquè a Tortosa s'oposen a que els representants de la Diputació vagin mudats a tot mudar amb masses alçades fins a la mateixa avant-cambra del rei, doncs a Barcelona fan sortir la tropa al carrer amb la bandera de Santa Eulàlia al davant...que l'infant Ferran vol

que al veure'l els consellers es treguin el barret; que els aragonesos volen contrabalançar les rodes del carruatge reial a la baixada de Fraga... i com que..." lo qual privilegi enderrocat, tots els altres són a terra" trenquen solemnement els escuts de Castella i lleó que el virrei havia fet posar en un edifici de la Generalitat. "La tinta de Casp encara no és eixuta!, gosen una vegada dir a un rei...Es vol privar un ball de màscares perquè s'ha mort el fill d'un duc. "Això només es pot pràhibir si és el rei que es mor" es diu I, " si bé de present dits Regnes y est Principat resideixen sota una mateixa persona, emperó són molt diversos e separats!"...Un dels Felips no jura amb ganes drets i privilegis...n'hi havia tants! Hi ha baralles perquè el rei reclama uns impostos que el municipi no vol pagar. El rei s'enfada i marxa renegant. El Consell es repensa: Es el rei, diu. I aquell cop surt un enviat del Consell de Cent a trobar corrents al rei, li demana excusses i li dóna 50.000 escuts. El rei, cobrat que hagué, va dir que estava molt agrait a Barcelona. Algun cop també s'havia aflluixat, també...A cada reunió de Corts que els reis presidien s'havia de pagar, però no es pagava si no hi havia juraments de furs. Els reis acabaven jurant. I havien de jurar virreis i governadors, sinó no hi havia governadors ni virreis.

Ja tenim la Inquisició aquí! De moment, s'instal·la a Aragó. I a Aragó, també de moment, es desfan de l'inquisidor. Aquí ha protestat tothom perquè volen portar la Inquisició, el Consell de Cent, els diputats de la Generalitat, la cleràcia, el Cònsol de Mar..El rei aquesta vegada ha fet cas de les protestes. Va pensar, potser, que si els d'Aragó mataren un inquisidor, aquí se'n matarien dos. Però al cap de tres anys la Inquisició arriba a Barcelona, i a la Plaça del Rei s'hi alçaren cadafals, i es cremaren quatre ciutadans al Canyet.

El rei troba que se li donen pocs diners i es fica amb el municipi i la Generalitat dient que els comptes no són clars. Com que es veu que no n'eren de debó de clars, s'accepta arronçats d'espatlles que el rei nomeni consellers pel seu compte...

Amèrica!

Colom, que segons sembla ja havia estat a Amèrica ^{és} d'una vegada, ofereix els seus serveis d'un lloc a l'altre. Els consultats li diuen que hi vagi ell a les Indies, que són molt lluny! La gent de sermons i novenes han fet parlar del país moltes vegades. Unes, s'han glorificat. Altres s'han cremat. En el cas de Colom la clerècia posà les coses a to perquè els reis catòlics s'escoltéssin al navegant primer, i li donguéssin la mà després. Segur que si no haguéssin estat els reis catòlics Colom, si visqués, encara aniria ^{ara} oferint serveis d'un país a l'altre, però un valencià va avançar un gran grapat de maravedisos que serviren per a pagar caravelas i despeses. Quan Colom tornà d'Amèrica els reis eren a Barcelona i hi desembarcà. Però als catalans no se'ls permet anar a Amèrica. Tenen por que si hi van en pocs mesos se'n faran els amos. Hi ha el precedent dels almogàvers a Orient!

Sí, tenim Amèrica però el País no va bé. No es fa negoci. La gent en general passa gana. Per acabar-ho d'adobar pirates i corsaris fan incursions als pobles de la costa, agafen gent i se la van a vendre a Alger...

Nosaltres som raonablement lluny de la costa, però s'ha demanat ajut contra les malifetes de pirates i corsaris. Molts avant-passats meus foren guerrers ^{denom}, de nom i de fets, és clar. On tinc d'anar jo a matar pirates si mai he vist, fins ara, una escopeta d'a prop? Amb tot, altra gent hi ha anat i no puc dir que no. Ja som a la costa. Jo segueixo i callo.

- Vosaltres, aquí, a vigilar.

Aquí són unes roques damunt d'una platja. La nit és més aviat freda.

- Voleu dir que aquesta gent treballen de nits?

- Poden venir a qualsevol moment.

- I són molts?

- Devegades, sí.

- I què s'ha de fer si ells són més que nosaltres, perquè aquí només som cinc...

- No teniu, com nosaltres, una escopeta a les mans?!

- Sí, sí...tinc una escopeta...I com se sap si els que desembarquen són pirates o no?

- Porten uns vaixells diferents dels d'aquí.

- És que jo els d'aquí no els he vist mai...Sóc de terra endins, jo.

- Tu fes el que vegis fer.

...

- Vaixell a la vista! Però passa de llarg...

- Deu anar a una altra platja. Seguiu-me!

A l'altra platja ens hi trobarem amb molta gent. Jo no sé si els que volien desembarcar eren pirates o no, però algú quan va veure homes del vaixell a la platja començà a disparar i s'armà una guerra encesa. Els desembarcats, els quals anaven sense armes vistes, al veure aquella rebuda no sabien per on girar-se i tornaren al vaixell de la manera que poguéren. Jo vaig ésser dels que vam tirar trets fins a darrera hora. Fins que algú m'avisà.

- No cal que disparis més que ja se'n van. De tota manera si en vols tocar algun has d'apuntar més baix...

Fos com fos aquella intervenció em va encomanar les primeres vel·leïtats bèl·liques. Ja era, si totes les batalles fossin com aquella, com altres del Mas. Tant m'hi sentia que no em vaig poder estar de dir:

- Si mai tornen a venir pirates, ja poden comptar amb mi!

Si amb el rei nou que hi ha no anem bé, no hi anirem mai. Es un rei que té totes les Amèriques i mitja Europa. Passa grans temporades a la capital del País i diu que "m'estimo més ésser comte de Barcelona que emperador de romans". Per un costat, deixa cobrir els consellers, i, per l'altre no ens deixa anar a Amèrica a fer negoci, i s'hi ha d'anar d'anagat. Es el rei que ha estat més a prop del Mas. Va arribar fins a Palamós on hi donà consells al seu fill, el que seria Felip II, de com s'havia de fer per a governar a la gent. A casa no hi tindrem gaire tractes amb aquest nou rei. Fa expedicions per mar a Tunis i a Alger! Ja se sap que a nosaltres l'aigua ens fa por. Governar totes les terres que té aquest rei és una mala cosa. I no dona l'abast. I hi perd diners. Es protesta contra les actuacions de la Inquisició, però l'emperador no en fa cas. Contesta dient que s'està mal informat sobre les coses de la Inquisició. I no passa d'aquí. El Mas, llevat de pensar que tenim un rei que té més terres que cap, no fa massa coses durant el regnat de l'emperador. El lletraferit consigna uns noms, però: Cosme Damià, Lluís Joan, Pere Galés... Josep de Calasanç, príncep dels estudiants, Sant Ignasi, que sortí essent monjo a Montserrat deixant el món i les seves coses vestit amb devantal de saca i espadenyes... Francesc de Borja, duc de Gandia...

El rei, cansat de governar, es retira a un monestir. Cau malalt i aconsellen que faci dieta. Que en faci qui vulgui, diuen que va dir el rei. I no en feu. El papa li havia donat una butlla per a no fer dejuni els dies que se n'havien de fer, i ell no en feu mai. I aquell rei que tenia mig món dessota seu, que es baté contra tanta gent, contra Luter, contra els turcs, contra els francesos, contra els prínceps alemanys, acabà els seus dies menjant anxoves i ostres a Yuste

i fent-hi penitència. I, seduit pels funerals, es feu fer en vida els seus propis. Això al Mas no hi va caure gaire bé, la veritat.

Ara es va contra els turcs que surten de pertot. Se'n maten molts, però no s'acaben. Hi ha una gran batalla naval, a Lepant. No hi ha gent del Mas, però hi han 80 elements de Sant Feliu de Guixols que ja tenien freres que deien missa armats com Sant Ferriol. A més a més dels turcs, surten moros i pirates que fan el seu ofici de meravella. I al País hi ha un bandolerisme que espanta. Tothom se'n fa. A Montserrat hi posen, de temps, freres castellans, i és d'aquella època que s'inventà el famós "Hablad en cristiano!". Ho deien aquells freres a la gent que anava a Montserrat a posar-se bé amb les altures...

TIA, DEL MAS GRAN

Fou el primer bandoler oficial del Mas. Fou també dels que no estigué d'acord en què tot fos per l'hereu. Marxà del Mas amb vint vaques. L'hereu el denuncià a l'Autoritat. I l'Autoritat digué:

-A qui hem de cercar, al vostre germà o a les vaques?

- A mi, si em trobeu les vaques, ja faig.

No se'l trobà ni a n'ell ni a les vaques i es convertí en un dels molts bandolers que tenien el País espantat. Tia, que a casa no hi havia fet mai res de bo, resultà un bandler extraordinari. Robà tartanes, diligències, masos, viatjants, guàrdies, dones...No és que al Mas se'n sentissin orgullosos de les malifetes de Tia, però no està a l'abast de tothom portar a cap les robades com les que hi portà Tia. Un que roba deu unces, és un lladre. Ara un que en roba centenars, milers, ja és quelcom més que un lladre. Ja és un lladre que fa respecte. Al llarg de la vida del País s'ha vist molt això. Si al principi robà a tothom, més tard, com els bandolers de gran nom,

només es dedicà a robar butxaques de pes. Això li valgué la consideració de molta gent, llevat, naturalment, dels robats. Sovint en feu bon us de la cosa robada. A l'Hostal de la Flor, que tenien un vailet baldat, hi deixà un munt de diners. En deixà també a la caixeta de les ànimes de l'ermita de Sant Pau on es refugià un dia de pluja. L'instint li feu obrir la caixeta per a veure si podia aprofitar el temps i la trobà buida. L'omplènà. I quan feia aquestes bones accions sempre deixava, i això era la cosa empipadora per la gent del Mas, un paper dient: "De part de Tià, del Mas Gran" La gent que vingué al Mas a donar les gràcies per les deixes de Tià! Al Mas, primer, deien que mai hi havia hagut cap Tià a la casa però hi va anar gent en tanta de manera que el Mas digué a la fi:

- No hi ha de què...

D'altra part també hi anaven els agraviats al Mas.

- Però per què veniu aquí? Què hi tenim que veure nosaltres amb aquestes coses?

- Veureu, a mi, després de robar-me, se'm va dir que anés a reclamar al Mas Gran...!

Conflictes, i grossos, portà aquell nostre bandoler al Mas.

- Que hi tinc la dona, aquí?

- Aquí?

- Fa vuit dies que és fora de casa i ahir ens va arribar un paper dient que la vinguéssim a cercar aquí...

Eren de mal discutir casos com aquest, la veritat.

- Bé, però per què va marxar, el Tià? - preguntava un familiar de sotana.

- Res...questió del dot. Ell deia que no hi havia dret que l'hereu s'ho emportés tot i els altres, res.

- Home, ja és una mica veritat...Tampoc té tota la culpa, el Tià.

- Són les lleis, fillet. I les lleis s'han fet per a complir-les. Si tothom s'ho agafés com el Tià, els lladres hi serien a gabells.

- No crec que tots els lladres del País en siguin per qüestió d'herència. I mira que n'hi han! Ens roben amb trabucs, en contribucions, lloguers i anant a plaça. Al cap i la fi el Tià no és altra cosa si bé ho mires, que un nivellador de butxaques. Tampoc és massa catòlic que hi hagi gent que no sàpiga què fer dels diners i altra que no sàpiga què fer perquè no en té de diners...

Les autoritats amb l'afer de Tià del Mas Gran al veure que tan aviat en prenia com en donava, de diners, va deixar un dia de perseguir-lo. Per això i perquè al País hi havia tants bandolers que l'autoritat no s'hi veia en cor. I de debó n'hi havia tants que durant un temps fer de bandoler es considerà com un ofici, i si la gent en volia fer...

Durant el regnat del rei Felip III el bandolerisme és general. Algun se n'agafa i se'ls indulta si van a lluitar amb els exèrcits que batallen a Flandes i a Itàlia. Al País s'inventen noves coses perquè la gent es divideixi. Ara tenim nyerros i cadells. S'han tret els moros de la Península, els quals treballaven la terra com ningú, i ara hi ha molts camps i hortes ermes. Hi ha misèria en gran. La gent protesta i una de les protestes és enrolar-se en el bandolerisme. Al costat de bandolers d'estar per casa, hi han els de l'aristocràcia. Molts fadrins-externs dé cases d'escut a la porta resulten ésser uns bandoleressos com una catedral. Un bandoler nyerro dit Roca Guinarda planta cartells de desafiament desafiant a qui vol. Té amics, es diu, amb l'abat i canonges de Ripoll. Altres autoritats de la trona són amics de bandolers nyerros i cadells. Hi ha conflicte general. I tropes del rei pel País. Ara els bandolers criden: "Visca la terra"! On anirem a parar?!

Arriben més tropes al País. El rei és un altre Felip. Es veu que no els acaben els Felips. Aquest és el que fa quatre Ve un virrei i comença disposant que a les Corts ningú porti barret. Ja hi som! Sembla que més que contra els bandolers les tropes del rei van contra el País. Hi ha malestar general i en veure'l el rei ordena que les tropes s'allotgin per les cases i que a cada lloc que ho facin siguin més els soldats que els veïns. Uns veïns callej, són les tropes del rei nostre senyor. Altres no callen ja que els allotjats fan, de l'allotjament, una invasió, una veritable conquesta. Al Mas hi arriben noves del comportament de les tropes del rei Felip. Els administradors diuen:

¿ Són els pagesos que tenen la malaltia de queixar-se.

- Sempre s'han queixat. A més són les tropes del rei. No li anaven a favor al rei, tamps endarrera...?

Les queixes són ja de gent de masos vora del nostre...Ja els tenim a casa! No troben res bo, beuen com condemnats i llencen el vi per l'era. El mosso gros va protestar i rebé. Jo vaig protestar perquè empaitaven les minyones i vaig rebre...El mosso gros és fora de casa. He sabut que s'havia unit amb escamots de muntanya que fan la pau com poden quan troben soldats. Si són pocs, els deixen mal parats. Si són molts, no els deixen anar tranquils...

Els disbarats de la tropa pugen de to...Saquegen esglésies, roben, maten, violen...Tot el País és un rosari de queixes. La tropa fa queixar pertot on passa. Quan algú s'hi torna, les repressàlies són fortes de gent que les fa amb odi. Ja ho dirà amb el temps una cançó que no serà altra cosa que un memorial de greuges:

Del vi que no n'era blanc
deien que era massa negre...

I a mida que els soldats van fent disbarats, la cançó tindrà noves estrofes:

Mataren a un sacerdot
mentres que la missa deïa.
Cremen albes i casulles
i corporals i patenes...

I la gent, esparverada. veia coses de mal creure,

A la vista dels parents
deshonraven les donzelles...

Quan es portaren les queixes al virrei demanant els càstig dels culpables,

En daven part al virrei
del mal que aquells soldats feien.
Llicència els n'he donat jo.
Molta més se'n poden prendre!

A Barcelona, el dia de Corpus, els soldats maten a un segador. Sempre més se'n dirà el Corpus de Sang d'aquell dia. La gent ja no té aturador i empaita els partidaris dels allotjats com a gossos rabiosos. Es en va que consellers i diputats, que se la veuen venir, demanin moderació amb Pau Claris al davant, President de la Generalitat. Pau Claris era canonge, però fou ell qui més tard diria: "tothom està disposat a morir!". La gent no es pot parar, i aquell virrei de la llicència fa mala fi a les roques de Sant Bertran... Les noves de Barcelona revoltien la part del País que no ho estava. Tothom, es diu, està espantosament unit. Es una de les poques vegades que al Mas ens unim tots. Ja no hi ha nyerros ni cadells. Ara anem tots contra les tropes d'aquell rei que n'ha omplenat viles i contrades. Ells són molts. Es igual, el País s'hi bat. A fora, els francesos, diuen que ens ajudaran. S'envien emissaris a França. Es el propi cardenal Richelieu qui porta les negociacions. "Feu-se republicans", diu, "i us ajudarem. Els reis són cars..." Pau Claris vol i dol, ja que el País havia estat sempre país de rei. Consulta els Braços i els diu a canvi de què es tindrà la protecció francesa. Els Braços responen: "Que s'accepte la protecció!". I s'accepta. El cardenal Richelieu diu que se'ns conservaran els furs, i Lluís XIII es converteix en comte de Barcelona. Serem francesos dotze anys. El rei Felip també ho diu que

si ens donem, per a conservador de furs, ell!. La resposta fou no. I la guerra segueix. Ja anem contra les tropes de rei al costat dels francesos. Mentre, els francesos són al Rosselló. Algú hi veu trampa a n'aquella ajuda francesa, i sent remordiments d'haver jurat primer al rei Felip i després al rei de França. El comte-duc d'Olivares atia al rei Felip de vessar-ho tot al País. La culpa de tot és dels catalans, diu, i no n'ha de quedar cap, o pocs. Això engalla la gent i la gent es bat respirant en almogàver...Els allotjats francesos tinguent el rei comte de Barcelona, es porten com si el País fos seu. Comencen les queixes contra els francesos. I es protesta perquè els familiars dels virreis volen tenir dosser a la catedral. Els francesos es queden les collites. S'acosta una temporada de fam, pesta i misèria. Mentre, les tropes de Felip s'acosten a Tarragona. Algú comença a recomonar parlar-ne. Els que van amb el virus de la guerra al damunt no en volen saber res. Ens arriben noves que a Cambrils han penjat una colla partidaris d'Olivares. La repressàlia és contundent i quan ho saben a Madrid diuen que les coses s'han de fer així. Malgrat les repressàlies hi ha gent que es deixa matar abans de cridar: "Visca el rei!". Les tropes reials es planten davant de Barcelona. Els de la capital fan un va-i-tot, les aturen a Montjuic i les fan retirar a Tarragona...La gent del Mas lluita amb els veïns contra les tropes filipenques que no s'havien mogut de la comarca. Es un mal lluitar perquè les tropes són moltes, però en alguns llocs no s'atreveixen a sortir dels allotjaments. Si ho fan, mai hi tornen els que n'havien sortit. El rei Felip torna a dir que si pleguem aquí no haurà passat res i que per allò dels furs no temem. Barcelona se'l creu i capitula. Som a l'any 1652. Grans festes al Born, i la gent torna a cridar de nou: "Visca el rei nostre senyor!" Entre tant

s'havien mort tres grans personatges d'aquella guerra: Pau Claris, President de la Generalitat, el comte-duc d'Olivares, atidor del rei contra el País, i el cardenal Richelieu que ens volia fer republicans.

Ara tenim de virrei a Don Joan d'Austria. Li agrada el País i diu que és dels nostres. Ja ho veurem. Caigué en desgràcia a Madrid, i es refeu a la capital. Quan s'hi veié en cort tornà a Madrid amb partidaris i se'ls tingué amb un confessor de la reina a la qual aconsellava malament. I Don Joan digué:

- Si dilluns el confessor no surt per la porta, jo dimarts el faré sortir per la finestra!

Semblava que sí que un home així ens havia de fer costat. Però a l'hora de la veritat, com si el País no hagués estat i com si res no hagués dit d'allò d'ésser dels nostres.

Aquests francesos no hi ha qui els entengui. Ja els tornem a tenir en contra. Ja no s'havien mogut del Rosselló -a Madrid no hi volgueren saber res-, i ara, amb dos salts, han agafat Figueres i Girona. I Barcelona. I allò dels furs? D'allò dels furs, res! I la gent, quan pot, suprimeix francesos. S'ha vist que si les coses no ens les arreglem nosaltres, no ens les arreglarà ningú...

Al Mas n'hem sortit com hem pogut, però el País fa pena. Massa temps en guerres...El rei es posa malalt, no té successors, i fa rei a un príncep francès. La cua que portarà això! Sí, sí, el rei nou jura Corts. Vol, com han volgut tots, dirers. Se li'n donaran si jura furs i privilegis. El rei cobra un milió i mig de lliures. I jua...No havia de jurar! Es clar, al Mas, com a molta gent ens toca pagar. Si ens en sortim pagant rai...I ja tenim la cua aquí! Amb un fill del rei de França a la Península -"Ja no hi ha Pirieus, diuen

que li va dir són pare, entre altres coses, quen el noi li marxava a fer de rei a Espanya- les potències europees diuen que França s'ho menjarà tot i s'alcen contra França. I ja tornem a rebre sense tenir-hi cap culpa. Els de fora, pensant amb els ditxosos furs, veuen amb nosaltres un aliat contra l'enemic comú. I Anglaterra i Austria ens fan tota mena de reverències i raspallades i promeses. I ens diuen que no temem, que ells són al costat nostre...

Aa som partidaris de l'arxiduc d'Austria el qual ha desembarcat a Barcelona i Barcelona el rep al crit de: "Visca l'Arxiduc!" El rei francès que ara fa de rei a Espanya i que és el Felip número 5, no li perdonarà mai a Barcelona això. D'altra part França ve a fer la guerra a casa. Amb un rei, els francesos ens van donar la mà, amb un altre ens garrotegen. Malgrat aquests canvis envers nosaltres, tenen una frontera!

El lletraferit ha endevinat el sentit d'aquest punt admiratiu i ens en fa un bon comentari:

França es troba moltes vegades a les planes del "Llibre dels Fets del Mas". Som veïns i n'hem estat en bé i en mal. Hi ha frontera, una frontera que no és pagada amb diners. Que vegade s'ha passat i repassat aquesta frontera. Hi ha hagut passadors de frontera que s'han fet la barba d'or! Al començament, un rei francès acorda donar un comtat a Gúifré. Es un bon començament i la gent no podia dir altra cosa que: Això són veïns!. Sí, sí...temps a venir ens prenen el Rosselló, Montpeller, Provença, Girona...amb Girona no sè quina mania hi tenien perquè cada dos per tres ens la prenen. Quan l'alçament de 1640 erem carn i ungla. En canvi, quan el del 1714, que havia d'ésser el de debó, foren ells els que deixaren Barcelona gairebé sense barcelonins. Som amics una temporada i renyits una altra, però sempre condemnats a ésser veïns. Amb l'ex-

cusa d'anar a Estoril Napoleó se'ns fica al País i ens matem/ homes mútuament durant una pila d'anys...Amb l'anar i venir dels anys, la frontera francesa és la que serveix més d'Europa. Per mor de guerres amb gent de fora, i per mor de guerres nosaltres amb nosaltres, aquella frontera no ha tingut repòs. De Venrtallat a Pau Casals, del carlí Cabrera a Don Manuel Azafia, la frontera l'ha passada tothom. Si no s'ha passat la frontera francesa per una cosa o altra no es pot anar amb el cap alt. S'ha passat per qüestió de lleves, de vagues, de revolucions, de negoci, de contraban i de fal·lilles. Hi han passat reis i generals, diputats i Mossos d'Esquadra. El 31 hi passaren monàrquics, el 34 republicans, el 36 gent de gran butxaca i, el 39, tothom. Tothom que pogué, és clar. Fou, aquesta la passada més sensacional de la història de la frontera, i dramàtica. També els de França l'han passada la frontera. Quan els francesos feren la Revolució vingué tota la gent mudada que pogué, i en tornà a venir quan a França s'implantà la República la qual es veu que fou ben implantada perquè encara dura. Els francesos que vingueren aquí ens ensenyaren d'anar mudats, de no menjar amb els dits i de fer compliments a les senyores. I a cantar La Marsellesa. Una bona frontera, en fi. Ara nosaltres hi anem a veremes i ells venen a Figueres per les Festes de Santa Creu.

CLAVELLET DEL MAS GRAN

-Ai, el Clavellet!

Era dels parents de la banda de Torroella. I aquells mots de salutació li foren dits per un gitano quan ell era encara molt petit. I se li digué sempre més el Clavellet. I ell era bru com un gitano llegitim. I, de menut, anava vora el riu a jugar amb gitanos de debó. En va portar més d'un a casa seva que hi entrava nuet i en sortia vestit. Els gitanos, en paga, deixaven en pau el fruiterar i l'horta de la casa.

- La mare del noi prou deia:

- Jo no em puc pas passar la vida vestint gitanos!

Però la cosa és que Clavellet estava enamorat dels gitanos i de la vida que feien els de la seva edat. Però enamorat a tot enamorar.

- El noi? No el cerquis a casa si els vols trobar. Si el vols veure el veuràs al riu, amb els gitanos.

- Això s'ha d'acabar, Antonieta.

- Jo he pregat, he pegat...

- Has pegat poc!

- Doncs pega tu.

I tenia lloc una pegada de pare. I es tenia uns dies Clavellet tancat a casa. I llavors eren els gitanos que l'anaven a veure.. Els gossos de la casa els rebien com si fossin de la família ja que moltes vegades Clavellet se'ls emportava al riu a córrer amb els seus amics. No, allò no podia ésser. No és que els gitanos no fossin gent com l'altra gent, però els gitanos eren els gitanos i ells eren ells. Solució? Girona, a les escoles de capellans. Mala solució perquè el primer dia que sortí al carrer amb els altres col·legials trobà els

gitanos amics amb un piano de manubri ple de molins de vent que rodaven gentilment tots a cop, i passà tres dies fora de l'escola. No se'l deixà sortir durant un temps i quan després de repetits "no hi tornaré mai més" obtingué el permís d'anar al carrer, se'l posà al mig d'una fila de cinc amb un capellà a la vora. Clavellet sent les notes airoses d'un manubri al passar el Pont de Pedra i se'n va a trobar les notes corrent com un esperitat pels carrers empedrats i humits de la ciutat dels rius. Els capellans de la guàrdia surten en seguiment del fugitiu. Troben el manubri. Una gitana amb un menut al pit, i un altre a mig fer, ofereix molins de vent als perseguidors. Clavellet no hi és. Els capellans pregunten, pregunten, amenassen...

- Ai, germanets, jo d'aquest que cerquen no en sé res. Si en volen algun d'aquests, a nosaltres el què ens sobren són criatures! El trobaren vorax el riu al cap de dies...Fugí una pila de vegades. I quan havia passat una petita temporada amb els gitanos, Clavellet estava satisfet i es deixava agafar. Fins que vingué la fugida definitiva. Ja no foren els jocs vora el riu i el vendre molins de vent amb coloraines, les causes dels disgustos dels capellans que l'havien de guardar. Ara hi havia Estrella, la millor gitana, per Clavellet, que hi havia. I quan allò s'esdevingué la fugida no es pogué aturar i la trobada fou impossible...

Es veié sovint, enmig la gitaneria ambulat, una parella que enamorava. Eren Estrella i Clavellet. Per por de perdre'ls una part del clan amb la parella mudà d'aires. Molts gitanos reberen i foren foragitats de poblets i extraradis per a no dir on era Clavellet. Ells sempre acabaven oferint algun dels molts gitanets que portaven enfilats al manubri. Res ni ningú els pogué treure d'aquí.

Clavellet fou un gitanàs com una casa. Tenia els cabells rinxolats, gorra i un mocador de seda al coll. Era el mocador més blanc

que mai s'hagués vist perquè Estrella, de tant en tant li rentava a l'agua neta dels recs. Clavellet amb un fogó portàtil i un soldador adobava estris de cuina com els àngels. Estrella el veia treballar amb un clavell a la boca. Clavellet cantava. Sovint Estrella li prenia el clavell de la boca, se'l posava una estona a la seva i l'hi tornava.

- Clavellet, m'estimes?

- I m'ho preguntes?

- Clavellet, i quan jo sigui una gitana vella, grassa i lletja...

- Jo seré un gitano vell, gras i lleig!

Amb el temps Clavellet tingué transport propi i una volada de gitanets que riuen sempre. Ara, els gitanets de Clavellet sempre van vestits amb roba estrenada per ells...

Felip V, ajudats dels francesos, es planta al País! Anglaterra i Austria segueixen dient que són amb nosaltres. Ho diuen...L'envestida és forta i la gent s'espanta. No hi ha valents que hi valguin aquesta vegada, però encara en queden. Barcelona i Cardona aguanten. Les tropes del rei s'escampen pel País perquè no es pugui anar en ajut de les dues ciutats...Un parent de la banda del Maresme arriba al Mas i conta una tragèdia darrera l'altra. Aquí sabem que Girona torna a ésser presa pels francesos. L'arxiduc, aquell arxiduc que ens ho volia donar tot, treu tropes del País. Els anglesos també. El País resta sol contra dos exèrcits: el de Felip V i el dels francesos. A Barcelona es convoquen els Braços. El Braç militar, que veu que no hi ha res a fer, recomana submissió. El Braç Eclesiàstic diu que si els militars ho diuen...Però el Braç Popular torna a respirar en almogàver i exigeix resistir.. Dubtes, però al final el Braç Militar es desdiiu de la submissió i accepta resistir. L'Eclesiàstic va amb la majoria...Ha de resistir tothom, clamen els Braços. I a la matinada del 13 de juliol del 1713, els diputats i oïdors de la Generalitat al saló de Sant Jordi declaren conformar-se amb la decisió dels Braços. Anglaterra recomana a Felip V que dongui armistici i conservi privilegis. I el rei, com que Anglaterra no passa de recomanacions -els anglesos volien enviar una esquadra a Barcelona però feren tard-, diu que no està per recomanacions. ^{Algú} troba que la cosa no té sortida i recomana no embolicar-se més. Els embolicats amenassen els dubtosos en penjar-los dels balcons. I ve la lluita que es considerarà durant molts anys com a definitiva. Villarroel diu arengant els defensors: " Per nosaltres i per tota la nació espanyola, combatem!. Felip V amb tots els francesos que caben al País envesteix Barcelona amb ràbia, amb odi. I Barcelona aguanta. Prova d'entaular tractes. Els assetjats només tenen una contesta: No!

Fora de Barcelona la gent fa el què pot, i ho paga. Els altres són més, infinitament més. De nou la cançó deixarà constància d'aquells fets:

No em maten per ser traïdor
ni tampoc per ser cap lladre,
sinó perquè he volgut dir
que visqui sempre la pàtria!

Es protesta contra contribucions exagerades de guerra. Pobres protestadors, de quina manera acaben... Els que assetgen Barcelona són vuit vegades més que els de dins. A dins, des del més humil artesà al noble de blasó més alt, tots són uns. No es deixen arribar a la capital queviures, gent ni armes. Escasseja tot i aquella gent es segueix batent.

- Pa, i tots hi anirem! - diuen les dones pels carrers.

El 13 de setembre el duc de Berwick intima a la rendició.

-No! - és la contesta, bo i sabent que és tot perdut.

La campana mestra de la catedral no para de tocar a sometent, però si ja defensant els baluards ja hi és tothom! Es fa sortir la bandera de Santa Eulàlia i la gent al veure-la s'agosara i lluita amb més braó. Cau ferit Rafel de Casanova, Conseller en Cap. Recull la bandera el comte de Plasència. "Vell i tot, diu, encara la portaré fins que portant-la hi mori". Cau ferit Villarroel, i ferit i tot segueix dirigint la defensa de la ciutat: "Morir o vèncer és el què ens toca", diu...Durant dies i dies la gent havia mort com mosques. No hi havia municions, no hi havia queviures, no hi havia res. Només un grapat de gent famolenca i desesperada que pressentint potser que serà la darrera lluita armada pel País no té altra cosa al pensament que barrar el pas dels invasors sense mirar-ne el preu...Ha vingut el moment del no haver-hi res a fer. El Braç militar diu que seguir és exposar-se a que els assetjants entrin combatent i ho aixafin tot... La febre dels defensors segueix i es fa un darrer

intent: un ban dient que si al cap d'una hora no s'ha presentat gent suficient per a resistir l'assalt i foragitar l'enemic, es farà necessari demanar la capitulació...Els capellans diuen a la gent que aguantí que encara pot venir un miracle...Es prova tot en aquella hora darrera per tal d'aguantar...La gesta dels defensors de Barcelona es compara amb les immortals més admirables de tots els temps. El món l'admira, però no passa d'admirar-la de lluny. Potser sí que algu fins i tot va dir:"A veure si se'n sortiran"...Berwick entra a Barcelona i és el primer de fer-se creus de l'ànim que havia tingut aquella gent. Però ha guanyat. Encara uns parlamentaris parlen dels fruits. El duc diu que d'allò ell no en sap res. Empresonaments, morts, confiscacions, cremades de llibres, fosa de la campana que tocava a sometent, erecció de la Ciutadella, Decret de Nova Planta, trasllat de la Universitat de Barcelona a Cervera...A callar. Tot perdut?

Al Fossar de les Moreres
no s'hi enterra cap traïdor...

Els poetes, com sempre. Al costat dels noms que es recorden cada any Bellver, Paguera, Dalmau...el lletraferit diu que es recorden poc els defensors desconeguts, de teixidors a notaris que esperen més coses de tots, al Fossar...

EL PADRI MIQUEL

- Quina hora és?

- Ji, s'han apujat molt!

Sí, el padri Miquel era sord. Però no un sord com els altres, no. Ell era un sord-sord, un sord sense concessions, un sord, per sord, amb dret a monument. Hi ha ciutadans que són uns grans metges, pintors, banquers, ministres o capitans de lladres. Ell era un gran, un fenomenal sord, un sord de tota confiança, un sord de tota la vida.

La gent que el coneixia ja no cridava quan volia dir-li quelcom. Sabia que era cridar en va i que els crits, el Padri Miquel, els sentia com si sentís ploure. I el Padri Miquel, malgrat la seva sordera era pare d'una noia maca com un sol.

- Jo seré sord -deia Miquel sovint-, però qui, sense ésser-ne, té una noia com la que jo tinc.!

El Padri Miquel havia quedat vidu anys endarrera. La gent deia que l'òbit de la seva muller fou degut a tant cridar perquè el Padri la sentís, i la sentia tot el barri llevat d'ell. Ell ja s'hi havia casat sord. El metge li havia dit, ho hagué de fer per escrit, que potser el matrimoni el posaria bé de les orelles. "Qui sap, deia l'escrit del metge, hi han hagut matrimonis que han fet coses pitjors que fer sentir a un sord..."

Ni el matrimoni pogué amb la sordera del Padri. Restà sol amb la noia a la quèal cuidà com només cuiden els sords. Per a ell el món era la seva filla i vivia content de no dir tinguent al costat aquella bonicor de noia i, mirant-se-la no es recordava dels sords ni que al món fossin. La por, la por terrible que de tant en tant tenia, era pensar que podria venir un dia que la seva Mariona es miraria algú, algú la miraria a n'ella i llavors què? Però mentre, la tenia al costat, la veia cada dia, vivia de veure-la...

Devegades un tenor famós fa un gall; un cuiner d'anomenada agafa un arròs; un pintor immortal té una falla de pinzell; un caixer honest cent per cent té un mal moment; un recaptador de contribucions en té un de bo i paga enlloc de cobrar; un ministre surt del ministeri més pobre que hi entrà o un matrimoni blanc té un fill negre... és a dir, devegades s'esdevenen coses que passen cada mig segle. I el Padri Miquel hi sentí un minut. A la noia del Padri la rondaven molts perquè era tan maca com sord era son pare. I, un dia, dos dels

rondadors, comptant amb la sordera absoluta del pare empaitaren a la noia a tot empaitar. La noia, quan veié la cosa mal parada,
 - Pare! - cridà.

Fou aquell minut que, amb cinquanta anys, el Padri Miquel hi sentí.
 - Ja pots cridar, ja...

El rondador número u no pogué acabar de dir el què volia. Ni digué mai més res. I tampoc digué mai més res l'altre rondador que no havia tingut cap intervenció vocal.

Hi hagué judici. Els dos rondadors eren rondadors de família benestant i no s'escatimaren advocats. Foren en va les preguntes que es feren al Padri. No en sentí cap. S'entaulà una veritable batalla entre jutge i advocats.

- Bé, no cal que cridem, aquest home és sord.

- I si el fes, aquest home, el sord? Si és sord perquè va sentir el crit de la noia!

- Senyor fiscal, la meva senyora, que sempre té mal de cap, ahir no en va tenir. No en feu massa cas d'aquestes coses.

Intervenció del jutge:

- Això és veritat. La meva, de dona, hi ha algun dia que no rondina!

- Jo el que vull dir, i si no ho havia dit ho dic ara, és que aquest home, deixant apart el disbarat que va fer, millor dit, els dos disbarats que va fer, pel sol fet d'ésser sord ja hi hauria d'anar a la presó. Ell i tots els sords. Essent sord no poden sentir bons consells i un dia o altre els fan, els disbarats.

- El fiscal ja va mal disposat d'entrada contra el meu defensat.

- Es un cas especial, aquest. L'acusat essent sord com és no sap si el defensor l'acusa o si el fiscal el defensa.

- Aquest home, sord i tot, va defensar l'honor de la seva filla.

- Si tothom que perd l'honor de les filles s'ho agafés com aquest

sord ja en diran, senyores i senyors, on aniríem a parar!

- Què ha de fer un home, per sord que sigui, davant un intent de violació? Convidar a dinar els violadors?

- Però hi va haver o no violació? Aquest home es va precipitar!

- No n'hi va haver perquè el meu defensat la va evitar a temps.

- De quina forma?

- La va evitar. Veus-ho-aquí. Tothom les evita com pot les violacions. Què volíeu que fes? Que s'hagués esperat que el fet fos consumat i després acudís al jutge dient: Senyor jutge, m'han violat la noia. Així enteneu la llei, senyor fiscal?

- Què és pitjor, una noia a mig violar, o dos homes morts? El violador té un càstig. La llei el castiga. I un mig violador, si també en té, com ho ha de fer la llei ara, per a castigar-lo?

- Si el senyor fiscal, el qual per fiscal que sigui té una senyora de molt bon veure, si el senyor fiscal, dic, trobés a l'anar-se'n al llit que amb la seva senyora hi hagués algú que no fos el senyor fiscal, què faria el senyor fiscal?

- Aquí no venim a discutir una cosa que podria passar...

- Es que podria passar, senyor fiscal?

...sinó que venim a parlar d'un fet consumat, del pitjor. Han estat eliminats dos ciutadans que no podran mai més pagar la contribució, que no podran donar carrera a cap fill, que no podran ésser elegits diputats o senadors...

- Es que per a ésser elegit diputat o senador hi ha d'haver violacions pel mig?

- Deixem la política apart. Concretint-se al judici.

- Una cosa porta l'altra. I si el senyor fiscal té una senyora guapa...

- Protesto!

-

- La hi té o no la hi té, senyor fiscal, la senyora guapa?

- Es clar que n'és de guapa, la meva senyora...

- No és per a parlar de si la senyora del fiscal és guapa o no, i jo, per jutge que sigui, admeto que la senyora del fiscal és guapíssima, sinó que aquí hi ha dos homes morts...

- A on?

- Bé, aquí no, però és un cas de dos homes morts i una noia, com ho he de dir jo... una noia camí de la violació.

- Hi ha proves d'aquest suposat intent de violació? La única prova que hi ha són dos homes morts.

- Hi han les ganes de violar!

- Ganes? Tothom en pot tenir d'aquestes ganes, però si no hi ha violació no hi ha violació.

- Si dos homes comencen a treure roba a una noia ben plantada, per què es pensa el senyor fiscal que la hi treuen la roba? Per a tornar-li a posar?

- Prou. Aquí hi ha un jurat i ja és el jurat qui té la paraula!

- Per a ésser un jurat com cal hi hauria d'haver un sord al qual s'hagués volgut violar la noia!

- Al jurat hi ha un jurador que deu diners a l'acusat.

- També n'hi ha un que li solfejava la noia!

- El jurat és com és. I prou!

El jurat no aclarí res.

- Quin és el veredict?

- Senyor jutge, el jurat ha empatat!

- Què volen que faci jo? Es el jurat qui ha empatat i jo no puc anar a favor dels que han dit que sí ni dels que han dit que no...

Ara es fa la pau fent calçotets i samarretes. En porta tot Espanya de roba del país. Descendents del Mas deixen terres i propietats i posen fàbriques de gèneres de punt...Passen anys que només es fa negoci i prou...Ara parlem castellà. Nosaltres el parlem molt malament, i a estones. Els parents de ciutat el parlen a tothora encara que el parlin malament. El que parla castellà bé fa carrera.

A França han fet la Revolució, i el País s'omple de francesos de casaca d'anar mudat amunt...Bisbes, marquesos, propietaris, senyores empolvadíssimes i amb pigues artificials...Ens ensenyen a fer reverències i a ballar minuets amb un mocador blanc a la mà. Tenir un francès allotjat, ara, és senyal de distinció. I la gent es bat per a ésser distingida. Ens tornem ben educats, i les dones se'ns perfumen que dona gust. Si durés...

Però aquell afrancesament de compliments i barretades, no durà. Ara han entrat una altra classe de francesos: soldats amb Napoleó al davant. Ells diuen que van a Portugal a passar comptes i que els deixem passar. I és al País que comencen els aldarulls amb els allotjaments, com anys endarrera. La gent, que semblava que viure en pau era la cosa que els anava més bé, respira de nou la febre de la guerra. Els francesos són més, però és igual. I el País s'hi bat ja que els francesos que han vingut no són francesos de reverències i balls de saló. Aquests roben, saquegen, violen, maten...I no paren d'entrar. Diuen que ens ho donaran tot si no els destrobem. I el propi Napoleó, que és viu com la tinya, fa un manifest en català per a veure si piquem. Diu que ens tornarà tots els furs i que ens estima tant...I com que els anglesos ara van del costat del rei nostre senyor, Napoleó que sap que temps endarrera els anglesos ens prometeren ajuda i s'hi miraren, en diu pestes..."...i els

vils anglesos, que la seva política sempre es dirigeix a la vostra ruïna..."

Com que una de les coses que fan els francesos és assaltar convents i si són de monges millor, es fan enemics de la cleràcia que diu que fer desaparèixer francesos no és massa pecat i tothom fa desaparèixer els que pot. El País és una guerra encesa. Girona sempre Girona, torna a rebre. Els que venen de fora contenen batalles de pertot, entre elles les del Bruc organitzades per un timbaler de pocs anys. Ens ~~batem~~ batem, ara, a favor d'aquella gent que ens ho van prendre tot. La gent del Mas deixa la feina i va on hi ha francesos. Si els francesos són pocs ho passen malament. Si són molts, no se'ls deixa dormir tranquils... Venen dies de patir en gran. Mai el País havia conegut un patir semblant. Napoleó fa rei d'Espanya a son germà, però tothom és anti-francès. Els inconformistes plouen de pertot arreu i els francesos en tenen un cap a lligar. Entre això i que l'emperador veu que li venen altres perills fora d'Espanya torna a França i ens torna el rei Ferran VII al qual tenia presoner i el qual tantes vegades l'havia felicitat, diuen, per les victòries damunt Espanya...

Ens anem refent entre gemecs. Potser tinguem ara una temporada de repòs. Ens convindria. Ferran VII entra a Barcelona i Barcelona, com havia fet altres vegades, torna a cridar "Visca el rei nostre senyor". Tornem a parlar castellà. I els parents dels telers tornen a fer negoci.

Ara hi ha gent que torna a fer versos. I amb intenció. N'hi ha que no escarmenten... "Pus parla en català, Déu li'n don glòria". Què volen, aquests, tornar-hi? Estem bé per versos!

El lletraferit se sent ofès de nou i recull uns noms de gent que no ha cremat les naus, les seves, les que per a ell valen més pot-

ser que les canonades...Ballot, enamorat de la llengua; Torres Amat, creador de la Biblioteca d'Autors Catalans; Bofarull, arxiver ~~ix~~ de la Corona d'Aragó; Milà i Fontanals...Tots aquests i d'altres prenen el cabdillatge dels pensaments tan frot, s'ha vist, com els que abans ~~ad~~ dillaven exèrcits i armades...Bonaventura Carles Aribau felicita el seu patró, el qual era banquer, amb uns versos que posarien una primera pedra de la Renaixença: l'Oda a la Pàtria. No hi ha renaixença bèl·lica, però n'hi ha una que manté allò que va caure el 1714 a una part del País. Encara no llegeix massa gent, però el miracle ha començat i amb el temps remourà guspies de cendres apagades com els miracles de debó...Rubió i Ors, patriarca, amb la seva Biblioteca Catalana, dona a conèixer els versos de Vicenç Garcia, el Rector de Vallfogona. Labèrnia, fa un diccionari. El Diari de Barcelona duu a primera plana "Lo Gayter del Llobregat"...Corra la idea d'uns nous Jocs Florals... Malgrat que al Mas devegades s'hi parli castellà, l'idioma no l'han pogut vèncer...

No fa gaire que hem aplaudit el nou rei, que ja ens hi alcem en contra. I sempre és aquí que s'ha de començar. Hi ha una Constitució que per a uns ho és i per altres no i els partidaris del sí i els del no ho discuteixen a canonades. La revolta s'escampa. Els que perden comencen a passar fronteres. Primer la passa Milans del Boac. A fora diuen que ajudaran als revoltats si agafen una plaça forta. Els revoltats creuen i agafen la Seu. Manifest del baró d'Eroles des de la Seu d'Urgell: Ajudeu-nos i us tornarem els furs! Sempre hi ha algú que no els ha oblidat els furs, però són pocs i perden. I al cap de poc és el mateix Baró d'Eroles qui ha de passar la frontera a tot passar. Aquí és un no parar i a fora ara volen que siguem com l'altra gent i, per a fer-nos-ho a ésser envien sol-

dots i canons sota el pompós nom dels Cent Mil Fills de Sant Lluís. I ens volen ensenyar a ésser com la gent a canonades. Ho agafen tot. El País és francès, de nou, durant tres anys. Potser és el temps que ells es pensaven que trigariem a aprendre la seva llengua...

UN NOU AMAGAT DEL MAS

Jo ja hi hagués anat a la guerra. No que em vingués massa bé, però hi hagués anat. Els de casa que hi havien anat abans que jo sempre deien que a la guerra s'hi aprenien coses. Sobretot s'hi apren a viure, s'hi fan amics i es veuen terres noves, es viatja, en fi. De tota manera tot això ho deien els que en tornaven... Van ésser les dones que van obligar-me a que m'amagués.

- Ara, em van dir, si t'amagues, t'amagues i no surts fins que no hi hagi guerra! I no ho sabrà ningú. Te'n vas al Mas de la Riera i ni cap de nosaltres et vindrà mai a veure.

- Pensa que a la guerra n'hi peten molts!

- I que no li vindrà d'un...

- A més a més direm a tothom que hi has anat.

- Aquesta guerra no es pot guanyar. Es anar-hi per ganes d'anar-hi.

- La gent de casa només va a guerres guanyades...

I hi vaig passar set anys, amagat. I mai ningú del Mas em va venir a veure fins a l'any que feia set.

La Pastora, que set anys endarrera estava al ple de les seves gràcies, es cuidava de mi. Em portava menjar cada dos dies, de nits, dient que de dies sempre hi havia gent pels camins vigilant.

- Va fent...- deia la Pastora quan anava al Mas a portar recuits i se li demanava per a mi.

- S'enyora?

- Va fent...

- Pastora, què fan al Mas? - preguntava jo de tant en tant al principi d'aquella amagada contínua.

- Van fent...

El primer any vaig aguantar bé. I el segon. I el tercer...I la Pastora tres anys cuidant-se de mi, i quatre, i cinc, i sis...El que feia set...

- Ara, després de set anys? - va dir la Pastora.

I té, aquella nit de l'any que feia set van haver de venir tots els del Mas, dones, vells, criatures, cunyades, capellans...Ho van veure tots!

- Nois, feia set anys que aquesta noia em venia a veure nit per altra!

Quan durant la cremada de convents, que aquí si la gent no en pot cremar de tant en tant no viu tranquil·la, al celler del Mas de La Riera s'hi van amagar els capellans dels parents de Girona, l'intendent per a evitar enraonaries fins i tot entre la gent de casa, fou el Pastor Vell.

Els Cent Mil fills de diguem-ne de Sant Lluís, ja que hi havia gent que els hi assignava una maternitat més aviat forta, es creïa que teníem dret a reposar. Doncs no hi hagué repòs. Ens creïem que en qüestió de guerres ja les havíem fetes totes, i encara en quedaven de noves. Hi ha alçaments i contra-alçaments, i ara la gent s'alça i es contra-alça a favor o en contra del germà del rei que es diu Carles. Dels seus partidaris se'n diuen carlins. Ens havíem esverat. Les primeres revoltes són sufocades...Doncs no ens havíem esvarat. Hi ha noves i grans revoltes. I sempre a casa! Ens arriben noves que a Manresa s'ha creat una Junta Superior de Govern del Principat de Catalunya que vol tornar les coses al seu lloc i vol acabar amb tots els liberals d'Espanya! De moment, els capellans de poca graduació van amb els de Manresa. La Junta guanya punts, tants, que el mateix rei decideix pujar a Barcelona i fa un manifest dient tota mena de pestes de son germà i dels carlins i anunciant grans càstigs a n'els que vagin amb ells...Doncs sí, ja tenim una nova guerra i aquesta no contra gent forastera sinó nosaltres amb nosaltres perquè de carlins n'hi han pertot i de contra-carlins també. Jo sóc carlí. I en sóc perquè Don Carles, que encara no és rei pot ésser un bon rei. No s'ha provat. Tenir carlins al Mas m'ha costat renyir amb varis parents. Si ésser carlí no presentés dificultats en podria ésser tothom. A més el rei d'ara ha perdut tota l'Amèrica. Amb qui faran negoci els parents fabricants?

El meu germà és carlí. No podia ésser d'altra manera no essent-ne jo. He sortit de casa perquè ell és l'hereu i mana. Però que no en surti de casa i jo el trobi! Els carlins són a la muntanya. Nosaltres també...Ahir nit vam baixar al Mas a proveir. Com que jo anava al davant, cap gos valladrar. L'únic que es va despertar va

ésser el Mosso Gros el qual en temps d'alarma dorm amb un ull obert, com les llebres.

- Senyoret Antoni...!

- A callar, Bertomeu...A muntanya passem més aviat gana. Hem vingut per queviures.

- Però...

- Ja saps que jo no penso com el meu germà, o ell no pensa com jo, però amb tu sempre hem estat amics.

- També me n'és ell.

- Llavors pots quedar bé amb tots dos.

- Justament avui hi ha carlins allotjats...

- A on?

- Al graner.

- El mèrit serà teu si ens dones uns xais sense que se'ls hi senti un bè. I vi...i pa...

Mentre el Mosso Gros prepara el reforç alimentari demanat, vaig al graner. Dormen al terrabastal, tranquils, confiats. Pels fusells veig que són sis. Una descarlinada estaria però que molt bé, però en repressàlia potser rebrien la mare i les germanes...Per sis fusells de menys no deuran pas moure massa brega...

- Senyoret...!

- Tu no has vist res, ni saps res...Només demà, sense que et vegi ningú diràs a la mare que m'has vist i que estic bé.

Els parents cotoners estan que trinen. Amb la pèrdua d'Amèrica ho tenen tot parat.

- Doncs a mi els liberals no em deixen en pau.

- Així el Mas és carlí?

- De qui voleu que sigui...A veure, de qui sou, vosaltres? D'aquest

rei que té la culpa de què tingueu els telers parats?

- Que vols dir que les tornarà a agafar les Amèriques, aquest rei teu?

- Si no l'en fem de rei, no ho sabrem.

- Ja ens ha fotut molta gent, i em penso que si no ho arreglem no saltres...

I ho van arreglar. Van a França i a Anglaterra, aprenen tècniques noves i de nou els telers treballen. Ara vesteixen a Cuba, a Filipines i a la Península en general.

Mentre, la guerra dels carlins es fa senyora i majora de tot arreu. Esser carlí o no ésser carlí, aquesta és la qüestió. Esser-ne, és salvaconduit fatal si et troba un liberal o un "cristino", i no ésser-ne és com portar un "passi" de pena de mort si et troba un carlí. És una guerra inhumana, feroç, cruel, renegable. Es maten parents amb parents i amics amb amics. Amb l'excusa de la guerra es deixen de pagar deutes, es desfan compromisos matrimonials, es cremen convents. Es diu que a Madrid es venen les propietats de les ordres religioses, i que l'Estat es farà càrrec de pagar els capellans. Segur que cobraran poc, com els mestres. No és pas massa estrany que els capellans es facin carlins... Ara s'ha posat de moda afusellar els presoners de cada costat. Els carlins afusellen dos alcaldes i els altres afusellen la mare del cabdill carlí Cabrera. Aquest afusella tres dames que tenia en garantia de la mare d'ell. A fora s'esgarripen i França i Anglaterra amenassen en retirar els internacionals que tenien defensant la causa llavors ja isabelina. Però la guerra segueix i, amb ella, els disbarats de pell de gallina. Don Carles fa bones i es planta davant de Madrid. No hi pot entrar i acaba passant a França. El que no hi pot passar és el comte d'Espanya que seguint fent les barbaritats que feu quan era capità

general de Barcelona, el tiren al Segre, prop d'Arganyà, amb una pedra al coll, perquè no surti. El que sí passà la frontera fou el propi Cabrera empaitat per les forces del general Espartero. El partidari carlí del Mas, també la passà. I ara és la reina en persona la que la passa...

El lletraferit no vol que es perdi aquesta anotació al Diari del Mas:

A on anem a parar? Tot s'apuja. Els mossos volen més diners. Cada dia s'inventen impostos nous. Les dones diuen que anar mudades és cada dia més car. Jo, si al final es casen i me les treuen de casa, mira...però i si les mudo de franc?...

EL CAS DEL MOSSO GROS

Es clar que valia molt. I se li tenien moltes atencions, però llavors un mosso era un mosso. Malgrat això per les festes senyalades tenia cadira a taula i menjava amb els amos. La culpa sembla que fou de Concòrdia que es passava el dia rient. I reia amb tothom. I naturalment també reia amb el Mosso Gros. I ell, aquell riure se'l va creure a la seva manera. Es va imaginar que els riures de Concòrdia eren uns riures particulars, i eren riures generals. I vingué el daltabaix quan van prometre Concòrdia amb un fadrí del seu braç. Sense cap dubte valia més mig Mosso Gros que tot el promès de Concòrdia, però un mosso té fronteres, limitació d'atribucions. Ell, de portes enfora és una mena de cardenal, ara, de portes endins...de portes endins és un mosso. Però no tothom reacciona de la mateixa manera i el Mosso Gros tingué el que se'n podria dir una mala reacció. Per a ell aquell prometatge, tinguent en compte els somriures

que Concòrdia, segons ell, li seguia fent, era un prometatge mal fet. Estar melament amb un Mosso Gros no ha estat mai cap cosa recomanable, però ho és molt menys quan un Mosso Gros posseeix mala sang de resultes d'un prometatge amb trampa. I l'home ja no visqué sinó per a fer-lo difícil primer, aquell prometatge, i impossible més tard. I l'element al qual s'adjudicaren els somriures de Concòrdia tingué un mal festeig. No podia festejar de nits, ja que quan deixava la casa trobava tota mena d'impediments contra el seu festeig: padres a mig del camí, abordades de gossos, garrotades desconegudes... Les vaques, que sempre solen anar fluixes, deixaven el camí del festejador com per a pensar-s'hi a festejar. Ell ja alguna vegada havia pensat que per a festejar sense sacrificis, no seria festejar. I també havia pensat trepitjant aquella mena de camp de mines especials: "Sembla estrany que aquestes animals que deixen aquestes coses facin la llet tan bona! Les disposicions anti-festejaires tinguéren a la fin un èxit relatiu.

- Vols que t'ho digui, Concòrdia -va manifestar el promès- festejarem de dies, encara que ens vegi tothom.

El Mosso Gros va perdre la batalla nocturna, però començà la diurna. Primer fou deixar anar un vesper des d'una morera en ple clatell des festejador. Aquest estigué alguns dies de baixa que foren aprofitats pel Mosso Gros per a ensinistrar el Banyut, als camps de baix a envestir homes i el deixà a punt per quan l'heroic xicot reanuscà el festeig de dies. Foren tres agafades monumentals. Quan el recollien petaquejat de dalt a baix encara tingué temps de dir:

- Mira, Concòrdia, saps què et dic, vine a festejar a casa...

Aquell home resultà un festejador impenitent, a prova de dificultats.

I vingué el casori. S'acordà fer-lo a Sant Sebastià. El Mosso Gros, que seguia essent l'home de confiança del Mas, portava la tartana amb els dos nuvis, els consogres i el capellà de la casa. L'euga, la Galana, anava plena de cascabels els gulas amb el trot airós d'ella escallinquejaven com si cantessin una cançó d'abril. Els nuvis, entre-cuixats, es miraven rient. El Mosso Gros feia tres nits que no dormia i un pensament, un mal pensament, no se li movia del cap. I aquell pensament s'anava esgarriant quan el Mosso Gros tombava el cap i veia aquella entre-cuixada de la felicitat futura. I, mentre els consogres i el capellà parlaven del temps,

- Arri, Galana! - xisclà el Mosso Gros fustejant l'euga sense miraments. La Galana primer no l'entengué aquell ruixat de cops ja que el Mosso mai l'havia xurriacada d'ençà que ella era al Mas. Ella que anava tan contenta amb aquell trot tan airós!, però el Mosso no parava de pegar i la Galana acabà esverant-se del tot i, agafant per mor dels cops, un revolt malament, ella, que els revolts els agafava sempre dolços com vesalina, tartana, nuvis, consogres i Mosso rodaren Pasteres avall sense miraments.

- Aquí no es casa ningú! - cridà encara el Mosso a mig bolcar.

- Ai, Sant Sebastià gloriós, frena! - exclamà el capella del Mas com a darrer recurs...

I aquí hi haguéren dues versions: Una, d'ex-vot, i l'altra que Galana, malgrat el sonat cap-girell, adreà la tartana a mitja costa i pujà nuvis, consogres i capellà a l'ermita, però sense tartaner. El Mosso Gros havia fet un veritable salt mortal.

No, d'eugues com la Galana ja no en erren!

La manera de governar dels governs de Madrid no va bé. Es a dir, hi va i no hi va. Hi va pels que governen, i no hi va per a molts dels governats, i les revoltes i alçaments no paren. A Barcelona que totseguit hi són, s'alcen perquè un tractat de comerç amb Anglaterra els hi fa perdre negoci. S'aprofita l'alçament per a començar a enderrocar la Ciutadella que feu aixecar el rei Felip V. I Espartero, aquell general que havia dit que ens estimava tant, bombardeja Barcelona el dia 3 de novembre del 1842, el mateix dia que un pretendent de la tercera de casa es va desdir del prometatge. Una desgràcia mai ve sola. També hi hagué la qüestió de lleves en aquell alçament o en un altre que ara n'hi han cada dia. Encara no ens hi hem acostumat amb la qüestió de les lleves aquí. Agafar soldats de casa i portar-los fora del País? I ara!

Les tropes governamentals han entrat a Barcelona i Espartero fa reconstruir la part enderrocada de la Ciutadella. Els de la capital no ho perdonaran mai més això. I diuen que un dia a l'altre la Ciutadella serà enderrocada. I ho aprofiten tot per anar contra qui la feu reconstruir. S'alien amb Prim el qual s'alçà a Reus amb Milans del Bosc i van a Madrid amb una divisió catalana. Narváez també hi va des de València. Tots plegats fan la gran entrada a Madrid i el general Espartero en surt. Tampoc acaben de fer el pes a tothom els que manen ara. Es fan noves revoltes, tantes, que la gent ve un moment que no sap ben bé per què les fa.

Reina nova: Isabel·la II és major d'edat. Què voldrà, ara, la gent? Què voldrà? Ja se sap. Ara són els obrers... què més volen els obrers! Diu que volen més diners. Què en volen fer els obrers, dels diners? Es que en volen tenir tants com els amos? A quina mena de món ens ha tocat viure? Ara, ara, haurien de sortir les tropes al carrer per a fer llaurar dret a n'aquesta gent. Si el govern

no en té prou amb els soldats de les casernes, li oferirem voluntaris nosaltres!

Ara es revoltent carlins amb republicans. Ep! n'haurem de parlar d'això. Es una mala societat. Si es tira endavant jo deixo d'ésser carlí. A menys que Don Carles sigui un rei republicà, és clar. No es va bé, no es va bé, no es va bé. Manca autoritat. Si un govern mana ha de manar i a qui no creu, garrotada... Però hi ha tanta gent que no creu. El govern, quan el creuen en algun lloc, el descreuen en tres d'altres. Jo, la veritat, no voldria governar d'aquesta manera. Què s'hi deu trobar governant que sempre n'hi ha que no governen i volen governar?

La que faltava: Ara la reina s'ha casat amb son cosí! Mossèn Jaume Balmes, el qual n'havia endevinades moltes, deia que la manera d'acabar les canonades amb els carlins era que la reina es casés amb Don Carles. Llavors la cleràcia ja no tenia la influència de temps endarrera, no se'l cregué i heu-vos-en aci els resultats: El nostre Carles VI al saber la mena de casament que ha fet la reina, i aconsellat pels anglesos, donadors de consells de tota la vida, es tira al carrer a defensar els seus drets a canonades. Cabrera torna de fora. Tornem a viure en carlí. Tothom està del nostre costat... Ens ho havien dit per animar-nos. Al costat hi tenim poca gent. Ni els duaners francesos que no deixen entrar al comte. I malgrat que els nostres homes diuen i rediuen que ja no són els d'abans, les tropes del govern, que són moltes més que les nostres, ens tornen a fer callar i Cabrera ha de passar la frontera de nou.

I què? Diuen que a França s'hi ha proclamat la República. Ja els hi està bé. Ara sabran el què és no tenir rei. Oh, mentre aquí no es vulgui fer igual! Sempre hi hem anat a remolc dels francesos

malgrat haver-nos aixecat camises tantes vegades. Venen de França partidaris dels reis. Són gent de totes prenes i no es cansen de dir que ai de nosaltres si ve la República aquí! I aquí es veu que hi ha gent que la vol perquè no està quieta. I sempre el País va al davant amb aquestes coses. I tornarem a rebre!

Per veure si s'aturen els aldarulls a Madrid ens han tret les garanties consitucionals. Ara no tenim garanties. Al Mas anem fent com sempre. Potser n'hi havien massa de garanties! O és que el País fa de debó, por a Madrid? Quelcom hi deu haver perquè Prim pregunta en ple Parlament si els catalans són o no són espanyols. Si ho són, diu, torneu-lis les garanties constitucionals, i, si no ho són aneu-vos-en de Catalunya i deixeu-los que no us necessiten per a res! No hi estic massa d'acord amb això però aquest home és un home valent. Segur que se'n farà la carrera...No s'està quiet en lloc. A Madrid les coses han canviat i ja hi torna el general Espartero...Ara ens les havem amb una cosa nova; Una vaga general. Diu que no treballa ningú. Al Mas treballa tothom. No faltaria més! Enlloc de fer vaga general que diuen que vol dir que no treballi ningú, el que s'hauria de fer és un moviment per a treballar més. ..

També són tossuts els carlins! Les coses s'han de fer quan es poden fer...El nostre Pretendent ve de Mallorca, desembarca a Sat Carles de la Ràpita on algú li degué dir que li esperava tothom, i no l'hi esperava ningú. On eren els carlins? Amb carlins així no anirem gaire lluny. Potser es va precipitar l'home...Els van fer presoners a n'ell i al general Ortega. A n'aquest el van afusellar i, al Pretendent li diguéren que si renunciava als drets el deixarien marxar. Es clar que hi va renunciar, però quan va ésser a França va dir que se'n desdía! Què haguéssin dit tots, si

hagués fet altrament? La qüestió és anar contra aquest govern i els que siguin que no volen ésser carlins. Ja que, per ara, a canònades no hi hem pogut fer res, hi anirem contra trencant paraules donades, insultant-los...I que entre tots fem suar a Madrid es veu perquè els governs canvien cada dissabte. Quan agafa el poder Espartero, el treu O'Donnell. A O'Donnell, Narváez, A Narvaez, Armero, a Armero Isturuzi i a n'aquest, novament O'Donnell.

Hi ha una pausa en els conflictes interns. Tothom mira al Marroc. Prim ja fa temps que és general i s'ha especialitzat en suprimir moros. Té voluntaris catalans als quals fa un vibrant discurs en català abans d'una batalla. Els recorda glòries passades, surten els almogàvers...però hi afegeix que si no es porten com cal els afusellarà a tots. Home! Es clar, aquells voluntaris mataren tots els moros que poguéren!

A França un nebot de Napoleó, després de varis empresonaments -a França de vegades també han manat gent empresonada-, arriba a president de la República, i, de president de la República a emperador. Això costa la deportació de centenars de possibles protestadors a Caiena que aquest sí que no arribarien a governar mai. I ja no hi ha República a França. On són aquí, uns republicans que comencin essent republicans i acabin emperadors?! Després hi haurà qui ens critiqui perquè ens volem enmirallar amb les coses franceses... L'emperador, entre altres epissodis prepra una expedició aliada contra Mèxic que no havia complert un tracte. Una qüestió econòmica, en fi. Qui deu ha de pagar. I tenia raó l'emperador. Prim era dels aliats i va a Mèxic a fer complir la llei. Però diu que no ho veu clar -ell les coses de França no les veia mai clares- i es desafia. "I si no em volen portar els vaixells espanyols, diu, me n'entornaré amb els anglesos" que també s'havien desaliat.

L'emperador s'ho fa sol, deixa tropes franceses a Mèxic i fa rei del país a Maximilià, germà de l'emperador d'Austria. Potser la seva gran intenció era posar reis a totes les repúbliques que llavors hi havien, la qual cosa no deixava d'ésser una intenció molt raonable. Els Estats Units, que havien deixat d'ésser estats desunits, ja comencen a veure's en cor amb tothom i exigeixen la retirada de França de Mèxic. Què havia de fer l'emperador? Mèxic sempre ha estat molt lluny de França. Treié les tropes de Mèxic, però hi deixà un rei. Ara, els mexicans no el volguéren i l'afusellaren. La culpa fou dels mexicans...

A-Prim, al tornar, l'ha recriminat molta gent per haver-se desentès de les coses de Mèxic. La reina, però va dir que Prim havia fet una cosa molt ben feta del desentendre's de Mèxic. A despit de la declaració reial, Prim és encamellatajat a la camarilla de dalt, i ara conspira a Brusel·les. Estem en el temps de les conspiracions. Si un no conspira no és ben vist, i aquí conspira tothom. Mentre Prim ho fa a Brusel·les, Pi i Margall i Castelar, dos republicanassos, ho fan a París, i els carlins conspiren a tot arreu. Prim passa de conspirar i prou i organitza moviments revolucionaris a Catalunya, Aragó i València, però la cosa falla. Més Prim és de Reus i desembarca a Gibraltar on convenç o acaba de convèncer a l'Almirall Topete i van a parlar al poble a Cadis. Allà s'hi afegeixen uns generals que havien estat desterrats a Canàries i entre tots organitzen una sublevació general i es planten a Madrid. La reina que estiuejava prop de la frontera al veure que les coses anaven malament, només tingué de fer un pas per a passar-la.

S'aprofita la passada reial de frontera i carlins i republicans proven. No se'n surten. Qui ens ha de governar? Uns volen que ho faci un rei alemany, altres el fill de la reina Isabel... Prim pica

a la taula i ens porta un rei italià, Amadeu, aquell dels duros! I quan el nou rei entrava, uns trabucaires a sou trabuquegen el General Prim.

El pobre Amadeu ho troba tot trasbalssat. A Barcelona s'havien revoltat, amb Clavé, home de cores, pel mig; s'havien revoltat a l'Empordà, niu de federals, s'havien revoltat els carlins...

Els carlins aprofiten l'esvalot que ocasionà la mort del general i tornen a la palestra. Una vegada o altra valdrà, diuen. I ja, per a veure si val, don Carles fa sortir allò dels furs i diu: Si un rei us els va prendre, un altre rei us els tornarà. I que tinguin entès, els catalans, que hagués estat l'únic rei que els hi hagués tornat els furs. No se'l va creure i aquella fou una carlinada més... No se'n sortí Don Carles. Hi ha gent que no se n'ha de sortir mai, es veu.. Ja ho sabem que no ens en sortirem, però som carlins. Es com quedar dels darrers d'una cursa i no per això deixar de córrer una i altra vegada sabent, per endavant que l'últim lloc serà sempre el nostre. El carlí-carlí és carlí fins anant al darrera. N'hi ha que si no guanyen, pleguen. Nosaltres, no. Que cada vegada som neys? Els que pleguen no són carlins, no són carlins de llei. N'eren, quan algun cop es pensaren guanyar. Esser carlí, és esser-ne perdent i a prova de dificultats. Un carlí és més carlí quan sap que no guanyarà mai. Quants més pocs siguem, més carlins serem. De carlí se n'és o no se n'és. Qui és que va així pe món. No ningú, només nosaltres.. I de carlí no en pot ésser tothom. Si tothom en fos, quin mèrit tindria ésser carlí? Es com una malaltia ésser carlí, però una malaltia ^{inguarible} que no la pot agafar tothom, només els carlins!

EL SENYOR JORDI

El senyor Jordi era un senyor. Tot un senyor. Un senyor que no sols hi anava vestit de senyor sinó que tot ell senyorejava, al caminar, enraonant, menjant...Mai més es faran les barretades amb la gràcia que les feia el senyor Jordi. I de vestir? Sempre anava al punt, amb pantalons que donava la impressió que sortien de la capça, unes americanes sense cap arruga, armilla amb cadena, coll ~~frat~~, del trenta-nou, i bigoti, bigoti amb unes guies impecables, poderoses. I mai ningú el veié en còs de mànegues. Era senyor de Liceu i per a seguir un do de pit d'un tenor que en fes, hauria fet la volta a Espanya. Per la música s'hagués deixat tallar un braç. Ell era el Liceu quan hi tiraren bombes i fou l'únic que no es mogué del seu seient, quan tothom fugia, dient a grans crits que una bomba, per bomba que fos no podia deixar a mig fer una representació d'òpera. Si per a la música no es fan sacrificis, ja em diran perquè els guarden, els sacrificis!, deia.

Encara a dalt hi deu haver un gramòfon de trompa, una trompa verda i negra, que era el seu deliri, el seu refugi. Quan les coses li anaven bé, tocava el gramòfon, i el tocava quan li anaven malament les coses. El tocava a taula i a l'habitació ja que sense un bon concert no menjava a gust i no es podia adormir.

- Home, Jordi -li deia la seva muller- no els podries deixar per a demà aquests cops de bombo?

- Són cops de bombo de la Filharmonica de Filadelfia, Margarida!

El senyor Jordi era senyor de banys de mar amb aigua calenta, de fer manilles amb les forces vives, i de convidada general per la Festa Major. Durant aquesta tenia els músics allotjats al Mas i, acabada la Festa li feien un concert especial per a ell. Un any

se li deixà tocar el contrabaix una estona i el senyor Jordi, malgrat que fallà la darrera nota perquè els dits se li embolicaren amb les cordes, d'agraït, regalà dos vedells a l'orquestra.

Com a tal senyor que era, era cristinista i no podia sofrir que li toqués la reina. Predicà la guerra santa contra els carlins i de por que aquests fessin trontollar a donya Maria, pagà de la seva buxaca diversos escamots per a combatre'ls. D'ençà del senyor Jordi, al Mas hi entrà la política, aquella política que encomanaven els diaris i que tantes desviacions portaren a nombrosos famílies. La gent no es podia estar de discutir a casa i on fos, equips governamentals i minories, decrets i discursos... Al Mas, ja se sap, n'hi havia varies de polítiques, i s'arribà a interrompre, per a parlar-ne, més d'un concert dels havent-s-dinat que feia el senyor Jordi. El senyor Jordi no s'ho sabia acabar.

- Preferir la política a Carusso...-deia alçant les mans enlaire.

I vingueren unes eleccions. I les eleccions s'han de guanyar, com sigui, però s'han de guanyar. La gent benestant visità el senyor Jordi.

- Hem de guanyar, senyor Jordi, hem de guanyar! Si guanyen els altres despedeix's d'òperes i concerts. Són capaços de fer un mercat al Liceu aquesta gent si guanyen. Miri, nosaltres paguem els vots a duro.

- Quants ne voleu?

- Quants més, millor. Pensi amb la música...

D'altra part els altres també les volien guanyar les eleccions. Ells no compraven vots, però un dels hereus consorts donà cinc duros barrats a cada mosso per urna que trenqués...

I fou en una d'aquelles campanyes electorals que un candidat feu

una intervenció que es faria famosa.

- Què voleu, pel poble?

- Un pont.

- Us hi farem un pont!

- No tenim riu.

- Us hi farem un riu!

Perderen els del senyor Jordi. I ell de pensar que es podien acabar òperes i concerts al Liceu i que en patís la música s'enllità de mala malaltia. Morí quan el gramòfon, que tenia al costat del llit, era a mig tocar una Fantasia de Schumann. Malgrat les coses de la política el Mas se l'estimava al senyor Jordi i, respectant les seves afeccions musicals, l'enterraren amb orquestra la qual acabà de tocar pel pobre senyor Jordi aquella Fantasia que el gramòfon havia començat i que el senyor Jordi no havia pogut escoltar entera.

Han portat el rei Amadeu al País. Volen quedar bé, es veu. I el rei en resta encantat. Li mostren fàbriques, li ensenyen Montjuic, li demanen coses...de tot diu que sí el rei. Si en pogués estar aquí governaria a gust, diu. Però ha de tornar a Madrid. Els polítics es barallen cada dia, es baralla tothom. El rei no sap per on girar-se..."Això és una casa de folls!" diu. Però encara no ho havia vist: Guerra civil, la qüestió colonial, un atemptat, el conflicte dels artillers...I el rei s'ho pensa dos cops, i: "Bones tardes tinguin, senyors", diu. I se'n torna a Itàlia. Allà potser no serà rei, però viurà tranquil. Fou dels únics que no passà la frontera de França. Sortí per Lisboa. Llàstima de rei, amb aquells duros que feia!

Què farem, què no farem... Com els francesos! Ja tenim la República aquí. Primer president: Pi i Margall. Acabarà fent-se emperador, com el darrer Napoleó de França? No. La gent s'havia acostumat a conspirar i el qui va inventar el mot se'n sentiria orgullós de com el fem servir aquí! El President ha fet ministres, governadors, directores generals i diputats catalans. A Madrid s'esvaren. Ui, ui, on anem a parar? Ens vesteixen, ens governen, ens dicten lleis,,, ens treuran la capitalitat i ens faran parlar català! L'exèrcit republicà falla. La gent, a la capital, fa befa dels oficials. Ja hi ha aldarull. Figueres s'avança i passa la frontera. Pi vol una República Federal, i els que es diuen federals la volen a la seva manera. Pi, plega. Puja Salmeron, i les coses empitjoren. No se sap al fi, quina mena de República tindrem. Al Mas, que al morir el pare no erem massa carlins en tornem a ésser per si els successors de Don Carles troben la manera de que es pugui anar a parar el sol amb tranquil·litat. Han perdut sempre els partidaires de Don Carles, i tornaran a perdre, però són els únics que no han governant mai. Salmeron no vol signar unes penes de mort, i plega. Puja Castelar i en signa. A l'hora dels discursos no n'hi ha un altre, però ara la gent ja no està per a discursos. Castelar vol restablir la disciplina militar. L'Exèrcit ha de salvar la República, es cansa de dir. Ho va endevinar a mitges perquè al cap de poc després d'un gran discurs a la Cambra demanant la votació, la perd, i el General Pavia, el qual esperava al carrer el resultat, diu, de la votació, entra a la Cambra al davant de la Guàrdia Civil a espantar diputats. S'acaba la República. Ha durat poc, ara que ho començaven d'haver republicans.

Desorientació general. Qui l'ha de governar, aquest país? Tothom vol governar però no governa ningú... S'estriculeja, es conspira...

Els carlins, tossuts, ho torn^{en} a provar. Duren una mica més que altres vegades, però tornen a perdre. Perdent els carlins, els generals que guanyaren creuen que ja ningú els ha de fer fer batalles i el general Martínez Campos fa venir Alfons XII el qual estudiava a Londr^e. El nou rei desembarca a Barcelona i se li fa una gran rebuda com cada vegada que hi arriba un rei. Alfons XII no té més boca que per alabar-nos. No te'ls creguis, li diuen a Madrid, no parin de demanar i si se'n fa cas es tornaran a fer amos de la Península...

Ara que tots parlem castellà tornen a sortir paperots en català. També són tossuts, aquests...I ho volen arreglar tot amb papers. Si no han arreglat mai res els papers!

El lletraferit se sent ofès davant aquestes declaracions, i escriu al marge de la plana: Doncs potser sí que els papers arreglaran coses. La llista, per ara, és aquesta: La Gay Saber, Calendari Català, La Veu de Montserrat, La Il·lustració Catalana, la Renaixença, l'Avenç, Lo Rat Penat...Qui s'ho podia pensar uns anys endarrera! I Valenti Almirall ha convocat un Congrés Catalanista i hi han anat 1200 representants...

Ara sí que es parlarà de nosaltres! A Barcelona s'ha inaugurat l'Exposició Universal. Quina enveja deuen tenir a Madrid...Ha mort mentre, Alfons XII, i a l'Exposició hi ve la Regent amb el reiet, Alfons XIII, i s'hi fan uns Jocs Florals. El propi cap del govern, Sagasta, "S'obre la festa" va dir en català...A veure, a veure, si els catalanistes a la fi es sortiran amb la seva...De moment han aconseguit enderrocar les muralles de la Ciutadella edificades per Felip V quan esborrà el País del mapa. A casa no se n'havia estat

mai de catalanista aquest darrer temps. El pare no n'era. Deia que ell només era carlí, que ja n'hi havia prou. Quan Don Carles va dir que tornaria al País els furs que un seu passat havia tret, el pare, pel qual tot el que deia Don Carles era ben dit, va trontollar una mica. "Si Don Carles ho diu..." Que a Madrid ens vagin tant a la saga, de tota manera, és que ésser catalanista deu ser una bona cosa...

Ara la gent comença a llegir diaris que van plens de noms i de discursos. Dos noms n'ocupen les primeres pàgines: Cánovas i Sagasta. I la gent es fa més liberal o conservadora segons quin dels dos fa temporada al cap del govern. També hi ha partidaris de la República unitària i conservadora que acabadilla Castelar, aquell dels discursos; de la República revolucionària que porta Salmeron; dels federals dirigits per Pi i Margall, i és clar, dels carlins. La gent pot triar.

Aquells dels paperots, que deia el meu pare, s'engrandeixen. Han fet una assemblea a Manresa. Volen l'autonomia, diuen. I fan noves assemblees a Reus, a Balaguer, a Olot... No són quatre senyors de casa bona, no... Autonomia, autonomia, jo, francament, no ho sé, tot d'un cop els dono la raó a n'aquesta gent. Es diu que ens ho han de donar, si ens donen res, a Madrid. Jo demanaria més que l'autonomia. Em sembla que seria dels que diuen "o tot o res!", però potser la gent de Manresa sap on va i anirà demanant coses a poc a poc. Tot són sistemes. Potser ara ja no és el temps de les canonades. Mira que si els dels paprs se'n sortissin!

Uí, el poble no està per autonomies ara. Ara hi han treballs a Cuba i a Filipines. Al Mas, a l'hereu li han redimit l'anada a Cuba. Després diran que els diners no serveixen per a res. Sí, el

que hi ha d'anar en lloc d'ell ha vingut al Mas i ha dit que si ell torna de Cuba ens en recordarem...Poc en torna cap, de Cuba.

No fem net, no fem net. Ara tirem bombes. A Martinez Campos, al Liceu, a la processó de Santa Maria del Mar...Diu que són els anarquistes. Es treuen del país. No els pogueren treure tots i un matà a Cánovas.

Ara pla! La pitjor plaga que ens podia caure al damunt: la fil·loxera. Amb això no hi valem reis, generals, ni tiradors de bombes. Hem quedat sense vinyes. I la malura ens ha vingut de França. Ha estat la passada de frontera més desastrosa del segle. La pèrdua de les vinyes no ens ha deixat temps de pensar que entre tant s'havia perdut Cuba i Filipines. Els catalanistes i Pi i Margall diuen que ja feia temps que deien que a Cuba se'ls hi havia de donar l'autonomia. Quan a Madrid ho van volguer fer, van fer tard. De moment han tornat tropes de Cuba. L'hereu ho ha sabut i s'ha amagat França endins. Per a segons quines coses sempre va bé tenir frontera a prop. De totes maneres el ciutadà que va anar a Cuba en lloc d'ell no en tornà. I no per qüestió de guerra, és a dir sí i no ja que si no hi hagués hagut guerra no s'hauria pogut passar ni casar-se amb una mulata com sembla que es casà. L'hereu pogué passar-la aquest cop, la frontera, sense presses...

Aquell reiet de l'Exposició ja és tot un senyor rei i pel maig d'aquest any, son al 1902, el mateix dia que al Mas acabem les quadres nves, Alfons XIII es presenta a les Corts.

I tampoc s'està tranquil amb el rei nou! Sempre hi han coses per a no estar-ho. A fora, no ho sabem, però aquí els de Madrid obliguen als mestres, que cobren tan poc, a no ensenyar amb altra llengua que la castellana. Que no ho veuen els mestres, que els nos-

tres vaillets no els entendran si els hi parlen en castellà! Ben net que tenen raó els catalanistes. I en moltes coses, vaig veient.

Els diaris diuen coses que no agraden als militars i aquests assalten el Cu-Cut i la Veu, a Barcelona. (Al marge hi ha una nota del lletraferit: En la qüestió d'aquest assalt recordeu un nom, Francesc Macià).

Els governs no agraden. Els més descontentats són els republicans als quals, naturalment, no els pot agradar cap govern de la monarquia, els regionalistes, els liberals i els carlins -el meu pare tenia les seves raons per a ésser-ne de carlí. Ells sempre hi han anat contra el govern, governés qui governés, i mai han cridat "Visca el rei" a cap rei de Madrid-.

Aquí anem bé. Els catalanistes progressen a ulls vistos. Tenen bona gent que va al davant. S'ha fet la Solidaritat Catalana i n'és president Prat de la Riba -el qual ja actuava quan les Bases de Manresa-, i sona molt un nom també: Cambó. Es de Verges, i a Verges quan se'ls hi posa una cosa al cap...! Com que les files catalanistes van creixent, a Madrid fan venir el senyor Lerroux, espanyolista, per a distreure els obrers.

Això tampoc ens agrada al Mas. Han tirat una bomba al rei quan venia de casar-se. Amb bombes no arreglarem res. El tirador es diu Morral i era deixeble de l'Escola Moderna, de Barcelona. Una escola que ensenya a tirar bombes? A Madrid ho diuen...

Això ha portat una temporada de disbarats. Tothom mirava qui en faria més. Ara al Marroc s'hi tornen. Hi ha gent que no vol que s'hi vagi. La sortida de soldats i reservistes de Barcelona porta aldarulls. Com gairebé sempre que n'hi han hagut es cremen convents. A Madrid piquen fort quan de Barcelona es tracta. S'afusella a Ferrer, director de l'Escola Moderna i, a fora, li fan monuments. Qui va errat?

Han passat uns dies que hi ha hagut de tot. La gent ha agafat por. Es la Setmana Tràgica.

Els fets del Marroc han portat cua. Socialistes i republicans diuen que el Marroc s'ha de deixar que només ens costarà diners i vides, que el territori és dels moros i que els moros tenen tota la raó de volguer-lo. Conservadors i liberals diuen que no s'ha de deixar i que, per damunt les vides i els diners hi ha l'honor...

AMAGADA COL·LECTIVA

- Feia molt temps que no s'havia amagat ningú al Mas, però ara em pence que som molts. Això ja sembla una fonda.

- Callem...puja gent.

- Ens hauran descobert?

- Bé, què fem?

- Als armaris!

No, no els havien descobert. Eren els de Palau que digueren que ells també hi tenien dret a amagar-se..

-Però, on aneu, desgraciats?!

- Sí, ja veiem que són molts, però a casa no hi estàvem tranquils.

- Mira, si ens troben, que ens trobin a tots.

- Jo seria partidari de què els capellans es desensotanessin. Si ens troben i els veuen a ells estem fotuts.

- Pasqual...

- Mossèn Ribot, si en aquests moments un no pot dir que està fotut ja em dirà en quins moments ho pot dir. Què vol que digui, que no n'estem, de fotuts?

- Mira, Pasqual, fota-ho com vulguis. Potser tens raó.
 - Es que, nois, som molts. Potser heu exagerat.
 - Veuràs per què t'has amagat, tu?
 - Jo quan vaig veure que aquí feia dies que no es deixava veure per casa ja m'ho vaig pensar que seria al Mas.
 - Però per què heu vingut tots al Mas?
 - Perquè hem pensat que els que ens busquen s'hauran imaginat que al Mas feia molt temps que la gent que cercaven n'era fora.
 - Suposo que aquí hi haurà menjar...
 - Per a tots?!
 - I si hi hem de passar temps, amagats?
 - Que us hi vingueu a amagar al Mas, no m'està ^{gaire} gens bé, ara que al damunt us hagi de mantenir no me n'està gens, de bé.
 - Això ja m'ho pensava.
 - Doncs si t'ho pensaves, per què venies? Jo si mai em passés pel cap d'anar-me a amagar fora de casa el menys que faria seria anar me a amagar amb fiambarrera...
 - Bé, ens treiem les sotanes o no?
 - Val més prevenir, val més prevenir...
- Era rar, ja se sabia, unanimitat al Mas, i tampoc n'hi hagué en aquella amagada col·lectiva. Tothom cridava. I fort.
- Vosaltres no sabeu ni amagar-vos.
 - No, si mai no ens heu pogut veure. I potser m'estimaria més que em trobéssin a casa que amagar-me aquí, ja veus què et dic..
 - Per a mi ja hauries d'ésser fora.
 - Si se'n va ell, ens n'anem nosaltres.
 - Ja podeu marxar tots!
 - Jo si he vingut ha estat per a fer-vos companyia...

- Que t'hagis vingut a amagar, d'alguna cosa deus tenir por.
- Home...potser sí que...
- Tu? Tu hi hauries de passar tota la vida amagat. Igual que el notari!

Tiquen.

- Als armaris!

Es un dels mossos.

- Senyors, els crits de senten de la carretera. Això no és amagar-se.
- Que no ho saps que hi ha gent que no sap ni amagar-se?!
- Qui ha començat a cridar?
- Crido per què sóc a casa.
- El que tu vols és amagar-te sol. Sempre ens has tractat a codillo, a nosaltres.
- Tu, valdria més que et cudiéssis de vigilar a la teva dona!
- I tu, en qüestió de dones, hi hauries d'estar sempre d'amagat. Seria la manera que la teva dormiria tranquil·la.
- Si hi poseu dones pel mig ens tornem a posar les sotanes!
- A més de quatre, d'aquests, els convindria confessar-se.
- Si voleu, us confessarem a tots.
- N'hi ha que farien trampa.
- Si ho dius per mi...
- Per tu i per molts!
- Sempre has anat contra nostre, tu.
- I hi aniré!
- A veure, a veure...Algum cop a n'aquesta casa s'ha anat tots a la una.
- Pas jo!
- De Granollers havies de ser.
- Podeu dit res, els de Girona. Us mereixeu que els rius que teniu

us neguin els baixos de tant en tant, i els alts i tot us haurien de negar!

- Deixeu-me dir, carai! Deia que, alguna vegada, no sempre, s'havia anat a la una. I ara, per crits que hi hagin hi hem tornat a anar.

Ens hem o no ens hem amagat tots?

- N'hi ha hagut algun que s'ha amagat ben bé per ganes d'amagar-se.

- D'acord, en l'amagada hi ha qui té més mèrits que altres, però tots som aquí per amagar-nos, no és veritat? I això no ho discutí perquè són ganes de què ens tornin a sentir de la carretera. I, si ens hem d'amagar, amaguem-nos amb seny.

- A casa tots, no?

- No.

- No? Doncs què hi feu aquí?

- Deixa'm dir, home...No vull treure drets a ningú. Posem, posem, per a tenir una base, que tots portem la camisa bruta...espèra't, home, sí, ja ho sabem, n'hi ha que la hi porten més que els altres. Però tots tenim més o menys, por.

- Veuràs, por...

- Doncs si no tens por, què hi fas aquí?

- I tu?

- Jo sí que en tinc. I per això m'amago.

- Puc tirar endavant, o no? La solució és canviar de casa.

- Com vols dir canviar de casa...Ja hi han canviat tots sense tenir-hi cap dret.

- Cap dret, cap dret...Tu series prou mal parent per a deixar-nos agafar a tots.

- Si hagués d'anar per mi...

- Es que et penses que si ens agafen a nosaltres no t'agafaran a tu. I si m'agafaen a mi fora d'aquí seré el primer de dir on t'amagues,

i potser sense que m'agafin ho dirè on t'amagues!

- Calleu! Aquí, ara, no hi ha rancúnies passades, ni hereus, ni notaris, ni capellans, ni propietaris, ni metges, ni res. Aquí ara tots som iguals: Amagats.. Doncs, repeteixo, amaguem-nos amb seny que no n'hi ha hagut mai de seny en aquest País que si n'hi hagués hagut ja no ens hauriem d'haver amagat. Si ens volem amagar bé només hi ha una solució. Càlma't, home, càlma't...Els del Mas Gran que s'amaguin a Palau, els de Palau, a Girona, els de Girona a Granollers, els de Granollers a Figueres i els de Figueres, a França..

- Es clar, nosaltres a França.

- Hi aneu cada dos per tres per gust, bé hi podeu anar per a amagar-vos-hi. Si els que ens volen agafar veuen a cada casa a gent que no hi comptaven, pot passar que no diguin res.

- I si diuen?

- Oh, si diuen i prou...

Amb tot, la proposta del notari es va acceptar. El que s'esdevingué fou que tota aquella gent es va amagar de franc. Si de debó hi havia algú que va pensar en cercar-los, degué pensar que tots plegats qui sap on serien ja...

Ja era hora que hi haguéssin guerres a fora! Ara a França sabran el bo que hi dóna a tenir una guerra a casa. Com és de suposar, aquí som francòfils i germanòfils. I malgrat les males temporades que els francesos ens han fet passar tantes vegades, voluntaris del País han anat a ajudar-los. Un d'ells, un mosso del Mas. Ha escrit alguna vegada i ha dit que aquesta és la guerra de les guerres. Hi ha batalles que duren dies i dies per a fer quatre passes endavant i tres endarrera. La gent mor que fa por. Hi ha tantes bales que és impossible que una o altra no et toqui. I canons, uns canons que no s'havien vist mai. Per a no perdre o per a guanyar una trinxera, que és un forat que te mig metre d'ample, hi peten milers de ciutadans. No es compren com es mati tanta gent i encara en quedi. No n'hi ha prou en fer la guerra per terra i per mar, que ara es fa pel cel, amb avions... Els alemanys el que volen és aixafar França i, per aixafar-la, no miren prim. A més de portar barrets amb punxa, tenen submarins que enfonsen tots els vaixells que troben siguin d'on siguin... La darrera carta era feta des d'un hospital, i el voluntari deia que allò era reposar i que si ho hagués sabut s'hauria deixat tocar molt més aviat. Aquí no hi ha canonades a prop. Només se senten al lluny. Ara es diu que la guerra farà un tomb perquè els americans s'hi ficaran. M'han tret de l'hospital just quan entraven els americans. Sembla que venen a Festa Major, i van mudats! Com que no tinc el braç massa bó per actuar com mesos endarrera m'han fet capità de les mules. Això ja ho havia fet al Mas i hi faig bon paper. Això sí, primer són les mules que res. Porto les mules més decidides del Batalló. En coneixen i més d'una vegada m'han fet favors que no seran mai pagats. Flairen les canonades per a mi abans que els artillers dis-

parin i, per les primeres saben si serà un canong de distracció o si hi haurà canonades per estona. Quan saben que les canonades han d'anar per a llarg, no paren fins que jo els porto posant-hi una muntanya pel mig. Fa poc, carregades amb canons petits, a l'arribar a un determinat lloc no hi hagué qui les fes caminar més. Jo, com sempre, ho vaig provar amb bones paraules. Algú no va tenir paciència i s'hi feu a garrotades. Impedir aquell tracte em va costar rebre més d'un cop que anava dirigit a les pobres mules. Sempre més m'ho van tenir present allò. Al veure que ni les garrotades les feien tirar, vaig mostrar-lis un grapat de garrofa. No es mogueren.

- Senyor - vaig dir a l'oficial-, si així no s'han mogut, aquestes mules hi faran mort i vida, aquí...

Fou el dia que es va concedir a les meves mules una medalla militar. A poques passes d'n s'havien aturat hi havia un camp de mines que, de passar-lo no haguéssim quedat ni mules, ni mulers, ni res de tot el que venia darrera nostre...

Aquí no hi ha guerra de canons però hi ha guerra de diaris, de governs, guerra a les Corts, guerra entre obrers i patrons (aquesta, armada). Els diputats catalans demanen l'autonomia. Al govern d'avui hi ha Romanones, un senyor amb bigotí que porta una sabata llarga perquè té una cama curta, que encara que sembli estrany diu que si ha d'anar per a ell que hi haurà autonomia. Però Maura diu que no. Es mallorquí. I aquest "no" deu ésser la paga d'haver-li tret sarrains de Mallorca el rei Jaume Primer sense el qual potser encara n'hi hauria de moros a Mallorca, i el senyor Maura s'hi hauria de passejar amb xilava, babutxes i caperutxa. A Madrid han dit que no hi ha Estatut. El pare em deia que els catalanistes hem de fer com els carlins que mai els acaben, per "nos" que digui Madrid. El

pare deia que a Madrid donen molt poques coses i que si mai ens donen un Estatut serà un Estatut que farà riure. El pare deia que a Madrid ~~hauran~~ ho volien tot per a ells i que del País en trèien les millors contribucions de la Península, que aquí pagava tothom i que si nosaltres no paguéssim no hi hauria cap ministre que pogués portar barret. El pare deia que si una vegada ens avinguéssim tot*/i* fèssim vaga de pagar contribucions a Madrid ens donarien tot el què volguéssim. El pare deia que, per a Madrid, l'autonomia era una qüestió econòmica, i que era per aquest costat que havien d'anar els trets. Amb un parell d'anys de no pagar, tindriem totes les autonomies que volguéssim... Cambó, el de Verges, se'n feu un tip de demanar Estatuts. No n'hi donaren cap.

Ara no treballa ningú. Al Mas encara treballem. Es declara l'estat de guerra. Hi ha un comitè de vaga que va a la presó -Besteiro, Largo Caballero, Anguiano, Saborit...alguns d'aquests algun dia manaran, com la majoria dels que en aquest país han anat a la presó. Els governs comencen relliscant i acaben caient. Ara hi ha hagut moviment de govern perquè l'erari no pot pagar els sous dels mestres de 1.500 pessetes l'any. Es protesta perquè la plaça va cara. El govern de torn declara l'estat de guerra. Els atemptats no paren. Cauen obrers, patrons, arquebisbes, Layret l'advocat dels pobres, El Noi del Sucre...I quan aquí batem, el Marroc altra vegada. I aquesta vegada ha anat fort, fortíssim. La gent vol saber coses i el govern calla, només porta soldats al Marroc on es diu que els moros van estar ben a punt de fer-se amb tot el Protectorat. Degué passar quelcom lleig al Marroc, un mal-entès o una gran badada a les altures, però no es diu. Se'n parla al Congrés. Es demanen responsabilitats. Algú diu que s'ha de fer una acusació oficial al Congrés. Aquell senyor de Verges s'hi apunta i demana responsabili-

tats en gran. Es toquen generals, ministres, Alts Comissaris...es toca tot. Enrenou general. Hi ha presoners al Marroc, l'Estat va fluix - ja no pogué apujar el sou dels mestres-, i un miner del Nord diuen que pagant ha obtingut l'alliberació d'aquella presoners...Els governs, per més que n'hi hagin, no se'n surten.

El capità general de Catalunya, Primo de Rivera, al veure que la gent de levita i barrets florejats no valen, fa un govern de sabres. I a callar. S'han tret tots els governadors civils. En algun lloc tampoc hi feien res. Hi ha delegats militars i policies als pobles. S'agafen republicans i catalanistes. I a callar. Fan d'alcaldes els majors contribuents. Fora Diputacions. La Santa Espina es converteix en la Sardana Prohibida. Al Mas la toquem amb gramòfon. Es desterra i multa a gent que es considerava intocable. Unamuno, home de lletres, va a Canàries. Weyler i Batet, homes de sabre, Marañón, home de receptes i Romanones, propietari, entre altres, han de pagar i fort. Primo s'alia amb Pétain i fan anar Abd-El-Krim qui sap a on. Ja no hi haurà més avalots perquè els soldats vagin al Marroc. Per això no ens haurem de queixar. Com que segons quin teatre no es pot fer, el Mas ja no va ni a sentir els crits d'Enric Borràs quan matava el llop. Els "paperots", que deia el pare, ja no circulen, i al Mas s'hi fan vetllades literàries. El fill de l'oncle, joveníssim, ens diu de memòria l'Oda a la Pàtria, del damunt d'una cadira. El notari, que sempre ha anat contra els que manen, ens dóna conferències sobre la gent que ens ha salvat l'idioma salvant, segons el notari, al País. Ens parla de Verdaguer de quan deia que feia versos com un llaurador i llaurava com un poeta, de com amb l'Atlàntida guanyava els Jocs Florals del 1877, el poema que tants elogis li valgué de Mistral, del Canigó i Montserrat on

a tots traspua el geni del País i el geni del poeta. Quan el notari parlava de Verdaguer, la gent de nota del Mas acabava cantant l'Emigrant, el qual no es podia cantar sinó d'amagat...El notari, veient l'èxit de les seves intervencions, acabava saludant amb la mà al pit i es transfigurava amb la gent de la qual feia el panegíric. El notari devia uns diners al Mas i sovint deia que aquelles seves intervencions no eren pagades amb diners. I pagà amb aquelles intervencions! I sortiren Maragall, Rusiñol, Iglèsies, Guimerà...Ui, si en feu sortir el notari de figures de l'època. Ell deia que encara hi havia perdut diners amb aquelles lliçons de catalanisme...

Algú hi hagué més que el notari del Mas que tocà coses prohibides pel País. No callà tothom, no. Maria Barrientos passejà un Emigrant pels pobles que mullà molts ulls. I quan les cobles s'atrevien amb la Sardana Prohibida, la gentada rompent-se les mans i xisclant deia prou bé que no tot havia passat avall després del Decret de Nova Planta...

Es clar que tenia partidaris Primo de Rivera, però també tenia detractors. Hi hagué una sublevació a Ciutat Reial, una altra a València que mogué Sánchez Guerra. Els artillers s'enfaden amb Primo i aquest els esborra de les llistes. S'ha d'encarar amb els estudiants...No, hi ha molta gent que no el vol, malgrat durant el seu pas pel govern haver-se fet l'Exposició a Barcelona, amb el Poble Espanyol, l'Estadi i les fonts de la Plaça d'Espanya. Primo, abans de plegar pregunta als militars si el volen o no. Ell comptava picar segur, però els militars li diuen que no. I Primo passa la frontera amiga, de França.

A Madrid es fa un altre govern, però és igual que si no hi fos. La gent, de fa dies, diu que vindrà la República. No se sap qui és

que ha començat a dir-ho, però ho diu tothom. Hi ha coses que abans de passar, el carrer en va ple. I quan el carrer es flaire quelcom... I el carrer flaire republicà. I la flaire dels carrers arriba a les casernes...

El lletrafet ^{autògrafa} anota que no tothom callà del tot durant la Dictadura. Diu que viatjants del Centre de Dependents tingueren coses amb policies als quals deien que no entenien. A un d'aquests viatjants li demanren documentació al tren. El viatjant s'arronçà d'espatlles. - Que hi ha algú de vostès -digué al passatge- que sàpiga què em diu aquest senyor?

Hi va haver un arronçament general d'espatlles. Llavors això solia ésser una multa de cinc duros. I els viatjants del Centre se'n feren un tip de pagar multes. Hi havia gent de mal toscar al Centre, i s'acabà bombardejant-lo. També algun metge de Girona, que sempre hi han més aviat abundat, en pagà de multes d'aquestes.

La bandera del País era prohibida, i, a la capital, el jovent es posà a les cadires de dalt a baix de les Rambles amb un guant vermell i un de groc. Posant els dits d'una mà dintre dels de l'altra ja s'endevina quina bandera hi sortia. Els policies passaren tot un dematí fent desfer les mans del jovent. Quan desfeien la bandera de les mans dels homes de la Rambla de les Flors, els de Canaletes ja la tornaven a fer...

I no vol deixar de consignar que la gent de llibres de Madrid es va dirigir al general Primo de Rivera en defensa de la llengua del País que el general, es deia, volia treure de la circulació. El document que els inste.lectuals madrilenys enviaren al general era ponderat, just...apuntava que davant la temença de que les disposicions del Directori referents a l'idioma català puguin haver ferit la sensibilitat del poble català, i que podrien ésser en el futur

motiu de rancúnies impossible de salvar...I pocs noms al text del manifest. Després d'un lloable elogi de la llengua: Ramon Llull, Ausias March, Milà i Fontanals, Verdaguer, Maragall... Del primer signant al que fa ll6, hi ha la flor i nata de la gent de lletres castellanes. Varis, dels signants, foren ministres, altres governadors, molts eren escriptors, novel·listes, metges de gran recepta, filòsofs, autors teatrals...Un dels del manifest era poeta i morí perquè n'era. La resposta dels escriptors i artistes catalans és de regreïament. I també un prec perquè es faci arribar als governants de Madrid: Enlloc de sotmeteu-vos i us donarem ço que mereixeu, "Siau justos amb nosaltres i serem amics". I més avall diuen: "La llibertat d'emprar la nostra llengua vindrà de mica en mica o tot d'un cop!. Es clar, el primer signant dels catalans es deia Angel Guimerà. També la Reial Acadèmia de les bones Lletres regreïà als signants del manifest al Directori, i entre altres coses, parlant de la llengua, deïa:"...L'herència espiritual que hem rebut dels nostres passats s'enclou en la nostra llengua i en la nostra literatura...i hi ha dispositada, com sagrada ofrena, tots la idealitat d'aquesta llengua i del poble que segueix parlant-la amb alè inalterable des del temps remots de la seva aparició..."

Revolta a Jaca. Madrid l'aixafa. Però la flaire del carrer, la veu del carrer ja és inaguantable. El senyor Alcalà Zamora ja gosa dir públicament que ell és republicà, no de tota la vida, però ho és. Els homes públics es van engallant i Ossorio y Gallardo diu que la cosa millor que podria fer el rei seria plegar...Els republicans van a fer pactes a Sant Sebastià. Si les coses es posen malament, hi ha frontera a quatre passes...S'empresona un comitè revolucionari. El cap del govern, que se la veu venir, va a la presó -no agafat sinó de visita-, a veure si el comitè el vol ajudar. El comitè, després

d'aquella visita, sap que ho té tot guanyat i diu al cap del govern que l'ajudi qui vulgui. A Madrid volen i dolen. Palau s'omplena d'interrogants. Un ministre té la pensada de fer eleccions municipals. Se'n fan i encara que els monàrquics diuen que han guanyat ells, ve la República. Ja som republicans! Això és una República que ha vingut saltant i ballant i que ha deixat anar el rei a embarcar a Cartagena sense haver tingut de saltar ni una mala barricada!

A Barcelona, en poc temps, se n'han proclamades tres de Repúbliques. Es veu que n'anaven endarrera i amb una no en tenien prou. Lluís Companys s'avança i del balcó de l'Ajuntament proclama la República. Algú diu que va sentir que proclamava la República Catalana. La gent no es mou de la Plaça de Sant Jaume. Vol sentir més coses. Aquell dia fou un dels que la gent no pagà als tramvies i s'hi passejà cridant "Visca la República" tot el dia. Arriba Francesc Macià a l'ajuntament, una mica enfadat perquè es pensa que no s'havia comptat amb ell. I Macià, l'Avi, l'home d'Estat Català, el "pare del poble", el de Prats de Motllo, fill de Vilanova, antic militar de l'exèrcit espanyol, ex diputat a Madrid, l'home que guanyava les eleccions mirant a la gent, es deia, exiliat durant la Dictadura, fa l'entrada a l'Ajuntament, i proclama l'Estat Català sota el règim de la República Catalana. Llavors la gentada diu que ja ha sentit allò que volia sentir. Hi ha discussions a l'Ajuntament. Es diu que s'ha anat massa depressa, que a Madrid s'enfadaran, que aquella declaració pot fer trontollar la República la qual no té cap edat i ha de pair moltes coses. Macià primer no s'admet de raons, però més tard es dona compte que aquella República Catalana que ell acabava de proclamar no tenia l'apí que ell es pensava. I la gent sent la tercera proclamació del dia. Macià des del balcó de la Diputació, que ja es convertiria dintre poc en Generalitat, diu: Catalunya anhela i demana

als altres pobles germans d'Espanya la seva col.laboració per a crear una confederació de pobles ibèrics".

L'Estat Català somniat pels homes de l'exili no és el que trobaren en tornar-ne. N'hi havia d'Estat Català, però n'hi havia poc. A Madrid, Mare de Déu a Madrid! S'esveraren a tot esverar i vingueren tres ministres tement el pitjor. No s'ho acabaven de creure aquells tres ministres que no s'hagués aprofitat l'ocasió com ells es pensaven que s'hauria aprofitat. I fou una pena, deia algú, que les coses no haguessin anat com els tres ministres es pensaven que havien anat.

Ja tornem a tenir Generalitat. Macià n'és el President. I Parlament. Es fa un Estatut, i s'ha de discutir a Madrid. Malament! La discussió de l'Estatut topa amb molts enemics. Són els enemics recalcitrants, els que no poden sofrir que aquí es parli diferent de Madrid, que aquí fàssim més samarretes que ells, que els guanyem jugant al futbol, que tinguem Port... Al Congrés arriben a dir que perquè no hi parlem en català, doncs, si tan catalans som. I un membre de la minoria catalana que havia començat un discurs, l'acaba en català davant l'aldarull corresponent...

Ve un Estatut retallat, però Estatut a la fi. Aquí l'Estatut només ha costat la feina de fer-lo. A fora del País l'esperit anticatalà es manifesta fins pels carrers i es protesta contra l'Estatut. El govern ha de fer baixes. Pels comerços s'hi veuen rètols: "Prohibida la entrada a los viajeros catalanes". Si hi van els viatjants i no hi ga gent, se'ls fa entrar per una altra porta.

Ja no hi ha sardanes prohibides i tothom que vol pot cantar Els Segadors pels carrers. Es tornen a veure diaris en català. S'hi fa teatre. Els poetes fan la pau. Ara, amb tot això desprohibit,

al Mas no sabem què fer...Macià es passeja triomfalment per tot el País com a President de la Generalitat. La gent en fa el seu ídol. Potser és l'home més idolatrat pel poble que hi ha hagut. Quan acaba de parlar, als crits de Visca Catalunya, els impenitents hi afageixen sovint una unitat de pes...Mor encara estimat per la majoria. L'enterrament és memorable i només es pot comparar als de dos homes volguts entranyablement: Verdaguer i Guimerà.

Hi ha Lluís Companys a la Presidència. Rabassaires. Llei de Contractes de Conreu. Els que treballen al camp s'envalentonen. Al Mas es pensa que molt serà que la terra arribi a ésser tota pel que la treballa. Sí, molt republicans, molt catalanistes, però amb la terra no hi juguem, que nosaltres també la treballem...Els que manen veuen que manar és una mala cosa. Sempre s'ha de renyir amb un o altre. No es pot fer cap llei, amb l'economia pel mig, que la gent la rebi ballant sardanes..."Us convidem a collir, no a sembrar!" diu un diputat en una concentració de pagesos glosant la Llei de Contractes i Conreus. Els pagesos, que mai hi han cregut gaire amb els diputats, s'ho escolten fent la mitja rialla, i no li sobren pas aplaudiments al diputat. No se l'acaben de creure, els pagesos. No hi ha ningú que culli sense sembrar, deien ells amb ells a la sortida de la concentració.

La República va venir cantant i ballant. Es veu que era massa bonic, i la gent que primer la va rebre amb mala cara després la volgué treure amb males maneres, del país. S'han alçat uns militars dient que ells havien jurat una bandera i que no en poden jurar dues. L'alçament falla i un general és condemnat a mort, però la República que havia començat tinguent bon cor, no el mata.. Molts dels que saltaren i ballaren aquell abril del 31, diuen que salta-

ven i ballaven perquè no fos dit, i que es pensaven que la República seria una altra cosa. La Reforma Agrària, i l'Estatut, sobretot l'Estatut, treuen hores de dormir. Diuen que ja l'any 1911 s'havia demanat una autonomia i que el govern l'havia rebutjada, i llavors hi havia un bon govern. Per què ara que el govern no ho és de bo, l'ha de donar, l'autonomia? I si tothom en demana d'Estatuts, què li quedarà al govern?. La qüestió es va enverinant. Plega gent de dalt, el cap del govern per la qüestió religiosa. El fan President de la República, i ell que sí al cap de temps dissolt les Corts i fa eleccions. Els que volen guanyar demostren com s'ha de fer per a guanyar: s'alien els homes d'aquell que volia "alzar el velo de las novicias" amb els que temps endarrera no ho volien que s'al·lèssin els vels de les novícies. I guanyen. Al Nord diuen que allò no val i s'insurreccionen. Aquí, sense passar comptes bé, es proclama, de nou, la República Catalana. Es veu que es va fer un pecat gros per què d'aquella proclamació en vinguéren agafades generals, acomiadaments, passades a França... No hi ha prou presons - a Madrid mai es pensaren que s'hauria d'agafar a tanta gent - i n'hi converteixen vaixells, fàbriques de paper... Hi ha tanta gent per a agafar que s'ha de fer cua per anar a la presó. Ajuntaments en ple, juntes directives de partits i associacions, coros, s'agafa tot. Algú potser sabia com havien d'anar les coses perquè es presentava a les autoritats i deia:

- Jo també hi era al 6 d'octubre!

- Doncs a la presó!

Fins que ni vaixells ni fàbriques de paper donaren per a més, i les autoritats han de dir:

- Si voleu que n'hagafem més n'hem de deixar anar algun. Hem de nivellar...

No hi ha prous jutges ni personal de jutjat per a jutjar a tanta gent i es fan processos col·lectius...Tal i cinquanta més...

I tampoc els que guanyàren s'entenguéren massa, i a Madrid hi ha discussions. I un discutidor diu, davant una dissolució de Corts, que es facin eleccions. Se'n degué penedir anys d'haver-ho dit, perquè es feren eleccions. De nou, com ja havia passat altres vegades, tornen a manar els que eren a les presons. Aquell cop els partidaris dels empresonats se n'asseguraren i s'aliaren amb tothom. La qüestió era guanyar. Es torna a sentir la Sardana Prohibida en públic, i tornen a funcionar Parlament, Generalitat i Ajuntaments a base d'ex-empresonats.

I, o els que manaven no en savien prou o la gent creïa malament la cosa certa és que el carro anà pel pedregal que era el nom d'un que havia d'ésser ministre i no hi fou a temps.

Fa una calor estranya aquest estiu. Es temps de Festes Majors i la gent ja les fa, però no les fa convençuda. No es té el cap a la Festa, i les Festes Majors s'han de fer sense tenir res més al cap que les Festes. Es passà, molta gent, més estona escoltant la ràdio que sentint els concerts d'haventsopat. I quan les Festes Majors van així, val més no fer-les. I els escoltadors de ràdio tingueren raó....Alçament militar! No durarà...Es clar que no durarà. Què han de fer quatre moros contra tot un poble? Però no són moros sols. Es veu que els van fer venir per a fer por a la gent, i hi ha alçaments a molts llocs...Però, que es badava, en aquest país?, se sent a dir.

- Ningú no sabia que els militars en preparaven una? Qui és que ha badat?!

- Aquí es veu que han aprofitat la temporada de Festes Majors pensant, molt ben pensat, que la gent passaria el temps regatejant el preu de les cobles i si s'havia o no de fer envelat...

A Barcelona no se sap què fer de moment. Hi ha dubtes de com s'ha de fer front a la situació. Diuen que uns incontrolats s'han fet amos del carrer... Però entre ells, i altres que no n'eren d'incontrolats, ofeguen la sublevació. Serà una cosa més que els que manen a Madrid no ens perdonaran: haver aixafat la sublevació abans que ells, i haver començat la revolució abans que ells...

- Ara es declararan independents ! - diuen a Madrid

I si s'hagués fet? Qui sap, no es va provar.

I malgrat la mala cara que ens fan sempre els que manen a Madrid, el País es bat per ells. I, també malgrat això, els que manen a Madrid fan més que fer-nos mala cara. No ens volen donar municions. Segur que es pensen que els volem deixar sense municions per a fer-nos amos d'Espanya. El resultat fou que les municions es feren ací i al final se n'hagueren de donar als que manaven a Madrid! Surten voluntaris cap als fronts. La guerra, que semblava que no havia de durar, dura. Es demanen lleves. No hi acudeixen tots els llevats. Els de butxaca forta feia temps que ja havien passat la frontera. A mida que les lleves agafen llevats majors d'edat aquests hi van més aviat de mala gana, i una guerra no s'hi pot fer de mala gana. Som un País especial, no ens entenem. Mentre la gent als fronts fa la guerra com pot ja que són pocs els que la saben fer com s'ha de fer, a la capital hi ha enfrontaments armats amb partidaris de la gent que governa. Els fronts ho acusen. Mor la confiança. "A fora ens ajudaran!", se sent a dir. Sí, a fora ens ajuden, però no ho veuen clar, o ens ajuden poc. El bàndol revoltat sí, es diu, que té ajuda de debó. Quelcom no va bé. Els de dalt? Els de baix?

I la guerra s'allarga. I no es guanya. Es a dir, no la guanya el que semblava que l'havia de guanyar... Se'n veuen de totes. Cada poble fa moneda pròpia, local. Un plec de toscans val gairebé mitja vaca. Els barbers afaiten a domicili i cobren amb enciams i pa moreno. Es fan disbaratassos als fronts i fora. Del costat d'ací pleguen oficials que havien vingut de fora. Diuen que aquella guerra es porta d'una manera nova i que no hi ha més remei que perdre-la. Tinguéren raó. Es va perdre...

I ve la passada de frontera més gran de la història. La passà tothom. Hi ha anat tanta gent a fora que sembla que el govern, que també hi ha anat, pot seguir governant. A França s'esvaren al veure aquella invasió. Mai una frontera havia treballat tant com aquells dies. Una, com sempre, pateixen més que els altres. Als camps de concentració -molts concentrats ja s'ho pensaven que no serien cases de despesa, però...- es viu i prou i els francesos troben que ja està bé i que no hi ha dret aqueixar-se. I, a despit del què es passà als camps de concentració, tenim de tant temps la mania de fer favors als francesos, que hi ha molts concentrats que es faran maquissards quan vingui la Guerra Gran.

Aquí s'ha acabat la guerra. El País respira, malament, però respira. Els amagats surten. Ja no tenim Estatut. Ja no tenim Generalitat. Ja no tenim monumets. Ja no tenim carrers. Ja no tenim res. Callem. Els que venen boines vermelles fan l'agost. Ara alcem el braç. No es pot tornar als pobles si no es tenen avals. Quins malde-caps tenen els pobres avalants! Processos. Condemnes. La guerra és acabada i es continuen fent baixes. Ens depuren. La Península es divideix en "Afectes" i "Desafectes". Els que tenen el document amb la "D" no l'ensenyen massa, és clar. Hi ha massa feina a pro-

cessar ciutadans i es prepara la Causa General amb la qual es processarà a tothom a cop.

Els diners d'abans, els quals a darrera hora ja no valien gaire, no valen res. Porteu-los al Banc, es diu, que un dia o altre us els canviaran. Sí, sí,...Segur que es va fer tot allò de fer-los portar al Banc per a saber quina mena de gent era aquella que tenia diners "rojos".

Tothom se'n surt com pot, com sempre. Hi ha noms i actituds que van de llavi en llavi. N'hi ha un que hi va més que els altres: Pau Calsals. El món enter coneix les notes del "Cant dels Ocells"...

S'han acabat les planes controlades pel lletraferit del Mas. Algú, no se sap qui, hi deixà uns encapçalaments per si s'hi volia posar quelcom a sota. En alguns s'hi posà. Altres restaren en blanc. Restriccions. S'ha d'anar a dormir amb el sol. Els pocs cotxes que circulen van amb gasògen. El gas el proporcionen esclofoïles d'atmetlla. No hi ha cap multa per excés de velocitat.

"Els cupos" (En blanc)

Aigua amb oli i pernills amb bandoles (En blanc)

Dues Espanyes? (En blanc)

A fora no ens volen. Ens treuen de pertot. A les altures diuen que no es necessita a ningú...

Banderes a la Sagrada Família i al Cavall Bernat (En blanc)

Es porta de França, a afusellar, al President Companys. Qui el denuncia?

Referèndum (En blanc)

A fora diuen: Si ells el volen!

Està llest...està tot llest!

Si es volen veure banderes del País s'ha d'anar a Andorra o a Perpinyà.

Deu anys. Callem. Vint anys. Callem. Trenta anys. Callem.

El pam. El pam, que era la unitat de mida més modesta, que només servia a les botigues quan s'hi comprava veta, s'ha convertit, d'ençà que els turistes han invadit la Península, en una mida de primera magnitud. Fins fa poc, la terra s'amidava en vessanes i mai l'hi venia d'un pam. Ara estem davant del senyor pam. El pam ha passat, de no valer res a pagar-se a preu d'or. Qui té quatre pams de terra a la Costa ja no ha de patir mai més.

Els manobres. Ha entrat la febre de la construcció. Es construeix com si no s'hi fos a temps, i els manobres, que anys endarrera només fumaven quintos i unes calces anaven de pares a fills, han seguit l'evolució dels pams. La que es casa amb un manobre va a plaça com una marquesa.

Els cotxes. Els Tals, ja en tenen! I ja hi ha un solpensament pel País. Tenir cotxe. Ni raptos de vapors per un capità portuguès, ni reunions de la ONU, ni la formació de l'Estat d'Israel, ni malalties, ni tinguendes de criatures de penal... de res es fa cas si es pot tenir cotxe. Al principi no n'hi havien per a tothom i es fan valer influències ministerials, de governadors, de qui sigui per a tenir cotxe. I es podia sentir: Per a mi, mani qui mani, la qüestió és que me'l donguin. I a veure si amb la República en tenia tanta gent, de cotxe...

A Portugal el llibre d'un general origina una Revolució. Ací? Els que es fan ací són llibres de "Sí, senyor"

De tota manera, ja no es veuen tantes boines vermelles. Els que en feien hauran de canviar d'ofici.

No hi han poetes, però hi ha cantants. La gent, que ja té cotxe, pica de mans a cada cançó que només deixa entreveure una intenció. Hi ha cantants als quals només es deixa cantar cada quatre mesos. Quan tornen a cantar, cantin el què cantin, la gent els rep com si fóssin uns

Lindberghs que vinguéssin d'Amèrica.

Emmalalteix el cap d'Estat. Però: "Això està lligat i ben lligat" es diu de cara a n'els que s'havien fet determinades il·lusions.

Mor el cap d'Estat, i el règim es va esbardellant. Comencen a sortir els que n'eren i que diuen que no n'eren. La corda s'afuixa. Va arribant gent que feia més de trenta anys que era fora. El rei ve a Barcelona i fa un discurs en català. Ja no és pecat, es veu, parlar-hi. Ja surt un diari redactat en català. Els que havien estat alts personatges, no es cansen de dir que hi ha mals entesos al jutjar-los, que s'hi ha anat depressa.

- Jo vaig ésser dels que vaig fer venir el rei ...

- I sot de mi si no es va anar a la guerra gran...

Surten llibres despotricant contra coses fins ara intocables. Torren grossos de fora. Voregen el segle. Els cantants ja ho canten tot. Es torna a sentir la Sardana Prohibida. Es flaire un canvi. Un Referèndum. Va i bé el mot "bunker".

Hi hauran eleccions.

Hi ha molta gent que compra els productes anunciats per la televisió i, el que la tingui, guanyarà, es murmura. D'associacions, es passa a Partits Polítics. El carrer parla de la Generalitat, del Parlament, de l'Estatut, els fins ara pecats capitals del País...

- Es clar que us donarem l'Estatut. Voteu-nos! Tothom ens el vol donar. Tindrem Estatuts a dojo. Totes les intervencions dels elegibles acaven cantant-se Els Segadors...Es fan mitings amb pa amb tomàtec, cremats i varietats...Així dona gust!

Justineta les llegí més d'una vegada aquelles planes. Sovint cercava més detalls del que apuntaven les planes, als llibres que el lletraferit deixà al Mas. I va saber la gloriosa, la gloriosa i trista història del País. Algun cop, un passatge li deixava els ulls molls, però somreia, somreia amb esperança, amb l'esperança que es té a dinou anys. I quan veia aquells interrogants que tantes vegades havia consignat el pobre senyor Ambrós, quan trobava "Es tot perdut?", Justineta deia que no, que no, que no, recordant les marxes que havia fet amb els companys d'estudis, i la presó de Tortosa...No, no ho era tot perdut. Ara hi havia la joventut pel mig. I ara ella sabia... I, el darrer cop que va llegir "El Llibre dels Fets del Mas", abans de fer-hi la plana amorosa que hi faria, hi posà un "Volem l'Estatut" que ho valia tot. A la darrera "t" li escapà una llàgrima i la lletra sempre més quedaria una mica borrosa.

Mentre, al Mas, la capitania de Justineta havia fet el miracle. Ja hi havia tractors. L'àvia Justina feia temps que no tenia basques, i el Mas Gran anava camí de tornar a ésser el Mas Gran pel que fa referència als misteris econòmics que temps endarrera l'havien fet frontollar. Justineta, a la nit, tenia llum a l'habitació. Un a un li fan companyia els llibres de tots els poetes del País. Tots, almenys els dels llibres del lletraferit, una vegada o altra deixen veure per què fan versos...

- I bé Justineta, què penses fer?
- Amb què, àvia?
- Justineta, que no et mires mai al mirall?
- Es clar que m'hi miro de tant en tant. Per què?
- I no et diu res, el mirall? Jo...jo després del què em va passar amb aquell carcamal de Figueres, potser sóc la menys indicada, però...
- Vaja, ja veig on vas, àvia Justina.
- Tota la parentela femenina ja s'ha casat o promès, fins les noies de Figueres.
- Ai, quina mania tens amb els de Figueres! I potser encara m'hi casi jo amb un de Figueres.
- Això sí que no, això sí que no, Justineta. Encara que te n'hagi de fer fer un d'exprés, però amb gent de Figueres, res. Res.

Justineta esclafí a riure sorollosament. I és que, de debó, l'hora de la veritat no l'havia negutjada encara. Dels de la colla, ja s'ho havia plantejat vegades i sempre arribava al mateix resultat: els volia a tots. Però els volia i prou. I això no era, és clar, la cosa que volia l'àvia Justina. I potser tenia raó amb aquell "què penses fer?", però...No és que ella es pensés que li tinguessin de fer exprés, no. Ella estava convençuda que el dia que "allò" arri-

bés, arribaria per Justineta que fos. I algun cop ho desitjava que allò arribés, però no vivia perquè arribés. Ja arribaria. Ara, quan arribés, ella era de la pat tossuda de la gent del Mas, quan arribés, donaria el seu cor a tot donar fos qui fos el que l'hi pogués. Sí, d'ençà que el Mas anava millor, venien visites i entre les visites si hi havia gent de la seva edat se la miraven amb ulls així d'oberts, però Justineta es deixava mirar i ella es mirava els miradors. Era de la manera que la miraven els de la colla de Barcelona, els mossos del Mas, i els fadrins dels masos veïns. Ja hi estava acostumada ella que se la miréssin d'aquella manera. I fins ara les havia aguantades totes aquelles mirades sense sotrac visible.

Amb els del Mas, Justineta, ~~amés~~ a més de la feina es parlava amb tots. La majoria eren poc parladors, sorruts, que se l'escoltaven mirant a terra quan la ténien a prop. Un, dels més garlaires, era casat.

- I per què no l'aneu a veure mai la dona, Bernat?

- Ui, un carrabiner me la solfejava...I què podia fer jo amb un carrabiner, que tenia permís d'arma...Era en temps de guerra, i quan vaig tornar em van dir que el carrabiner se m'en va emportar la dona a França perquè no li passés res...

- Bernat, pobre...Si ho hagués sabut...

-No, no, de tant en tant m'agradava parlar d'això. No massa, és clar.

A casa era vora un encreuament de carreteres, prop de la frontera i els carrabiners havien de vigilar aquell encreuament. La veritat és que a casa, mentre va vigilar el carrabiner no hi entrava ningú més que ell. I a França, la dona no hi podia entrar més ben acompanyada.

- Però, vos...?

- Sí, jo...diu que quan es perd una guerra es perd tot. I jo sóc dels que la vaig perdre. Vaig perdre casa, la stiar, diners, i... la

dona. A quí havia d'anar a reclamar jo en aquell temps que no s'admetien reclamacions dels que vam perdre i que tothom parlava castellà!

...

- Avia Justina, hi han els de Figueres.

- Aquí? Jo no hi sóc! Sóc al llit amb una febre com un cavall i no em pot veure ningú...Els de Figueres! No tinc temps de dir-te més coses ara Justineta...Els de Figueres, els carlins, els carlinassos.. Digues-lis que jo no hi sóc, que soc fora del Mas, que no hi seré mai més...Digues-lis el que vulguis, i treute'ls del damunt. Són una mala gent...

Sí, són els de Figueres, la Rosa, En Bertran i el noi.

Cinteta agafa la noia un moment i li diu:

- La senyora no és al llit. Està amagada darrera la cortina, i m'ha dit que no fes dinar pels de Figueres, i que si convé no en faci per a ningú...I que si ells allarguen l'estada, avui dejunarem tots!

Justineta excusa l'àvia la qual és al llit mot enfebrada. Ella i el noi es miran uns segons. El noi pensa: "Carai!". Ella:"Ah, quins nois hi ha a Figueres!"

- Pobra Justina. No serà res. Es feta a prova de bomba. Se surt de tot, i s'ha sortit de tantes...

Justineta, mentre fa entrar els forasters -ella no els havia vist sinó de quan era molt menuda- troba que no són com l'àvia els hi havia pintat alguna vegada. La Rosa era ben al revés de l'àvia la qual era un feix de nervis. Era arrodonida, ben cofada i parlava somrient. No era la gerra de verí que l'àvia deia que era. Si tirava torpedes, com deia l'àvia, els tirava sense deixar de somriure. I

ell, el Bertran, tampoc era el cardamal que l'àvia deia que era. Potser sí que són pare o son avi havien estat carlins, o carlinassos com assegurava Justina, però era un home amb planta de senyor, una mica vermell de galtes i amb sota-barba, això sí, però senyorejava, almenys hi anava vestit i s'hi movia bé vestit de senyor. A la solapa hi portava l'escut del Barça. I el noi... Justineta esperava una altra cosa. L'àvia li havia repetit tantes vegades que a Figueres no n'hi havia cap que valgués res, de noi que, la veritat, si tots els de Figueres eren com el que tenia al davant, doncs a Figueres hi havia uns fadrins de molt bon veure.

- A vostès feia molt temps que no els havia vist. De quan jo era petita. Ara, aquí...

- Robert. Es diu Robert, el noi.

....aquí no l'havia vist mai.

La resposta de Robert estigué a punt de fer desmaiar l'àvia Justina.

- El que sent no haver-te vist mai, sóc jo.

Justineta, malgrat haver acusat interiorment la frase, contestà:

- Doncs ja m'has vist. Et sembla que ha valgut la pena venir de Figueres?

L'àvia Justina, del darrera la cortina estigué a punt de picar de mans. I esperà la resposta del de Figueres rosegant-se les ungles.

-- El que no hagués valgut la pena, hagués estat venir i no veure't.

L'àvia Justina, malgrat que allò era un empat honest, s'empassà saliva

Rien tots una estona. El matrimoni, de veure com Robert ha sortejat les canonadetes de la noia. Aquesta, de veure que el noi de Figueres era ben diferent de com l'havia retratat l'àvia, i Robert de veure que la que ja era la dona forta del Mas era una cosa com Justineta.

- I bé -enceta Bertran- jo sento que Justina estigui malament i m'hauria agadat parlar amb ella.

L'àvia Justina, del darrera la cortina, no té aturador.

- Doncs parlarem! - diu fent una entrada de cavall sicilià. No pogué passar més temps sense intervenir pensant que no essent-hi ella qui sap quines coses haurien dit a Justineta els de Figueres.

- Ai, la Justina...I la febre?!

- En faig el què vull jo de la febre. Ja la tornaré a agafar quan vosaltres sereu fora...No haviem de parlar? Doncs parlem.

Rosa i Bertran es veu que de l'àvia Justina ja en sabien coses, i quedaren igual, esperant. Robert es mira Justineta i aquesta arronça les espatlles. El noi tradueix: "L'àvia Justina és així" . I tingué raó. Això era el que exactament havia volgut dir la noia.

- Va! Deveu haver de parlar vosaltres, perquè jo no tinc pas res a dir,

- Mira, Justina, ja ho sé que mai ens hem entès prou bé. A n'aquesta casa quan uns diuen que sí els altres diuen que no. I nosaltres, segons tu, venim de la branca que diu que no encara que no siguem parents però sí entrants a la casa, però jo penso que ja seria hora...

- Hora de què!

- Hora de què ja deixéssim córrer coses passades. Que el sol fet d'ésser de Figueres deixi d'ésser un pecat per a tu...Ja han passat molts anys de tot, i nosaltres...

- Sí, vosaltres d'ençà que el Mas va anar cap-girat que ens vau girar la cara.

- Justina...

- Ni Justina, ni res! Jo em vaig quedar sola i el Mas m'anava fugint dels dits.

- Però què hi haviem de fer nosaltres, al Mas, si mai haviem vist una vaca de prop! I quines ganes de venir a les Festes, si sabiem que les coses no anaven bé.

- No, si ara resultarà que tot ho feieu en bé nostre...Si ara resul-

tarà que ni són carlins!

- Justina, dona, ara no es tracta de ser carlins o no.

- Però en són o no en són, de carlins?!

- Potser sí que el pare, o l'avi...

- Si ells n'eren, vosaltres en deveu ésser...Una gent que tenia tractes amb les partides d'En Savalls!

- Fa més de cent anys d'això.

- I els vostres parents de La Pera? Aquests bé en deuen ésser encara i bé els deveu tenir com a parents!

-La Pera és La Pera...i potser sí perquè hi va néixer En Savalls els de La Pera encara en són, de carlins. Però a Figueres ni se'n parla.

- Mira que si no sou ni carlins!

- Ja ha passat això.

- Ha passat, ha passat...Ves per què n'havia d'ésser de carlí un home de La Pera! Que no ho veia aquest Savalls que el plet era un plet perdut?

- Mira, Justina, ja! Si hem de parlar de carlins parlem-ne. No era pas En Savalls sols que n'era. N'hi havia molts de carlins que n'eren, i amb tota honra, a tot arreu...

- Ja va sortint, ja va sortint la carlinada que porteu a dins.

- Es que fins al Mas Gran hi havia hagut partidaris de Don Carles.

- Al Mas sempre hi ha hagut algú que ha anat contra-corrent, però mai hi ha hagut ningú centrat de cap que n'hagi estat de carlí.

- Algú centrat, algú centrat...Els carlins han tingut generals tan bons com el podien tenir els liberals i els "cristinos". I com que aquests no es veien en cor de fer-los callar a canonades van decidir acabar-ho abraçant-los als generals carlins.

- Si tan bons eren perquè es deixaven abraçar? O és que les batalles s'han de guanyar abraçant-se i fent-se l'amistat.

- Guanyar-se no, però acabar-s'hi sí quan un dels dos b'andols té por.
- Pare, si comencem a parlar de carlins, no farem res.
- Avia, dona, deixa'ls reposar als carlins.
- Es que no n'hi ha cap que valgui res, de carlí.
- Però si ells ja t'han dit que no n'eren!
- Però en són els seus parents de La Pera!
- També n'era un hereu del Mas!
- Ho deia. Tot el que va fer per la causa fou convidar a dinar els caps grossos.
- Però àvia, ells ja t'han dit que no venien a parlar de carlins. Deixa'ls parlar, deixa'ls dir.
- Deixa'ls dir, deixa'ls dir...Ara han vingut perquè saben que el Mas ja no va malament.
- Avia!
- Nosaltres ja ho sabiem que trobaríem retop. Som de Figueres.
- Retop, retop...I la despesa de Barcelona? Per què no l'heu pagada la despesa de Barcelona! Per què no podieu esperar que jo vengués les vaques?!
- La despesa de Barcelona? Però si encara la paguem!
- Què voleu dir, encara la paguem!
- Ningú ens ho ha dit que no la paguéssim.
- Ai, Sant Antoni gloriós!
- Van ésser un parell de mesos que ens vam endarrerir per mor del noi. Però tot s'ha pagat i encara la paguem.
- Ai, Sant Antoni gloriós!
- Si al veure la Justineta aquí ens pensàvem que tenia uns dies de vacances, o uns dies que no estudiava...Com que ara entre els estu-
dants s'ha posat de moda no estudiar...
- Però si aquesta noia ja fa mesos que és a casa! Els carlins, els

carlinassos deuen ésser els d'aquesta dispesa de Barcelona!

- Però ho podies haver dit, Justina.

- Però, però, Ai, Sant Antoni! gloriós...Cinteta, Cinteta!!

Per la manera de cridar, Cinteta ja sap què s'espera d'ella i arriba amb la seva ampolla de vinagre especial analgèsic contra les basques de la senyora del Mas. Calmada que fou Justina, la conversa seguí.

- Estàs bé, Justina?

- Per a vosaltres, sí. Per a mi m'ho sé jo si estic bé o no.. Què deieu dels carlins?

- S'han acabat, els carlins. Mira, nosaltres tenim aquest noi el qual ni és carlí ni sap res de les coses secretes d'aquesta casa.

- Doncs què sap, aquest noi?!

- Avia!

- Aquest noi, encara que sembli estrany ha sortit de la vostra branca.

- Què vol dir de la nostra branca?

- Que és home de camp.

- Amb corbata?!

- Justina, dona, si el noi porta corbata és perquè us havíem de venir a veure. Segur que si no n'hagués portada ho haguéssis trobat malament igual. Si a tu et va passar el què et va passar amb un de la nostra parentela, pel sol fet de nosaltres ésser de Figueres tampoc està bé que ens ho trobis tot malament. Després, aquell matrimoni no havia d'ésser i potser hagués resultat un mal matrimoni. I val més no fer-lo que fer-lo malament, un matrimoni.

- Es que heu vingut a fer-ne un, de matrimoni?

- Justina, pleguen.

- Senyora, jo al sortir de Figueres amb la cosa que menys havia pensat era en venir a casar-m'hi al Mas.

- Al sortir de Figueres, eh? I ara, què en penses, ara?
- Jo només he dit que al sortir de Figueres...
- Es que tu et penses, mecós, que la nostra, que la meva Justineta la tenim, la tinc per a donar-la a qualsevol?
- Justina!
- Avia!
- Aquesta Justineta, senyora, mereix un rei.
- Però no un rei de Figueres!
- Justina...
- Bé, sí, he explotat...Què voleu, doncs, si no heu vingut per la noia?
- Si et calmes, Justina, i deixes els carlins en pau i en pau a la gent de Figueres que no s'ha vingut a casar, en parlarem del què volem.
- Parlarem del què volgueu, però jo us dic que al Mas no hi ha res que es vengui i, molt menys, que es dongui.
- No venim a comprar ni a què ens dongueu res. I si el Mas ara va bé que t'hi vagi per molts anys. Estàs calmada?
- No ho sé...però posem que sí.
- Ja hem guanyat quelcom.

Hi hagué diàleg. Rosa i Bertran diguéren, com pogueren, que al noi, a Robert li havia donat pel camp. Ells havien somniat sempre que el noi fos advocat, notari, dentista...

....i té, s'ha ficat amb les coses de l'Agricultura. I no és afeccionat únicament, no. Té tot un senyor títol. Ara, nosaltres som gent de pis i què hi faria el noi al pis. No podem pas criar pollastres al pis...Fou el noi qui suggerí de venir una temporada al Mas a fer pràctiques. Nosaltres ja li vam dir que potser, potser la rebuda no seria gaire catòlica...però ell no ha deixat d'insistir

i d'insistir...Ah, per endavant: no l'haureu de mantenir.No, no...Ell es guanyarà l'estada amb la seva feina. Ha estudiat nous procediments per a la cria de bestiar. No volem que sigui un noi excepcional, però a casa mai ens ha donat cap disgust.

- Oh, ^{mentre} ~~entre~~ no ~~ves~~ els dongui aquí!

- No és perquè sigui fill meu, però el noi no ha fet altra cosa que estudiar.

- Sí, de la manera que estudien ara, que estudien i no estudien...Es a dir, minyó, que tu vols venir al Mas a fer pràctiques, no?...

Tothom té els pensaments que vol, i l'àvia Justina pensa que seria una bona cosa fer-les passar morades a n'aquell noi de Figueres, de Figueres! que volia fer coses al Mas, amb corbata. Rosa i Bertran veuen que Justina dubta, que potser en porta alguna de cap o que potser la tirria contra la gent de Figueres no ha de durar sempre. Justineta ~~pensa~~ ^{pensa}: Tant de bo digui que sí l'àvia!. Robert pensa que li plauria treballar amb les coses per a les quals s'havia preparat, i que fer-ho amb Justineta a prop seria com treure una rifa. Es l'àvia Justina que trenca el petit silenci.

- Cinteta...Cinteta, ves parant la taula!

...

-...i saps quina cosa és llevar-se cada dia a les sis? Vull dir a les sis del matí! Quan fa tramuntana i al Mas encara no hi ha foc? I de vaques, com estàs de vaques? T'han ensenyat de munyir, els llibres? I aquí ha de munyir tothom un dia o altre.

- Veurà, jo potser de munyir no me'n surti massa bé al principi.

- Ja veuràs com et quedaran les mans després de tres hores de munyir.

- Munyirem, senyora Justina, munyirem.

- Oh, no és el munyir unicament. Devegades les vaques vedellen malament i se les ha d'ajudar. Quantes vegades has ajudat a parir a una

vaca?

- Veurà en sé la teoria. I si els altres ho fan...

- I la gent del Mas! U!, la gent del Mas! Els mossos es miren els forasters com si fossin bolets dolents.

- Avia, també...!

- Justina, si hi veus tants inconvenients...Potser buscareu un altre mas.

- Que voleu dir que n'hi ha per a triar de masos, a Figueres?

- No, però si a tu no et ve bé que el noi es quedi aquí...

- Sí, sí, que es quedi!- I al dir això Justina desitjava de bo de bo que el noi es quedés amb la mala intenció d'empaquetar-lo cap a Figueres al cap de pocs dies.--. Ara, els papers damunt la taula. Ha estat aquesta Justineta tal com la veieu, amb calces vistes, la que ha salvat el Mas. Aquesta Justineta, que té els pretendents a cofes. A cofes, sentiu? Ho dic perquè si algú s'havia fet il.lusions...

- Avia!

Bertran es veu que aquí perdé la paciència, la qual havia jurat no perdre-la sortint de Figueres perquè ell es ventava de conèixer Justina, i, rebotent el tovalló damunt la taula, anava a dir quelcom gros. Rapidament Justineta allargà el peu per dessota de la taula i tocà l'enutjat Bertran. Mirant-se-la, va callar. La missió Figueres restava salvada.

Els primers dies l'àvia Justina posà en joc tota mena d'arguments per amargar la vida a Robert. Aquell casori frustrat amb l'Hereu Pere no la deixava en pau per anys que passésssin. Hi ha gent que per a no haver-se casat faria tocar sardanes. L'àvia Justina no era d'aquesta mena de gent, es veu...Quan va veure que Gloc, el gos de confiança amb la gent de la casa i de desconfiança amb la de fora, no es menjava a Robert, i no tan sols no se'l menjava sinó que se'l men

java a festes, no es podia estar de dir:

- Sempre m'ho havia pensat que aquest gos no era de raça!

Ella era la que anava a cridar a Robert cada dia a les sis del matí. I cada dia quan l'anava a cridar ja el trobava que baixava les escales.

- Robert, al camp de baix necessiten algú que els ajudi a escampar comure ...

- Robert, no tenim llenya i no podem treure els homes d'on són. Al graner trobaràs una destral. Agafa la més gran...

- Robert, has d'enganxar l'euga boja i anarà a mercat a portar fruita.

- Robert...

- Això, són pollastres? - diu l'àvia Justina al veure la primera producció de les incubadores.

- En podrà vendre tres vegades més, senyora Justina. Els pollastres s'han de criar més depressa. I tots de la mateixa mida. -deia Robert sense deixar de somriure.

- I qui és que ha de comprar pollastres que no han tocat gallina?

- Ja ho veurà, ja ho veurà. Tothom ho fa així, ara. Ja no hi ha galliners, hi ha granjes. Els pollastres de paller tenen la carn més dura i s'ho mengen tot. Aquests només mengen el que nosaltres volem.

- Jo, el dia que vulgui menjar pollastres, els menjaré dels meus, dels de sempre.

- Sempre se'n guardaran per a vostè.

- Ja me'ls sé guardar jo.

- És clar que sí.

- Sempre dius que sí a tot, tu?

- A les dames, i a les ben plantades, sempre.

- Que jo ja no sóc perquè em regalin totes al ball, jovenet!

- Si mai la trobo al ball, la toia serà per a vostè.

L'àvia Justina no fa camí. Aquell noi de Figueres la va desorientant. Ella, però, pensa que té l'obligació de seguir provant.

A taula

- Vols dir, Justineta, que en Munturiol va néixer a Figueres?

- Senyora Justina...és clar que hi va néixer. El que passa és que els de l'altre costat...

- Qui són els de l'altre costat?

- Els que no ens poden veure, els que no ens troben res ben fet. Els que quan parlen de submarins no volen reconèixer que el de Monturiol fou el primer.

Justinetariu.

- Això t'ho ha ensenyat, aquesta! Això no són coses de gent de Figueres!

- A Figueres hi ha gent de tot, senyora Justina.

- Bé, el que no hi va nèixer va ésser Pep Ventura!

- Però si no hagués vingut a Figueres no hagués fet mai cap sardana. Empassada de saliva de l'àvia Justina.

- No tots els de Figueres en fan de sardanes. Quantes n'ha fet en Dalí, a veure, quantes n'ha fet?

- En Dalí pinta, àvia.

- Però no fa sardanes.

- Ja ho sabem.

- A més, els de Figueres a l'hora de casar-se se'n desdeixen.

- Senyora Justina, jo sóc de Figueres i bé penso casar-me.

- Amb alguna de Figueres, no?

- De Figueres o de fora. Tot ve d'un moment això.

- I si és de fora de Figueres, d'on serà, eh? D'on serà! Perquè si tots aquests disbarats de fer pòllastres en tres mesos són...

- Avia!
- Senyora Justina jo li puc assegurar que vaig venir pels pollastres.
- Hi vas venir, però i ara, ara què?!
- Que tant de bo fos veritat el que vostè es pensa, però...
- Però què? Que piques més alt, tu? Sempre n'heu volgut ~~de~~ picar més ^{d'}alt. No heu pogut suportar mai que Girona sigui la capital de la província i que hi hagi governador i bisbe. I encara més, els francesos hi han entrat les vegades que han volgut a Figueres tot hi tenir castell!

Els nois riuen. A l'àvia ja no la para ningú.

- Senyora Justina, si jo vaig a favor seu. Vostè què vol que digui, que la seva néta és la millor del món?
- Robert...!
- Ai de tu que diguéssis el contrari! Que en teniu cap a Figueres com ella?! Eh?, que en teniu cap!
- Avia...Robert, per favor, digue's a l'àvia quants pollastres tindràs a punt el mes que ve.
- Senyora Justina, si jo sóc el que estic més content de dir que de Justineta només n'hi ha una, i que jo d'ençà que l'he vista...
- Ep! Atura't, jovenet! Que no n'hi hagi en lloc cap més com ella, entesos. Tindries un caletre com aquests pobres pollastres ensenyats que fas si diguéssis altrament. Ara, d'aquí en amunt, ni pensar-hi, eh? Estariem frescos, un de Figueres a casa! Un de Figueres a casa!
- I l'àvia Justina s'alça de taula ventant-se a tot ventar.
- Ui, aquest noi de Figueres es devia passar el dia dient coses a les noies!
- Per què ho dius, àvia?
- Hé, per què ho dic...Que no ho saps que em tira floretes?

Gloriosa rialla de Justineta.

- Sí, riu, riu...Igualment et deu piropejar a tu.
- No...
- Ai, manyaga, si te l'escoltes ja has begut oli.
- Sempre m'ha agradat l'oli, àvia.
- Eh? Què dius...Es que ja has rebut? Segur que aquest xitxarel.lo...
- No tant xitxarel.lo, àvia.
- Bé, potser no ho és tant de xitxarel.lo...Treballa com un mosso d'abans. Les vaques mai havien estat tan ben cuidades, i les quadres això sí, fa un temps que sembla que s'hi pugui parar la fresca a dihs. Tothom li és amic, el Gloc, els mossos...però a mi ja no em treu ningú del cap que aquest ara ja cerca quelcom més que fer pràctiques de portar pollastres al món. I si és el que em penso...
- Sí? I què et penxes, àvia?
- Tu has rebut, tu has rebut!
- I tu també, àvia. En Robert em va dir que et volia regalar una toia i tu vas riure.
- El poca-vergonya! El xerraire, més que xerraire! Em va escapar aquell riure, em va escapar...

Malgrat el secret del riure, Justina volia morir matant.

- Trobo que menges molt Robert.
- El treball fa venir gana, senyora Justina.
- Que no menjaves, a Figueres?
- Pas tan bé com aquí i pas tan ben acompanyat.

Ensalivada de Justina. Rialla de la noia.

Fa tres dies que plou. Es un ploure seguit, punsumy, destarotador. La gent no s'ho acaba de creure que ploqui tant, i tant seguit, i es mira sovint el cel.

- No, no, no para. I és tot tapat. Plou com si ploqués per primera vegada.

- Que no plou mai a Figueres?

- Pas com aquí.

- Només hi fa tramuntana a Figueres.

- Això sí, veu? Allà l'estrenem.

Justineta fa i desfà dos rams que hi ha damunt la taula, somrient al sentir que l'àvia va perdent punt s. Ja fa dies que en perd. Robert mira una estona el temps des de la finestra. Fulleja uns llibres. L'àvia Justina es balancineja i hi és i no hi és. De tant en tant frena l'esgлонxament i obra un ull mirant la distància que hi ha entre els dos joves. Ella sap que va perdent el partit encara que no s'ho vulgui acabar de creure.

- Tenim sis vedells nous.

- Tenim? - rectifica l'àvia que en aquell moment tenia l'ull obert.

- Perdó, senyora Justina. Tenen sis vedells nous. I en vaig ajudar a venir dels sis, dos. El Vicenç me'n va fer padri.

- El Vicenç, el Vicenç...Es fa vell el Vicenç, ja t'ho diré, jo.

- Si no para de ploure es negarà l'horta de baix. Sortiré a veure si l'agua va passant bé.

- Plovent?

‡ Sí, què hi vol fer.

- I que agafis un torrat i te'n facis vuit dies de llit, i que a Figueres m'adobin el pop que t'hagis refredat per culpa meua!

- Es pot passar?

- Què hi ha, Vicenç?

- Si no para de ploure tindrem mals-de-cap. L'aigua ja surt per des-sota el portal de les quadres.
- ~~Els~~ dos vedells!
- Els dos i els altres.
- Què fem, Vicenç?
- Jo he vingut a dir que s'ha d'obrir el portal de les quadres. Encara som gent de cop de coll a n'aquesta casa.
- El portal de les quadres, i veure què fem a l'horta de baix. A mi l'aigua no em fa por.

Intervenció de Justina:

- Si no fa por a un de Figueres, tampoc en fa a n'els d'ací. Però no és qüestió de por. És qüestió de mullar-se i mullar-se fort, i potser la pluja pari més tard. No ~~deurà~~ ploure sempre!
 - Són els meus fillols, senyora Justina. Va, Vicenç?
 - Quan vulguis. De tant en tant una mullena no va malament.
 - Poseu-vos quelcom al damunt almenys, que plou molt - diu Justina.
- Robert es mira àvia i neta somrient. Justineta li torna el somriure.
- Para esment, Robert..

L'àvia Justina, davant del noi posava cara de camafeu tibet, però així que el veu fora desenseriouseix uns punts aquell rostre que tants anys ha semblat de cuir. I es dona compte que va perdent, que ja ha perdut potser la batalla de tota una vida contra Figueres. Aquella batalla que havia començat el dia que l'Hereu Pere enutjat de repetits cops de peu a terra, l'havia plantada el dia del casori i passat la frontera amb una minyona que digué que sí en moments delicats. Era molt dur, per a ella, haver de fer descomptes a la mala disposició envers Figueres en general, però estava en joc, ella ho sabia, la felicitat de Justineta. I tanmateix Robert, si bé al principi li mantenia la fòbia figuerenca, ja de dies l'anava tombant. No hi podia

fer més. Hauria de claudicar, però la claudicació, l'heroica claudicació tenia un nom, el nom que ella estimava més que res: Justineta.

-Aquest ja és del Mas, Justineta...Se'n va a agafar una calipàndria perquè no es mullin dos vedells...

L'aigua cau amb força, ara, segurament amb la intenció de dir als homes que quan plou on s'està més bé és a casa. L'horta de baix és un petit llac. La porta de la sèquia, que restà tancada, priva que l'aigua s'escorri pel rec, camp avall. Encara Vicenç no havia obert la boca per a dir a Robert: "Què fem?", que el noi ja era al mig de l'aigua maldant per alçar la porta de la petita exclusiva.

- Redena de xicot!

Uns homes intenten obrir el portal de les quadres. No ho aconsegueixen. L'aigua entra per la porba d'aixida del fons i no permet que el portal s'obri. Les vaques bramen llastimosament demanant, segur, que algú els obri la porta. Els vedells gemeguen amb veu de por. Tenen pocs dies i l'aiguat, per a ells, és una cosa nova. Ara Robert i Vicenç s'ajunten al grup empenyent el portal amb totes les seves forces. Dues dones miren del darrera els vidres de la finestra gran.

- Aquests homes del Mas són uns lleons!

Justineta es mira l'àvia.

- I els de Figueres, Justineta, i els de Figueres...No volies això? I potser no tot són carcamals, a Figueres...En Monturiol també n'era. Ara que ens hi hem mig acostumat se n'anirà...

- Es quedarà, àvia, es quedarà!

- Pels pollastres?

- Pels pollastres, i...si ja és de casa, que no ho veus?!

L'àvia Justina, com pot, desfà aquell seguit d'arrugues que semblaven immortals, i la noia pot veure una mena de somriure que feia

més de cinquanta anys que ningú no havia vist. Es llença als braços de la vella senyora que la té uns moments sanglotant al pit. Mentre la té així mira al defora i veu com se l'està guanyant aquell minyó de Figuerres a qui ella havia volgut empaquetar al cap de tres dies de tenir-lo al Mas. De cop, deixa a la noia i diu:

- Què fan, ara? Aquest noi és boig!

Robert, ajudat pels mossos, s'enfila a una de les finestres de les quadres. Es la única manera d'entrar-hi i intentar tancar la porta del fons per la qual entra l'aigua bloquejant el portal de sortida. Per la finestra que ha envat, un darrera l'altre, va treient els sis vedells. Les vaques, a la seva manera, li donen un vot de gràcies. A cada vedell que treu, abans de donar-lo als mossos, l'ensenya somrient a les dones de la finestra. A la finestra s'hi veu una mena de miracle: L'àvia Justina riu!

- Jo intentaré tancar la porta del fons -diu Robert-, a veure si podem aturar una mica l'entrada d'aigua a les quadres. Quan sentiu picar a la porta, feu un esfroc i empenyeu el portal com homes del Mas Gran...

Se sent un crit. Els homes respiren a fons i empenyen cruixint d'ossos.

- Va nois, up...va...up! - va repetint Vicenç el qual malgrat l'aiguat sua com si estés batent en ple estiu. El portal va cedint a poc a poc. L'aigua surt atormentada al defora. Les vaques, molles fins més amunt de mamelles donen, de nou, gràcies als homes. Pensen donar fins a la darrera gota de llet quan les muniu per a correspondre a l'esforç dels seus muniuors.

→Robert...Robert! Robert! - diu Vicenç intentant entrar contra-corrent quadres endins. La porta del fons és tancada.

- Robert no surt! - diu l'àvia tombant-se a Justineta. No la veu a la sala. Mira al defora i la veu que corra on hi ha els homes.

- Robert! -xiscla Justineta entrant a les quadres.

Veu venir Vicenç amb Robert als braços, regalimant sang.

-On va vostè, senyora Justina! No veu que és massa pluja aquesta per a vostè?!

- Ací quan es mulla un ens mullem tots!

Amb l'esforç per a tancar la porta del fons, Robert perdé peu i es donà un gran cop al cap. Llavors cridà, i l'aigua, al sortir de cop pel portal del defora l'arrastrà i topà en totes les columnes demaons de les quadres. Els de Figueres no en tenien prou amb una topada.

- Robert...Robert! - va dient Justineta quan el de Figueres jeia mig inconscient dessota el cobert, petonejant-lo sense contemplacions. Ell encara tingué temps de dir:

- Gràcies a Déu...

L'àvia s'hi acostà.

- Mare de Déu que us encalipandriareu tots dos...I aquest noi no està per petons, ara...Porteu-lo a dalt totseguit...Ai, pobre fill meu...Que la Cinteta porti el vinagre! Robert, Robert, pobre, pobre...No tinguis por, no serà res...I tu no ploris, que els de Figueres tenen els ossos molt durs.

Ha mig passat el tràngol. El noi havia rebut del cap, i l'àvia Justina s'emportà en èxit amb la duresa que havia assignat als ossos de la gent de Figueres. De tota manera hi va haver intervenció de metge i durant uns dies Robert hi era i no hi era. A més del cap, hi havia un braç amb un os trencat que Vicenç abans que vingués el metge havia deixat com nou. Ara era qüestió d'enguixar-lo i prou.

A l'habitació de Robert hi ha l'àvia Justina amb una ampolla a la mà i una cullera a l'altra. Ja fa estona que es mira el noi tot blanc de cara i amb el cap abundantament embenat. Hafet una pila de pensaments mentre Robert tenia els ulls tancats i ha vist que siguin quin sigui el camí d'aquells pensaments acaba cada vegada fent l'armistici amb Figueres. Quan Robert obrí els ulls:

- Té, pren-te això...Et farà més aquest xarop que totes les injeccions del metge...Es fet de la Cinteta, i encara no ha fallat mai.
- Ja estic millor, senyora Justina...
- Tu pren-te aquest xarop i no diguis res. El metge ho ha dit i com que no enraonar no és cap mal, amb això s'ha de creure. Diu que si enraones abans d'hora et pot venir no sé què, i els de Figueres són delicats.
- Ja ha passat tot, senyora Justina...
- A callar, he dit! I pren-te això que guareix i mata el cop...que aquella noia fa uns dies que és una Magdalena feta i s'ha passat nits sense moure's d'aquest capçal mirant-te i amoixant-te.
- De debó? Jo em creïa que era cosa de la febre...
- No em vinguis amb coses que bé ho saps prou...I calla!
- La mà que vaig besar anit no era la seva.
- Era la de Cinteta que s'esperava per si havia de fer servir el vinagre.
- No, era la de vostè, senyora Justina.
- Bé...tots hi hem vingut un moment o altre a veure't. I tu estaves tant als Illins que segur que vas besar la mà del Mossó Gros...
- Ara sí, doncs, que serà de debó que l'hi beso...
- Ep, que no et pots moure, enraonar, ni fer petons, tu...! Beu!

L'àvia Justina deixa la canbra amb la mà besada posada al pit. Hi ha un quadre d'una posta de sol damunt la porta. Justina la mira

dos cops tot passant, ja que li ha semblat, la primera vegada que el sol hi llua de debó en aquella posta. "No, si ens ha enlluernat a tots aquest burdegàs", pensa sortint de puntetes.

- Escolta Justineta, totes aquestes moxaines a Robert eren perquè ens ha salvat els vedells, o ja ve de temps això...

L'àvia ja ho sabia que la cosa venia de temps, però ara ho volia sentir dir a tothom, es deixava seduir per la idea de què era de debó que els dos joves anaven camí d'esdevenir una sola cosa, i ho aprofitava tot per a convèncer de que era veritat.

- Àvia, jo...

- No, si aquí hem rebut tots, amb tu al davant. Començant per Gloc i acabant pels mossos. I ara les vaques que segur ~~que~~ es deixarien matar per aquest noi perquè els hi ha salvat els vedells... Ens ha ben emmetzinat a tots.

- A tots?

- Bé a tots...Jo...i si resultés que no n'és ben bé de Figueres? Anit amb els ulls tancats em va besar la mà...I aquest matí ho ha fet amb els ulls ben oberts.

- Quina sort...

-Justineta, que l'àvia sap més coses que no et penses. Que aquest noi ha besat més coses que mans a n'aquesta casa...Però es quedarà, oi que es quedarà bo i que ara ja tots sabem com es fan els pollastres?

- Com ho faria, àvia Justina, jo, si no es queda?

- Si tu ho vols filla meva, jo ja hi havia fet un armistici amb els de Figueres. Ara ja hi faig la pau.

Justineta, mentre durà la convalescència de Robert li anà llegint els papers del Diari del Mas Gran. El noix, més que escoltar, beu els mots de la fèrmosa lectora. El recull del lletraferit podia ésser un recull potable, més sortit dels llavis de Justineta era, alemnys per a Robert, un recull de petites meravelles. Al costat de les planes on hi havien suors, sang i llàgrimes - mai s'han valorat prou la suor, sang i llàgrimes dels que han perdut-, Robert sentia els petits relats que res tenien que veure amb els grans que deixaren rastre pel món. I petits i grans se'ls feia repetir segurament perquè la lectora era qui era.

Tampoc Robert en sabia gaire coses dels fets d'honor de la Història del País, i, a mida que Justineta va llegint el de Figueres viu una transformació insospitada i es va sentint indigeta, almogàver, biguista, cadell, independent, federal, autonomista, parlamentari, estatutista...

- Després de llegir aquestes planes per primer cop - diu Justineta- vaig saber de debó perquè la gent portava el "Volem l'Estatut" al pit.
- I ara jo sé que l'hi portaré així que em llevi.

N'hi ha que s'enamoren i ja en tenen prou. Justineta i Robert quan ja n'estaven d'enamorats, s'enamoraren encara més durant i després la lectura del Llibre dels Fets del Mas Gran. Això vol dir que dos enamorats catalanistes es porten, per catalanistes, més amor que els que no en són.

LA DARRERA PLANA DEL DIAEI

Era la de Justineta.

Robert em va plaure només de veure'l. Sí, l'amor deu començar d'aquesta manera: a partir d'gn moment, un gest, una mirada, un mot et va omplenant cada vegada més el pensament, un dia i altre dia.

Quan Rosa i Bertran van venir vaig passar molta angúnia amb les intervencions de l'àvia Justina contra els de Figueres. Quan el pare de Robert va fer la pregunta de si el noi es podia quedar al Mas, em vaig haver d'aguantar per a no dir: "Sí, que es quedi!". Per sort ho va dir l'àvia primer, i segurament amb una altra intenció de la que jo ho hauria dit. Però si es quedava, jo no sabia com, però seria del Mas. I meu.

Tinc dubtes. I no de mi, de Robert. I si era veritat que ell havia vingut per altres coses, com havia dit son pare, i que de pas es quedaria més a gust perquè jo era una noia de bon mirar?

El noi, de moment, callava. Callava en el que jo volia que no callés. Però jo sóc una del Mas Gran...Fins ara cap dels nois que he conegut em feien pensar amb ells més d'una vegada. Ara penso amb Robert sempre. I el pensament no para i em va fent una suma de fets fins que ja el veig meu, el meu home...Tampoc li hauria de posar massa pla de bon començament, però són coses del Mas, aquestes.

Sembla que algú bufa els dies, tan depressa passen...!

El primer, després de jo, que s'ha fet amic de Robert ha estat Gloc, el gran gos-llop, que mai en té gaire d'amics. Sempre he dit que Gloc tenia seny. Segur que ha endevinat el que jo sentia per Robert ja al veure'l per segon cop al costat meu. L'àvia Justina li fa una mica de por. O no n'hi fa, perquè ja fa dies que tenen converses sense massa petards. Jo ric al sentir-los.

Els mossos el volen, tothom el vol. L'àvia, ho veig, ja està així-així, i jo...

Ahir l'àvia em va dir:

- No ho sé, trobo que li fas massa el serió a Robert. El noi, encara que sigui de Figueres, tampoc n'és massa, es veu...

Si ho sabés, Mare de Déu!. I ell no es manifesta. Potser li n'empriven les primeres intervencions de l'àvia Justina.

- Robert, què en penses de la vida que portem al Mas? Es tan distint de Figueres...No hi ha distraccions...

- Hi ets tu. Perdò. M'ha escapat. Un dia o altre m'havia d'escapar, això i altres coses.

- Ve has trigat prou, dimoni!

- Quan vaig arribar al Mas et vaig veure, primer, com una cosa bonica, molt bonica, que pensava hi eres per alegrar la vida dels que tenien la sort de tenir-te aprop. Després, com un impossible, com quelcom que jo no hi podia pensar, lluny de mi, com les estrelles. I, no obstant, un qui sap anava i venia per dintre meu i desitjava amb totes les meves forces que passés alguna cosa que em permetés acostar-me a tu però acostar-m'hi de la manera que jo i ~~quell~~ qui sap volíem. Si Gloc pogués parlar...Ha estat el meu confident.

- U!, si Gloc parlés. També li he dit a ses jo.

- Pas com jo.

- Qui sap...

- Però jo anava pel món pensant que el Mas té més aviat mala disposició contra els de Figueres.

- El Mas és un munt de pedres, portes i finestres.

- I la gent, del Mas? L'àvia Justina..

- Al Mas, de sempre, hi ha hagut gent que han dit que sí quan altres han dit que no...

Perquè ja pensàvem igual, els dos cridarem al mateix temps a Gloc el qual vingué com un llamp i se'ns menjà a festes.

S'ha trencat el foc. Figueres s'ha confessat. Jo el deixo dir i el miro. El miro com no he mirat mai a ningú...Ha fet un discursàs. A la plana ja s'hi podria posar un començament d'uns estimos que valdria més que tot.

Si estimar-se és això, estimar-se és la cosa millor que hi ha. Alguna vegada havia intentat pensar què era estimar. Ara veig que per més que deixés volar el pensament no es podia comparar amb la gloriosa realitat. Els llibres? Quin llibre és capaç de descriure el què jo sento en aquests moments?

Com degué patir l'àvia Justina, si volia al seu ex-galan com jo vull a Robert, quan l'Hereu Pere la deixà mudant d'opinió.

Ai, temps, atura't!

-Àvia, mai diries què et venim a demanar?

- No em vingueu a dir que us n'aneu a Figueres!

- Et venim a demanar el vot.

- El vot?! Justineta, vaig votar una vegada i van guanyar els altres. I per a mi això de votar no és cosa de dones.

- Sí, àvia. Les dones som més que els homes, i després de quaranta anys que només deien coses els uns...

- Jo he dit sempre el què he volgut.

- Ja ho sabem, però de senyora Justina del Mas Gran només n'hi ha una.

- Raspallades, Robert? Malament! Les dones a casa, a plaça i a la cuina.
- I a votar, àvia, a votar. Si els homes diuen, un moment o l'altre, que acabem manant nosaltres, que sigui de debó. Ja no som les d'abans, i ja hi ha homes que, sense deixar d'ésser-ne, ajuden a les dones amb les coses de la casa.
- Sempre han fet coses que no havien de fer.
- Dintre no massa temps serem igual que ells.
- Sí, ja comenceu a portar calces d'home.
- No son les calces, àvia, que ens fan iguals.
- No, si ja acabareu treint-vos-les!
- No és questió de calces, ara. El món ha fet un salt. Ja no som aquelles que ens passàvem el temps fent puntes al coixí esperant que hi hagués un fadrí en vaga.
- Això no, veus.
- Mi tu portes avui aquelles cotilles que semblaven cotes de malla.
- Però que et feien anar tiessa com una "i" perquè ho sàpigues.
- Vull dir que, com les cotilles, han canviat moltes coses. Ja no som en el temps que ~~per~~ tot es perdia o guanyava a canonades. Avui hi han altres armes, els vots. Ja veus si és senzill.
- Es que jo encara en tiraria alguna de canonada! Els vots, els vots.. Us penseu que votant jo...
- Tu, i una altra i una altra. I si aquestes eleccions no surten com volem, n'hi sortiran unes altres. Potser en les que vindran ja no es faran ministres segons les criatures que tinguin.
- Que no en poden tenir, els ministres, de criatures?
- Sí, però no perquè els facin ministres.
- Senyora Justina entre tots hem de fer un món nou i ara en tenim l'oportunitat votant. I pot votar tothom, els valents i els que no

en són. Tant val el vot d'un canonge com el d'una dama de companyia, i entre tots ho hem de fer tot. La pena és que nosaltres fins a les noves eleccions no podrem votar.

- Qui sou, vosaltres?

- Robert i jo, àvia.. I si ara no podem votar hem de fer votar als altres.

- I els altres, són jo?

- Hi ha vots, senyora Justina, que valen per a dos.

- Aquests de Figueres acabaran fent-me fer el que ells voldran...I quin món voleu, vosaltres?

- Un món més just, que no hi pateixin sempre els mateixos; que hi hagin més oportunitats per a tothom; que les Universitats no siguin una fàbrica d'obriers parats; que si un govern governa molts anys i malament, que la gent el pugui canviar; que si bé uns puguin sopar dos cops, uns altres en puguin almenys sopar un; que tingui la mateixa llibertat un governador que un burot; que els comptes corrents no siguin sempre a nom de la mateixa gent; que sigui obligació treballar i que hi hagi igualtat...

- Vaja, que tots siguem iguals com aquests pollastres que has fet, cosa que no pot ésser perquè al món sempre hi haurà gent de Girona i gent de Figueres...Ja ho veig, sou com Mossèn Manuel que diu que hauriem de votar als comunistes que tot seria de tots. I jo no els voto als que diu Mossèn Manuel que s'han de votar, i si convé els parenostres els diré de casa estant.

- No àvia, no els has pas de votar als de Mossèn Manuel si no vols. Tu has de votar a n'els del nostre País, a n'els nostres, a n'els que vulguin que ens tornin tot el què ens van prendre a canoades, a n'els que volen que puguem posar al balcó la nostra bandera, a n'els que

vulguin que ens deixin cantar les nostres cançons en pau i a n'els que vulguin que no sigui pecat parlar com parlem...

- Ep, que jo al Mas mai he parlat castellà, i sempre he cantat, quan he cantat, les cançons que sabia que no deixaven cantar.

- Vostè sí, senyora Justina, però...

- Ja ho sé, tens el dia del sabó, avui, ja ho sé, de Justines no n'hi ha dues. Aquesta noia no és pas el Mas sol que ha convertit. Com si ho veiés: T'ha fet de l'Estatut! Si no ens donaran res els de Madrid! Si no ens han donat mai res. Quan anàvem sols erem un País com els altres, i d'ençà que ens van enganxar amb ells no volen que ens desenganxem. Sempre han tingut por que hi volguéssim tornar a anar sols. I ara, ja ho veureu, ja ho veureu, ens deixaran posar banderes i ens deixaran cantar Els Segadors una temporada... I l'Estatut, ja ens en donaran un, però ja ho veureu quin Estatut ens donaran!

- Tot és començar, àvia. Ja no serem sols a Madrid i ells es donaran compte del què demanem, del què volem.

- Del què volem, del què volem...S'ha de demanar vint perquè et donin deu. Si es comença a demanar poc ens ho retallaran a la meitat. I després, saps què vol la gent ara ací? Fer diners! Amb quaranta anys hi ha hagut tanta gent que ha fet diners que sembla impossible que n'hi hagués tants per a fer. I tota aquesta gent sinó que no ho diu, el què voldria seria que guanyés algú que deixés passar quaranta anys més perquè en poguéssin seguir fent de diners.

- Àvia Justina, tots els partits del País ens venen a favor.

- Tots? Que jo encara que sembli que no hi sóc he sentit els mossos que deien que n'hi ha de partits que parlen per boca de Madrid i que si demanem un vestit potser ens donaran una armilla, ara que ja no se'n porten.

- Senyora Justina, la branca de Figueres votarà pels de Madrid.
- Ai, els carcamals! I quan s'hi ha d'anar a votar?
- Avui. Tots els del Mas són a baix, a punt d'anar-hi.
- Que m'esperin! Que m'esperin! Els de Figueres, els carlinassos! Justineta, Justineta, quins éren els que cantàven més Els Segadors?
- Vota a n'els que voti Vicenç.
- Que m'esperin. Vaig a buscar la jaqueta i baixo. Els hi aixafarem el vot a n'els carcamals de Figueres...

El Mas va anar a votar amb l'àvia Justina de capità-general al davant.

- Robert, és veritat allò de Figueres?
- No, era l'arma secreta per si l'àvia Justina no s'hagués acabat de decidir... Justineta, a les planes del Diari n'hi trobo a faltar una.
- Quina?
- La teva.
- Ja hi és, ara. Jo sóc de les que compleixo el mandat del fundador del Mas.
- I què hi diu?
- Això.

I un bes, que el Mas n'anava endarrera, mudà aquell matí de juny ple d'esperances.

Aquella tarda Justineta fa unes ratlles, poques, a la colla de
Barcelona:

"El Mas ha votat per l'Estatut!"

Juny 77

